

LIVSMILJÖ I VÄSTERNORRLAND

BOKSLUT FÖR 2006

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every sale, purchase, and expense must be properly documented to ensure compliance with tax laws and to provide a clear audit trail. This includes keeping receipts, invoices, and bank statements in a secure and organized manner.

Next, the document outlines the various methods for tracking income and expenses. It suggests using spreadsheets or specialized accounting software to categorize and record financial data. Regularly reviewing these records can help identify trends, manage cash flow, and ensure that all income is reported accurately.

The document also addresses the importance of staying up-to-date on tax regulations. Tax laws can change frequently, and it is crucial to consult with a tax professional or accountant to understand the latest requirements and deductions. This helps in maximizing tax savings and avoiding penalties for non-compliance.

Finally, the document provides practical tips for organizing financial records. It recommends creating a system for filing and storing documents, both physically and digitally. Consistent record-keeping is essential for long-term financial health and for meeting the requirements of tax authorities.

Länsstyrelsen Västernorrland

LIVSMILJÖ I VÄSTERNORRLAND

BOKSLUT FÖR 2006

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTERNORRLAND

LÄNSSTYRELSEN VÄSTERNORRLAND
ISSN 1403-624X

**Följande personer vid länsstyrelsen Västernorrland
har skrivit texterna till livsmiljöbokslut 2006**

Magnus Agnemo, samhällsplanerare, Kultur- och Naturavdelningen
Åsa Bjelkeby, utredare, Ledningskansliet
Gunnar Holmgren, utredare, Näringslivsavdelningen
Anna Karlsson, utredare, Valfärdsavdelningen
Solgun Lundgren, utredare, Valfärdsavdelningen
Elin Mattsson Tano, miljömålssamordnare, Miljöavdelningen
Pia Nykvist, antikvarie, Kultur- och Naturavdelningen
Mona Sundin, antikvarie, Kultur- och Naturavdelningen
Hans Wiklund, analysstrateg och kanslichef, Ledningskansliet

Layout: Fryklunds kommunikation & design
Omslagsfoto: Arne Henriksson
Kapitelfoto: Håkan Kvam
Tryck: Tryckeribolaget 2007

INNEHÅLL

FÖRORD	6
INLEDNING	7
VÄSTERNORRLÄNNINGEN	11
UPPVÄXTMILJÖ	21
SOCIOKULTURELL MILJÖ	33
BOENDEMILJÖ	47
NATUR- OCH KULTURMILJÖ	55
ARBETSMILJÖ	67
INFRASTRUKTURELL MILJÖ	77
UNGA I FOKUS	91
SAMMANFATTANDE RESULTAT OCH FRAMTIDA UTMANINGAR	98
BILAGA	101

FÖRORD

Livsmiljön är viktig för vårt läns attraktionskraft. Vi vet sedan tidigare att länet erbjuder en i många avseenden god livsmiljö. Fortsatt utveckling och synliggörande av livsmiljöns attraktivitet är viktigt för att fler ska välja att bo och verka i Västernorrland. Med tillfredsställelse konstaterar jag också att tidigare livsmiljöbokslut rönt mycket uppmärksamhet i landet som ett nytt verktyg för länsutveckling.

I årets bokslut, som är det tredje i ordningen, har vi valt att fördjupa oss i ungas livsmiljö. Dagens unga är länets framtid. Därför är det glädjande att vår enkätundersökning till ungdomar i årskurs 2 i gymnasiet visar att 85 procent trivs mycket eller ganska bra med att leva och bo i Västernorrland. Det är också glädjande att framtidstron är god, 82 procent ser mycket eller ganska positivt på framtiden.

Bokslutet stärker också den bild som framtonat i tidigare års bokslut. Västernorrland erbjuder en trygg och bra uppväxtmiljö, en god sociokulturell miljö, en i många avseenden attraktiv boendemiljö, en rik och omväxlande natur- och kulturmiljö, en godkänd arbetsmiljö och en allt mer funktionell infrastrukturell miljö.

Det positiva är viktigt att bevara, men det finns också områden att förbättra. Det är min ambition att vi ska ligga i frontlinjen i arbetet för att stärka ungas situation. Inte minst är det viktigt att minska utslagningen ur gymnasieskolan. Vi måste sikta högre än dagens situation där endast tre av fyra slutför gymnasieskolan.

Integrationen av invandrare är också angelägen att förbättra. Vi måste i större utsträckning ta tillvara mångfalden som resurs. Här finns mycket att lära av andra länder, bland annat av Kanada. I mångfaldens utmaning ligger också att bryta de traditionella könsmonstren på arbetsmarknaden.

Undertecknad har tagit initiativ till och är ansvarig för bokslutet. Analysstrateg, tillika kanslichef, Hans Wiklund vid länsstyrelsens ledningskansli har tillsammans med utredare Solgun Lundgren, Vårhjälpavdelningen, samordnat framtagandet.

Visionsgruppen Livsmiljö – det goda vardagslivet län inom ramen för Vision Västernorrland 2010 har fungerat som referensgrupp och varit ett värdefullt stöd i framtagandet.

Härnösand i maj 2007

*Gerhard Larsson
Landshövding*

INLEDNING

Vision Västernorrland 2010, som är den övergripande utvecklingsstrategin för länet, pekar ut livsmiljön som en viktig utvecklingsresurs. I det regionala tillväxtprogrammet 2004-2007 som preciserar åtgärder för ökad tillväxt och attraktivitet sägs att livsmiljöns utveckling över tid ska följas genom bokslut.

Livsmiljöbokslut 2006 är det tredje i ordningen. Tidigare bokslut har beskrivit livsmiljön i länet 2002 och 2004.

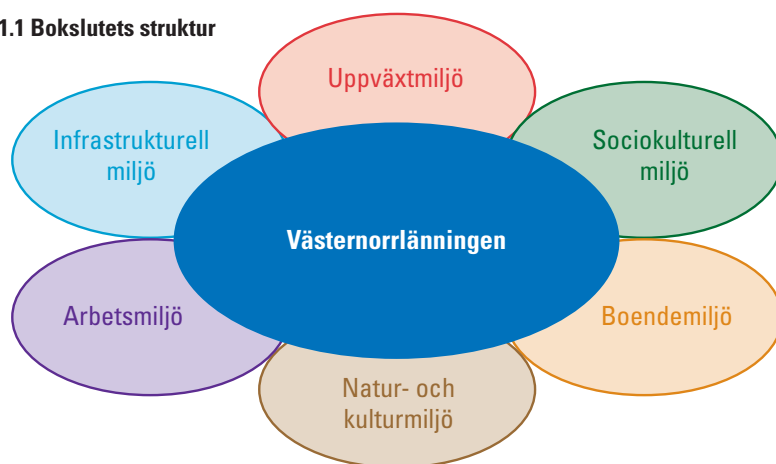
Syftet är att presentera ett kunskapsunderlag som synliggör och stimulerar till insatser för att utveckla livsmiljön i länet.

Målgruppen är i första hand förtroendevalda och tjänstemän inom stat, kommun och landsting med ansvar inom livsmiljöområdet. Men förhoppningen är också att bokslutet ska läsas och användas av den intresserade länsmedborgaren.

Bokslutets indelning

I centrum står västernorrslänningen. Genom att beskriva de olika miljöer som individen vistas och verkar i tydliggörs delar av livsmiljön att utveckla och synliggöra. Livsmiljön delas in i sex delar: uppväxtmiljön, den sociokulturella miljön, boendemiljön, natur- och kulturmiljön, arbetsmiljön, och den infrastrukturella miljön. Bokslutets uppbyggnad beskrivs schematiskt i figur 1.1.

Figur 1.1 Bokslutets struktur

Beskrivningen av västernorrslänningen baseras på uppgifter om befolkningens struktur, hälsa, medellivslängd, utbildningsnivå och sysselsättning. Tabell 1.1 visar de faktorer som ingår i beskrivningarna av livsmiljöns delar.

Tabell 1.1 Beskrivningar av livsmiljöns delar

Livsmiljöns delar	Faktorer
Uppväxtmiljön	Familjeförhållanden, föräldrapenning, personalresurser i förskola, grundskola och gymnasieskola, trivsel i skolan, utbildningsresultat, vikt och fysisk aktivitet, tobak, alkohol och narkotika, psykisk hälsa, tandhälsa samt ekonomisk och social utsatthet
Den sociokulturella miljön	Kultur, sociala aktiviteter, idrott, fysisk aktivitet och kroppsvikt, valdeltagande och politiskt fritidsengagemang, jämställdhet, mångfald, tillit och trygghet, brottsförebyggande arbete samt alkohol
Boendemiljön	Bostad och bostadsområde, boendekostnad och bostadsmarknad, boende för olika målgrupper, sund boendemiljö, säker boendemiljö samt avstånd till service
Natur- och kulturmiljön	Regionala miljömål, mark, vatten, luft, klimat, intresse för och utveckling av kulturarvet, kulturlämningar samt mångkulturåret 2006
Arbetsmiljön	Förvärvsarbete, näringsgrenar, högre utbildning, nyföretagande, ansträngningar i och upplevelser av arbetet, passiv rökning, arbetshinder samt arbetsorsakade besvär
Den infrastrukturella miljön	Personbilstrafik, kollektivtrafik, trafiksäkerhet, miljö, järnvägstrafik, flygtrafik, gång- och cykeltrafik, mobiltelefoni, bredband samt regionförstoring och pendling

I beskrivningarna av livsmiljöns delar är ambitionen att jämställdhet och mångfald ska utgöra tvärgående teman. Det är emellertid inte alltid möjligt att återge de två perspektiven beroende på att relevant statistik saknas. Tillgången på statistik om etnisk mångfald är särskilt problematisk.¹

Livsmiljöbokslutet har också en tydlig koppling till regional folkhälsa och till hälsa² som resurs i det regionala och lokala utvecklingsarbetet.³ I bilagan tydliggörs hur bokslutets olika faktorer anknyter till de nationella folkhälsomålen.

Unga i fokus

Varje bokslut innehåller en fördjupningsstudie. I bokslutet 2004 var barnfamiljer i fokus. Av studien framgick bland annat att 92 procent av barnfamiljerna tyckte att det var mycket bra eller bra att bo och leva i Västernorrland.

Unga står i fokus i årets bokslut. Fördjupningsstudien består av en enkät riktad till elever i årskurs två i gymnasieskolan, merparten födda 1989. I undersökningen ingår samtliga elever i Härnösand, Kramfors, Sollefteå, Timrå och Ånge. I Sundsvalls och Örnsköldsviks kommuner gjordes ett urval där hälften av eleverna fick enkäter. Totalt distribuerades 2 146 enkäter varav

1 Gruppen utrikes födda är mycket heterogen, den innehåller individer med olika bakgrund och förutsättningar. Därtill varierar befolkningens sammansättning med avseende på etnisk mångfald betydligt mellan olika delar av landet. Av dessa anledningar är det viktigt att tolka information om gruppen utrikes födda som helhet likväldigt som jämförelser mellan olika delar av landet med försiktighet.

2 Skillnaden mellan begreppen hälsa och folkhälsa är att hälsa innebär välbefinnande för varje enskild individ, medan folkhälsan är ett mått på både nivån och fördelningen av hälsan i hela eller delar av befolkningen. Se Urban Janlert: Folkhälsosvetenskapligt lexikon. Bokförlaget Natur och Kultur och Folkhälsainstitutet 2000

3 En viktig faktor för positiv utveckling i en region är god folkhälsa. Preliminära resultat från gjorda studier visar på ett starkt samband mellan god hälsa och ekonomisk utveckling. Resultaten tyder på att hälsa har större betydelse för ekonomisk utveckling än tvärtom. Se Statens folkhälsoinstitut Folkhälsopolitisk rapport 2005. Refererade studier från Institutet för framtidsstudier.

I 511 har besvarats. Det ger en svarsfrekvens på 70 procent. Svarsfrekvensen var helt jämnt fördelad mellan könen.

Enkäten innehåller frågor om bland annat trivsel och framtidstro, samhälle och möjligheter att påverka, fritid och ekonomi, relationer, skola, matvanor, hälsa och trygghet. I bokslutet presenteras ett urval av denna information.

Undersökningen har utformats och utförts av länsstyrelsen. Samverkan med Mittuniversitetet har skett kring utformning och distribution av enkäten samt bearbetning av statistiska data. För presentationen av materialet ansvarar länsstyrelsen.

Beskriva, jämföra och exemplifiera

För att identifiera faktorer i livsmiljön att utveckla görs jämförelser i beskrivningarna av livsmiljöns delar. Huvudprincipen är att jämföra länet med riket i syfte att visa om länet är bättre, sämre eller i paritet med landet som helhet. I de fall riksgenomsnittet inte är tillgängligt eller bedöms vara mindre relevant görs jämförelser med andra län. I andra fall görs jämförelser över tid, bland annat jämförelser med tidigare bokslut. I några fall presenteras även material på kommundnivå.

För att inspirera till utveckling presenteras också ett antal goda exempel på insatser för att stärka livsmiljön i länet.

Nya verktyg

Livsmiljö kombinerar på ett nytt sätt flera av de utvecklingsfaktorer som identifieras i länets olika regionala programdokument, bland annat boendebaserat näringsliv som ekonomisk drivkraft i det regionala tillväxtprogrammet 2004-2007, kulturarv som utvecklingsfaktor i det nya kulturarvsprogrammet Kulturarv Nu - utsikter 2007-2010, attraktiv boendemiljö med en god servicenivå i strategin för landsbygdsutveckling, Arena landsbygd 2007, samt miljödriven tillväxt i de regionala miljömålen 2004-2020.⁴

Livsmiljöbokslutet är i linje med den rådande internationella trenden att utveckla verktyg för att integrera miljö i vid mening i beslutsfattande. Välfärdskommittén presenterade 2002, efter omfattande utredningsarbete, ett nationellt välfärdsbokslut för 1990-talet.⁵ Folkhälsoinstitutet beskriver folkhälsans utveckling över tid genom regelbundna folkhälsopolitiska rapporter, med utgångspunkt i de elva nationella folkhälsomålen.⁶ Hälsokonsekvensbedömning är en parallell till miljökonsekvensbedömning för att göra förhandsbedömningar av besluts hälsoeffekter.⁷

⁴ För mer information om regionala programdokument, se www.y.lst.se.

⁵ SOU (2001:79) Välfärdsbokslut för 1990-talet.

⁶ Se Statens folkhälsoinstitut, www.fhi.se. Angående de nationella folkhälsomålen, se proposition 2002/03:35 Mål för folkhälsan.

⁷ Se till exempel Environmental Impact Assessment Review (2004), vol. 24, nr. 2 och Statens folkhälsoinstitut, *The Need for Health Impact Assessment, rapport 2004:41*.

Disposition

I kapitel 2 beskrivs västernorrslänningen. I kapitel 3 till och med 8 följer i tur och ordning beskrivningar av uppväxtmiljön, den sociokulturella miljön, boendemiljön, natur- och kulturmiljön, arbetsmiljön samt den infrastrukturella miljön.

Därefter följer i kapitel 9 en sammanställning av resultaten från fördjupningsstudien om ungas livsvillkor.

I det avslutande kapitel 10 sammanfattas resultaten och diskuteras angelägna områden att utveckla. Förhoppningen är att detta ska stimulera aktörer i länet till intensifierade insatser för att ytterligare stärka länets livsmiljö.

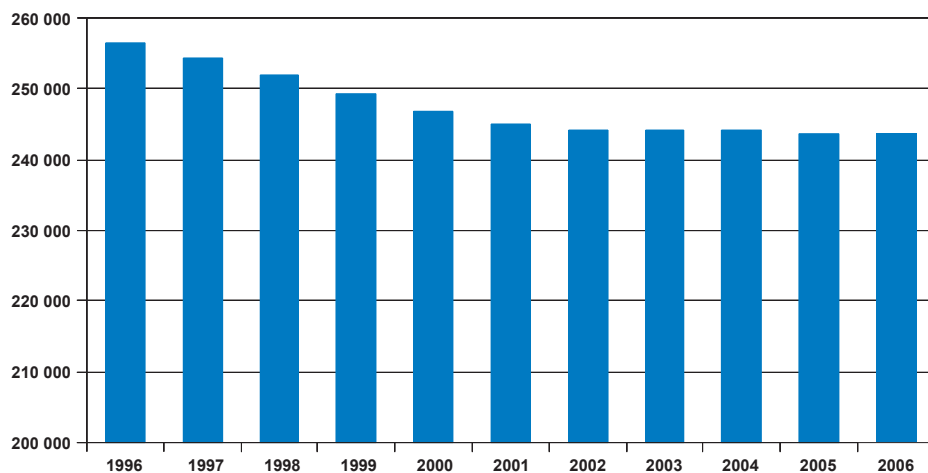
VÄSTERNORRLÄNNINGEN

VÄSTERNORRLÄNNINGEN

Befolkning

Folkmängden i Västernorrlands län uppgick den 31 december 2006 till 243 978 personer. Det var en ökning med 242 personer sedan föregående år. Efter en mycket stor befolkningsminskning under den andra halvan av 1990-talet har utvecklingen förbättrats och befolkningsituationen stabiliserats (figur 2.1). Särskilt positiv var utvecklingen i Sundsvall och Örnsköldsvik under 2006.

Figur 2.1 Folkmängd i Västernorrlands län den 31 december åren 1996-2006

Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningsregistret

För åren 2002 till och med 2006 har Västernorrland haft ett flyttningsöverskott men fortfarande så är det ett födelseunderskott. Under 2006 uppvisade länet ett flyttningsöverskott på 823 personer men ett negativt födelsenetto på 575 personer. Det negativa födelsenettet förklaras av att länet har en åldersstruktur med förhållandevis få personer i barnafödande ålder och en stor andel äldre till följd av tidigare års stora utflyttningar av yngre personer. Vid slutet av 2006 uppgick till exempel andelen kvinnor i de i huvudsak barnafödande åldrarna 19 – 39 år till 23 procent av alla kvinnor i länet, medan motsvarande andel i riket var 26 procent. Befolkningens fördelning på ålder och kön visas i tabell 2.1.

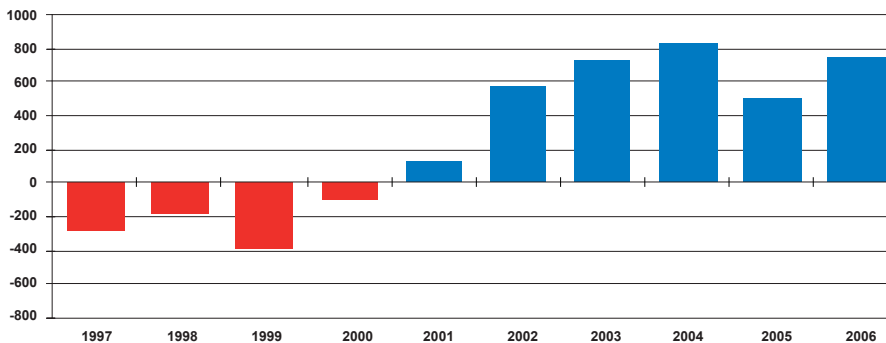
Tabell 2.1 Befolkning på ålder och kön den 31 december 2006, procent

Ålder	Västernorrlands län			Riket		
	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt
-18	11,0	10,5	21,6	11,6	11,0	22,5
19-39	12,1	11,3	23,5	13,6	13,1	26,7
40-64	17,7	16,9	34,6	16,9	16,5	33,4
65-79	6,8	7,6	14,4	5,6	6,4	12,0
80-	2,2	3,8	6,1	2,0	3,4	5,4
Totalt	49,9	50,1	100	49,6	50,4	100

Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningsregistret

Länets positiva flyttnetto under senare år förklaras helt av ett flyttningsöverskott mot utlandet medan flyttnettot mot övriga Sverige varit negativt. Under 2006 var det ett positivt flyttnetto för samtliga åldersgrupper utom för grupperna 19 – 23 år och 70 år och äldre. I den förstnämnda gruppen av unga vuxna var underskottet 417 personer, därav 220 män och 197 kvinnor.

Av figur 2.2 framgår att utvecklingen de senaste sex åren varit positiv för åldersgrupperna 0-15 år samt 30-39 år, där de flesta barnfamiljer ingår. En trolig förklaring till denna utveckling kan vara den bostadssituation och de bostadspriser som de expansiva storstäderna idag uppvisar men även den trend som Glesbygdverket beskriver, att unga familjer flyttar till den tätortsnära landsbygden för att söka ökad livskvalitet.¹

Figur 2.2 Flyttningsöverskott/underskott i åldrarna 0-15 samt 30-39 år, antal

Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningsregistret

¹ Glesbygdverket (2004) Årsbok 2004, s. 23-38.

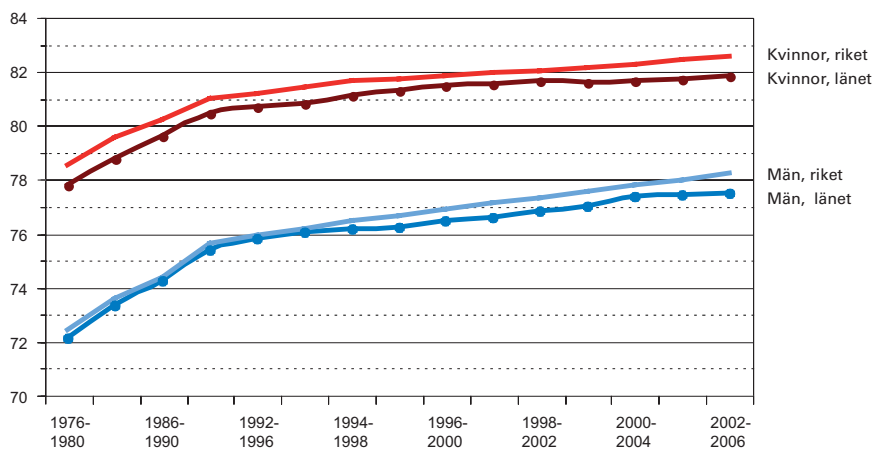
Av länets befolkning ökade andelen utrikes födda från 5,3 till 6,1 procent av invånarna under 2005 till 2006. Motsvarande andel i riket 2006 var 12,9 procent.

Unga är viktiga för länets utveckling. I en undersökning av SKOP², baserad på ett slumpmässigt urval av ungdomar 16-25-åringar i länen, upplevde 81 procent i Västernorrland att den största svårigheten var att få ett arbete. Det kan jämföras med riksgenomsnittet på 63 procent. Som näst största problem i riket kom svårighet att få egen bostad med 14 procent medan endast fyra procent i länet ansåg det som det största problemet. Resultaten indikerar ett behov av insatser för att underlätta ungas inträde på arbetsmarknaden i länet.

Medellivslängd och hälsa

Den förväntade medellivslängden från födseln uppgick för kvinnor i Västernorrland till 81,8 år och för män till 77,5 år i genomsnitt för åren 2002 till 2006. I jämförelse med tio år tidigare har medellivslängden för länets kvinnor ökat med 1,1 år och för männen med 1,7 år. Förväntad livslängd i hela riket för kvinnor är 82,6 år och för män 78,2 år (figur 2.3)

Figur 2.3 Återstående medellivslängd från födseln i Västernorrland och i riket efter tid och kön

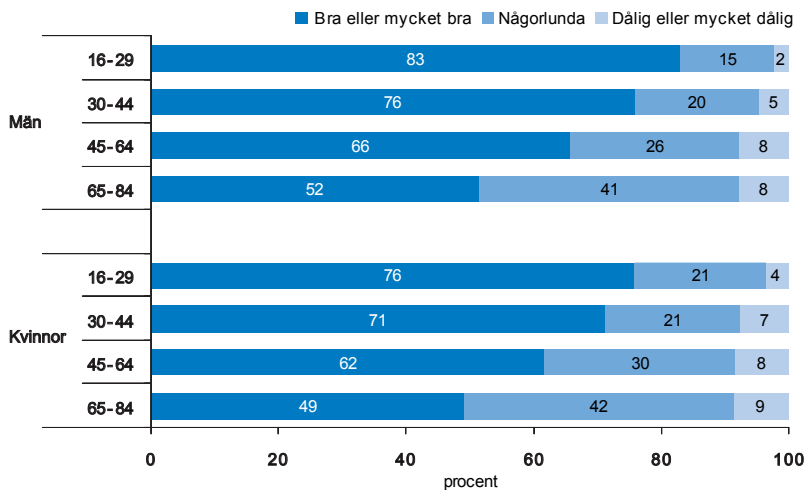

Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningsregistret

Två tredjedelar av västernorränningarna ansåg enligt den nationella folkhälsoenkäten "Hälsa på lika villkor" 2006 att deras hälsa är mycket bra eller bra, medan cirka 7 procent ansåg den vara dålig eller mycket dålig. Män bedömer i allmänhet sin hälsa som bättre än vad kvinnor gör, och de yngre uppger att de mår bättre än de äldre. Hälften av ålderspensionärerna i länet anser sitt hälsotillstånd som bra eller mycket bra.

² SKOP; Skandinavisk opinion ab, Rapport om ungdomsundersökning till Den Nya Valfärden april/maj 2006.

Figur 2.4 Självskattad hälsa bland västernorrälänningar 16-84 år 2006

Källa: Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut: *Hälsa på lika villkor 2006*

Västernorrälänningarna skattar i allmänhet sin hälsa något lägre än befolkningen i riket gör. Hälsan följer också samma socioekonomiska mönster i Västernorrland som i övriga riket: Det är vanligare att de som har en ekonomisk trygghet³ uppger att de har en bra eller mycket bra hälsa. Det är fler bland dem som saknar möjlighet att ordna 15 000 kronor för att täcka exempelvis en oförutsedd utgift som skattar sin hälsa som någorlunda, dålig eller mycket dålig. Män klarar denna kontantmarginal i högre utsträckning än kvinnor gör.⁴

Ohälsotalet⁵ i länet och riket har stadigt förbättrats sedan det var som högst under andra halvan av 2003 och i början av 2004. I december 2006 hade ohälsotalet i länet sjunkit till det lägsta värdet sedan december 2001. Under 2006 minskade ohälsotalet i Västernorrland från 46,7 till 44,9 dagar och i riket från 41,3 till 39,9 dagar per registrerad försäkrad i åldrarna 16 - 64 år. Nedgången av ohälsotalet förklaras främst av en minskning av antalet ersatta dagar med sjukpenning, men även av att kulmen verkar ha nåtts i länet för sjuk- och aktivitetsersättning (förtidspension) i juni 2006.

Försörjningskostnad

Under 2006 uppgick försörjningskostnaderna⁶ för de olika välfärdssystemen (sjukpenning, rehabiliteringspenning, sjuk- och aktivitetsersättning, arbetsskadelivränta, aktivitetsstöd, arbetslöshetskassa och socialbidrag) till 28 727 kronor per invånare 16-64 år i länet. I förhål-

³ De som i den nationella folkhälsoenkäten "Hälsa på lika villkor" svarat ja på frågan om de kan ordna 15 000 kronor på en vecka

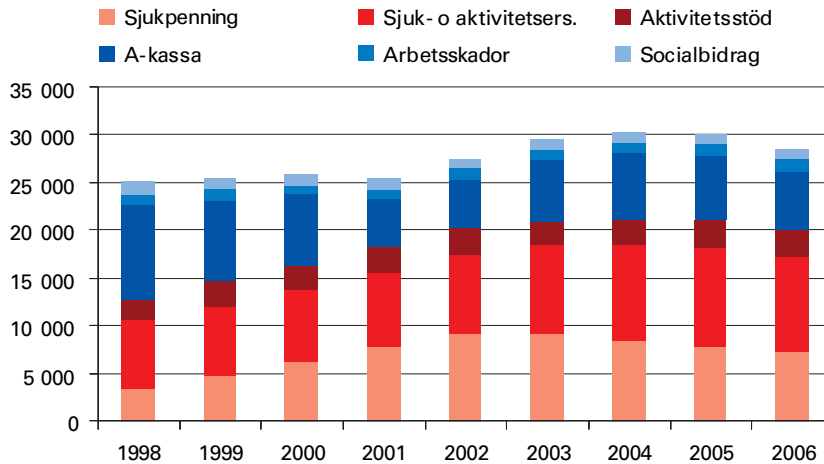
⁴ Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut. *Hälsa på lika villkor 2006*

⁵ Ohälsotalet är ett mått på frånvarodagar som ersätts från sjukförsäkringen under en 12-månadersperiod. Sjuk- och aktivitetsersättning står för den större delen av ohälsotalet, medan sjukpenning och rehabiliteringspenning står för den mindre delen.

⁶ Försäkringskassan i Västernorrland. *Försörjningskostnad i Västernorrland 98-06*

lande till år 2005 var det en minskning med 1 453 kronor. Utvecklingen för försörjningskostnaderna i länet från 1998 till och med 2006 i löpande priser visas i figur 2.5.

Figur 2.5 Försörjningskostnad – sex sociala program under 9 år – kronor per invånare 16-64 år

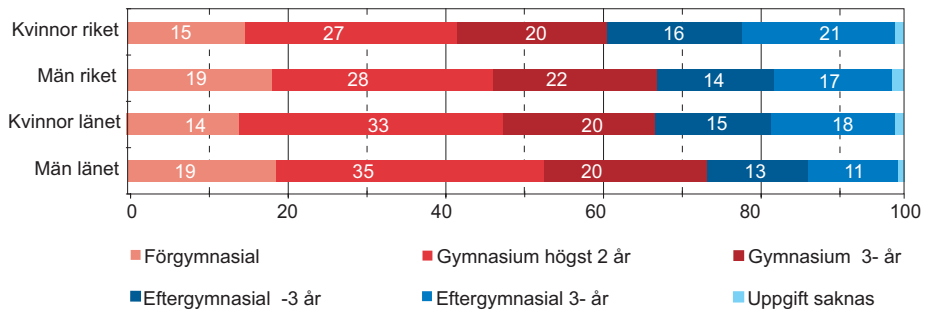

Källa: Försäkringskassan i Västerbotten

Utbildningsnivå

I förhållande till tidigare livsmiljöbokslut har utbildningsnivån kontinuerligt ökat för såväl män som kvinnor men ligger fortsatt under riksgenomsnittet. Här har även ökningstakten för de med en eftergymnasial utbildning om minst tre år varit något svagare i länet än för hela riket. Av länets befolkning 20-64 år med en eftergymnasial utbildning om minst tre år ökade andelen till 14,5 procent år 2005 jämfört med 13,1 procent 2003, motsvarande ökning i hela riket var från 17,2 procent år 2003 till 18,8 procent år 2005. Utbildningsnivån för kvinnor i både länet och riket är allmänt högre än bland män. De största skillnaderna mellan könen går att finna i ”utbildningsspektrats” ytterpunkter; förgymnasial utbildning respektive eftergymnasial utbildning minst tre år (figur 2.6.)

Figur 2.6 Utbildningsnivå för befolkningen 20-64 år i länet och riket år 2005. Uppdelat på kön. Procent

Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningens utbildning

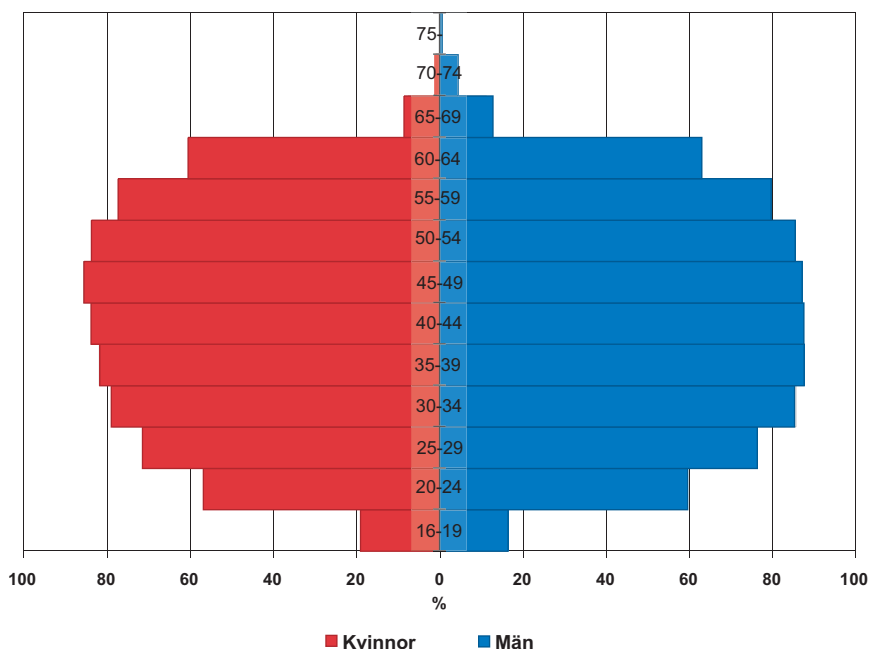
Av de boende i åldrarna 20-64 år i Västernorrlands län har 20 procent av de utomnordiskt födda en eftergymnasial utbildning 3 år eller längre vilket är betydligt högre än de inrikes föddas 14 procent.

En viktig fråga ur länets tillväxtskympunkt är att balansen mellan utbud och efterfrågan av högutbildad arbetskraft kan upprätthållas och inom vilka näringar de arbetar. Från den aspekten är det en något oroväckande tendens att övergångsfrekvensen från gymnasieskola till högskola visar att betydligt färre unga män än kvinnor kvalificerar sig eller söker sig till en högskoleutbildning. På sikt kan det därför behövas ökade insatser för att förmå fler unga män att söka sig till eftergymnasiala studier.

Sysselsättning

Enligt SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik för november 2005 uppgick andelen förvärsarbetande i åldersgruppen 20-64 år till 77,8 procent i länet. Motsvarande siffra i riket är 75,6 procent. Fördelat på kön och åldersgrupp finns flest förvärsarbetande män i länet i åldersgruppen 35-39 med 87,6 procent medan det bland kvinnor är i åldersgruppen 45-49 år med 86,6 procent (figur 2.7).

Figur 2.7 Förvärsarbetande befolkning 16 år och äldre fördelat på kön och åldersklass.

Källa: Statistiska centralbyrån, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik

I länet arbetar drygt 87 procent av de förvärsarbetande männen heltid, det vill säga 35 timmar eller mer per vecka. Bland kvinnorna är 61 procent heltidsarbetande, 33 procent har en veckoarbetstid på 20 till 34 timmar och sex procent arbetar mindre än 20 timmar per vecka.

Arbetsmarknadsläget i länet under 2006 visade i stort på en positiv utveckling, trots varsel av personal hos några större företag under årets sista månader. Antalet lediga platser som anmäldes till arbetsförmedlingarna i länet ökade under 2006 med mer än 3 000 jämfört med 2005, och uppgick till totalt cirka 13 200.

Andelen öppet arbetslösa i länet i december 2006 var 4,6 procent av befolkningen 16-64 år vilket var en markant nedgång jämfört med december 2005 då 5,4 procent var arbetslösa. Motsvarande siffror för riket var 3,5 procent jämfört med 4,3 procent året innan. Andelen personer som deltog i konjunkturprogram i länet i december 2006 uppgick till 2,8 procent jämfört med 3,3 procent föregående år. Den öppna arbetslösheten bland ungdomar 18-24 år minskade från 8,4 i december 2005 till 7,9 procent i december 2006. Men i förhållande till rikets 5,2 procent arbetslösa ungdomar i december 2006 var den fortsatt hög.

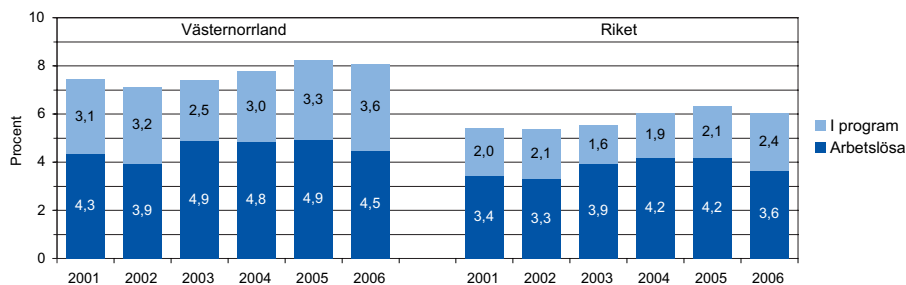
I genomsnitt var antalet arbetslösa med någon form av funktionshinder omkring 750 personer, eller cirka 0,5 procent av länets befolkning 16-64 år, under såväl 2005 som 2006.

Undantag från de positiva signalerna i länet under året var att antalet långtidsarbetslösa ökade från i genomsnitt 1 340 per månad år 2005 till 1 520 personer per månad under

2006. Även antalet arbetslösa utomnordiskt födda ökade i genomsnitt från 576 personer eller 8,7 procent under 2005 till 630 personer eller 9,0 procent under 2006.

Arbetsmarknadens totala obalans – antal arbetslösa och deltagare i arbetsmarknadsprogram var i genomsnitt 12 200 personer under 2006, därav 7 010 män, (9,0 procent) och 5 190 kvinnor (7,1 procent). Obalansen, har överlag under åren legat cirka ett par procentenheter högre i Västernorrlands län än i riket (figur 2.8).

Figur 2.8 Personer i obalansen i procent av befolkning 16-64 år, genomsnitt per år.

Källa: AMS/Länsarbetsnämnden i Västernorrland.

Förvärvsinkomst

Den sammanräknade förvärvsinkomsten av tjänst och näringsverksamhet för befolkningen 20 år och äldre under inkomståret 2005 var i genomsnitt 215 588 kronor i länet och 222 691 kronor i riket. I förhållande till 2004 var det en ökning med 2,6 procent i länet och 2,7 procent i riket. Medelinkomsten för män i länet under 2005 var 248 655 kronor och för kvinnor 183 334 kronor. Inkomstskillnaderna mellan män och kvinnor kan till en stor del förklaras av att kvinnor oftare arbetar deltid än vad män gör.

Tabell 2.2 Sammanräknad förvärvsinkomst för personer 20 år och äldre, inkomståret 2005

	Västernorrlands län			Riket		
	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt
Medelinkomst	248 655	183 334	215 588	260 968	186 013	222 691
P10 ⁷	100 976	83 928	86 640	83 560	70 828	76 572
P90 ⁸	392 472	293 919	347 125	433 385	310 518	371 722

Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningsregistret

⁷ P10 är det värde som avgränsar de tio procent av befolkningen med lägst inkomst.

⁸ P90 är det värde som avgränsar de tio procent med högst inkomst.

Skatteunderlag och skattesatser

Skatteunderlaget för fysiska personer i Västernorrlands län uppgick till i genomsnitt 149 555 kronor per invånare jämfört med hela rikets 152 373 kronor år 2006. I förhållande till 2005 års taxering ökade skatteunderlaget i Västernorrland med 3,1 procent och med 3,8 procent i hela landet. Den totala kommunala skattesatsen uppgår för 2007 i genomsnitt till 33 procent för länets kommuner vilket är den fjärde högsta länsvisa skattesatsen.

Tabell 2.3 Skatteunderlag och skattesatser år 2007

Region	Skatteunderlag enl. 2006 års taxering Kr per invånare	Skattesats i procent*		
		Totalt	Kommun	Landsting
Västernorrland	149 555	32,99	22,39	10,60
Hela riket	152 373	31,55	20,78	10,78

*på grund av avrundning summerar sig inte skattesatserna till varandra i riket

Källa: Statistiska centralbyrån och Skatteverket

Tillkommer gör även begravningsavgiften, som betalas av samtliga skattskyldiga oavsett kyrkotillhörighet, den beräknas bli 0,34 procent i procent av beskattningsbar förvärvsinkomst i länet och 0,22 procent i landet.

Den totala skattesatsen i länet har varit oförändrad sedan 2005, medan den för hela riket minskat med 0,05 procentenheter.

UPPVÄXTMILJÖ

Uppväxtmiljön är den del av livsmiljön som barn och ungdomar möter. En god uppväxtmiljö är en viktig förutsättning för barns och ungdomars hälsa och därmed på längre sikt för en hållbar utveckling.

Sammanfattning

Uppväxtmiljön i länet har många positiva inslag. Papporna fortsätter öka sin andel av föräldraledigheten. Merparten av länets kommuner ligger över eller i nivå med samtliga kommuner i riket när det gäller resurser i skolan. Andelen elever i årskurs 9 som är behöriga till gymnasieskolan minskar något. Andelen elever som fullföljt sin gymnasieutbildning varierar både mellan kommuner och över tid. Alkoholkonsumtionen bland unga är lägre i Västernorrland än i riket. En positiv utveckling är att andelen, både pojkar och flickor, som inte konsumerar alkohol har ökat. De som använder alkohol ökar däremot sin konsumtion. Att ungdomar använder tobak och narkotika är mindre vanligt i länet än i riket. Utmaningen att hejda utvecklingen av övervikt bland barn och unga kvarstår. Även ökningen av den psykiska ohälsa som rapporteras bland unga i landet och länet måste uppmärksammas. Två orsakssamband pekas ut, problem i skolan och svårigheter kring ungdomars inträde på arbetsmarknaden. Andelen familjer med en inkomst under socialbidragsnormen är lägre i Västernorrland än i riket.

Familj

Av de 105 913 barn som under 2006 föddes i Sverige var 2 462 nya västernorränningar.¹ I länet är det genomsnittliga antalet barn och ungdomar (upp till 21 år) 1,8 per familj. Merparten av barnen, 73 procent, bor med sina ursprungliga föräldrar. Antal separationer per 100 barn är 3,14. Länet ligger på ungefär samma nivå som riket när det gäller antal barn per familj och separationer. En tydlig skillnad finns när det gäller andelen barn med utländsk bakgrund som i länet är sex procent och i riket 15 procent.²

Föräldraförsäkring

De allra flesta barn har idag föräldrar som förvärsarbetar och grundtankarna bakom föräldraförsäkringen är att möjliggöra kombinationen förvärsarbete och familjeliv men också att medverka till jämställdhet mellan könen. Föräldrar har totalt 480 dagar med föräldrapenning som kan användas till dess att barnet fyllt åtta år eller har avslutat det första skolåret. Vid gemensam vårdnad har föräldrarna rätt till hälften var. När föräldrapenningdagar infördes 1974 tog papporna ut 0,5 procent av dagarna. Idag är andelen drygt 20 procent och en fördubbling har skett de senaste tio åren.³ Västernorrländska pappor blir allt bättre på att ta ut föräldradagar och länet har jämfört med riket en större ökningstakt, se tabell 3.1. Många föräldrar har angett ekonomiska skäl till att papporna, som oftast tjänar mer, inte stannar hemma med barnen. Under 2006 höjdes taket i föräldraförsäkringen och det går nu att tjäna upp till 403 000 kronor om året och få ut 80 procent av lönen. Höjningen har inte haft någon större effekt enligt den analys som Försäkringskassan gjort efter det första halvåret.⁴

¹ Statistiska centralbyrån, befolkningsstatistik

² Statistiska centralbyrån, Barn och deras familjer 2005. Demografiska rapporter 2006:3

³ www.forsakringskassan.se

⁴ Riksdag & Departement nr 10/07

Tabell 3.1 Pappors andel av föräldrapenninguttag (procent)

År	Västernorrland	Riket
2000	12,9	12,4
2001	13,5	13,8
2002	15,8	15,5
2003	18,1	17,2
2004	19,0	18,7
2005	19,9	19,5
2006	21,5	20,6

Källa: Försäkringskassan i Västernorrland

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) har utvecklat ett pappaindex som bygger på Riksförsäkringsverkets statistik. Om pappan och mamman delar lika på föräldraledigheten blir indexvärdet 100. Om mamman använder en större andel av dagarna blir värdet lägre än 100, om pappan utnyttjar en större andel blir värdet högre än 100. Enligt detta index ligger Västernorrland på sjätte plats av rikets län. Om ökningstakten fortsätter vara densamma för pappors föräldraledighet så visar TCO:s beräkning att det dröjer till 2023 innan mammor och pappor tar ut lika mycket föräldraledighet.

Tabell 3.2 Pappaindex

År	Västernorrland	Riket
2002	27,4	25,8
2003	31,8	29,4
2004	33,7	32,3
2005	35,3	34,0
2006	38,6	36,3

Källa: Tjänstemännens centralorganisation

Inom ramen för tillfällig föräldrapenning finns vård av sjukt barn. Där börjar fördelningen bli något jämnare mellan könen. Cirka 60 procent av dagarna tas ut av mammor och 40 procent av pappor.⁵

Utbildning

En skola av god kvalitet är av största betydelse för barns och ungdomars uppväxtmiljö. Med kvalitet avses i detta bokslut personalresurser, utbildningsresultat och elevernas trivsel. Skolans kvalitet är sannolikt också av stor betydelse för att locka barnfamiljer att flytta till länet.

⁵ www.forsakringskassan.se

Personalresurser i skolan

Nedan redovisas jämförelsetal från SCB:s enhet för skolstatistik vad gäller personalresurser. Jämförelser kring skolan görs på kommunnivå. Merparten av länets kommuner ligger över eller i nivå med samtliga kommuner i riket när det gäller resurser i skolan.

Tabell 3.3 Personalresurser i skolan läsåret 2004/05

	Härnösand	Kramfors	Sollefteå	Sundsvall	Timrå	Ånge	Örn-sköldsvik	Samtliga kommuner
Förskola								
Barn/avd	15	15	17	18	22	15	18	17
Inskrivna barn /årsarbetare	5,4	5,3	5,2	5,2	5,3	4,7	5,2	5,2
Andel årsarbetare med högskoleutbildning	73	60	56	46	46	37	63	51
Grundskola								
Antal lärare/100 elever	7,7	8,9	6,8	9,1	7,4	8,3	8,7	8,2
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen	92	91	84	86	88	79	91	86
Gymnasieskola								
Antal lärare/100 elever	9,3	8,6	8,6	9,0	7,0	8,2	9,0	8,3
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen	76	77	79	81	82	72	80	79

Källa: www.skolverket.se

Trivsel i skolan

Skolan är barns och ungdomars arbetsplats och det är av stor betydelse att de trivs i den miljö som omger dem. De flesta unga i länet trivs mycket bra eller ganska bra i skolan. I årskurs 9 är det 76 procent av pojkarna och 73 procent bland flickorna som anger att de trivs. Ingen skillnad kan ses mot föregående undersökning år 2003. En utmaning är de sju procent av pojkarna och nio procent av flickorna som uppger att de inte trivs i skolan.⁶

I årskurs 2 i gymnasiet svarar 84 procent av pojkarna och 85 procent av flickorna att de trivs bra eller mycket bra i skolan.⁷ Jämfört med 2004 års undersökning har andelen som trivs i skolan ökat med fyra procentenheter för flickorna.

En positiv trend är att ungdomarna i årskurs 9 i grundskolan uppger mindre skolk än vid tidigare undersökningar. Andelen som uppger att de skolkar en gång i månaden eller oftare är

⁶ Landstinget Västernorrland, Drogvanor årskurs 9 2005 Västernorrlands län. Ledningsstaben Hälsa- och sjukvård Rapport nr 8, 2006.

⁷ Landstinget Västernorrland, Drogvanor årskurs 2 på gymnasiet 2006

lägre i Västernorrland än i riket. I gymnasiet anger var femte pojke och var fjärde flicka att de aldrig skolkat.⁸

En viktig faktor för att skapa bra miljö i skolan är att arbeta mot diskriminering och kränkande behandling i skolan. Denna skyldighet fastställdes i lag 2006.⁹ Nio av tio elever i årskurs 2 i gymnasiet anger att de inte har blivit mobbade under senaste året.¹⁰

Utbildningsresultat

Tillgång till kunskap och utbildning bidrar till ungas självkänsla och framtidstro och är en viktig bestämningsfaktor för framtida hälsa. Bristande kunskaper är en belastning som begränsar möjligheter till utbildning, delaktighet i samhället och ett självständigt liv. Arbetsmarknadens krav på utbildning har ökat och de arbeten som inte kräver utbildning minskar kontinuerligt.

Två viktiga indikatorer för att följa utvecklingen i länet är andelen unga som är behöriga till gymnasiestudier respektive andelen som fullföljt sina gymnasiestudier. Tyvärr ses en minskning av andelen elever i årskurs 9 som är behöriga till gymnasieskolan 2006 jämfört med 2004.¹¹

Tabell 3.4 Andel i årskurs 9 som är behöriga till gymnasieskola (procent)

Kommun	Behöriga 2003/2004	Behöriga 2004/2005	Behöriga 2005/2006
Härnösand	92	90	90
Kramfors	94	87	91
Sollefteå	91	90	87
Sundsvall	86	86	87
Timrå	92	89	86
Ånge	92	86	86
Örnsköldsvik	94	92	90
Riket	90	89	89

Källa: www.skolverket.se

Alla gymnasieprogram, med undantag för individuella programmet, är treåriga. För att få slutbetyg krävs att eleven betygsatts i alla kurser som ingår i studieplanen. Detta gör att det ibland kan ta längre tid än tre år att få slutbetyg. Elever kan också ha varit frånvarande på grund av utlandsstudier eller sjukdom och några kan ha bytt program. Därför redovisas en genomströmningstid på fyra år. När det gäller andelen unga som fullföljt sin gymnasieutbildning finns variationer mellan kommunerna vilket framgår av tabell 3.5.¹²

⁸ *Ibid*

⁹ Lag 2006: 67 Om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

¹⁰ Landstinget Västernorrland, *Drogvanor årskurs 2 på gymnasiet 2006*

¹¹ www.skolverket.se

¹² www.skolverket.se

Tabell 3.5 Andel elever med fullföljd gymnasieutbildning (procent)

Kommun	Fullföljt utbildning inom 4 år totalt 2003/2004	Fullföljt utbildning inom 4 år totalt 2004/2005	Fullföljt utbildning inom 4 år totalt 2005/2006
Härnösand	78	76	77
Kramfors	73	83	82
Sollefteå	74	72	77
Sundsvall	60	72	66
Timrå	75	75	82
Ånge	66	76	65
Örnsköldsvik	85	80	85
Riket	72	75	75

Källa: www.skolverket.se

Informellt lärande

En del av de färdigheter och kunskaper som är viktiga för ungdomar, kan de också lära sig inom andra arenor än skolan. Föreningar av olika slag möjliggör träning i ledarskap, medverkan i projekt ger insikter i processer, planering, mötesteknik med mera. Ungdomar från Sollefteå kommun deltar i hög utsträckning i nationella och internationella ungdomsutbyten, vilket i många fall ökar intresset för samhällsfrågor och ger nya perspektiv på deras egen livsmiljö. Gymnasieskolorna i Ånge och Örnsköldsvik framstår också som goda exempel när det gäller interkulturellt lärande och utbyte med andra länder.¹³ Ungdomar som genom olika former av internationalisering skaffar sig språkkunskaper och interkulturell kompetens utgör en resurs för länets näringsliv.

Levnadsvanor och hälsa

Vikt och fysisk aktivitet

Även om merparten av länets barn är friska, normalviktiga och rör på sig kan man se en mycket oroande utveckling med ökande överviktsproblematik under de senaste tjugo åren. Denna utveckling följer samma trend som landet i övrigt och utvecklingen i andra industrialiserade länder. Enligt en studie från Statens folkhälsoinstitut i fyra kommuner i landet rapporteras nu ett möjligt trendbrott.¹⁴ Detta trendbrott har ännu inte registrerats i Väster-norrland. Problemet med övervikt bland barn och unga kvarstår. Ett uppföljningssystem för registrering av BMI¹⁵ har utvecklats i länet. Registreringen sker inom barnhälsovården vid fyra års ålder, vid skolsköterskornas hälsosamtal i förskoleklass, årskurserna 4 och 7 samt i

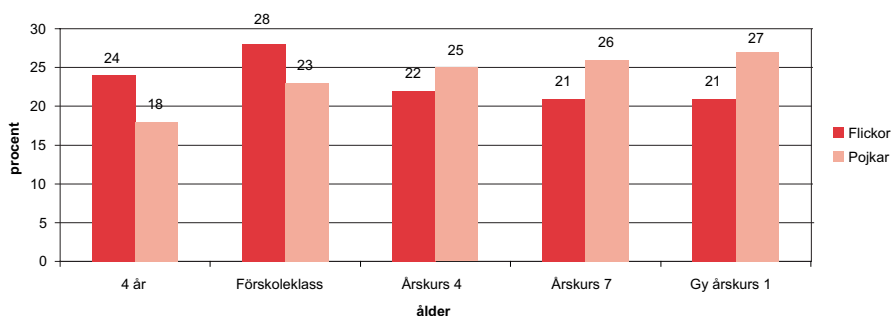
¹³ www.bobergsgymnasiet.se, www.park.se, www.nola.ornskoldsvik.se

¹⁴ Statens folkhälsoinstitut. Projektet "Övervikt bland barn – nytt system för nationell uppföljning" Karlstad, Umeå, Västerås och Ystad. 2007.

¹⁵ BMI Body Mass Index är kroppsvikten i kilo dividerat med längden i meter i kvadrat, BMI=kg/m². BMI 25-29.9 definieras som övervikt och över 30 fetma. Detta gäller vuxna. För barn är gränserna för övervikt och fetma både ålders- och könsspecifika. En tabell över gränserna för barn finns på www.vardguiden.se

gymnasiet årskurs 1. Av figur 3.1 framgår att flickor är mer överviktiga än pojkar i lägre åldrar och att andelen överviktiga minskar med stigande ålder. För pojkar sker en kontinuerlig ökning av andelen överviktiga.

Figur 3.1 Andel västernorrländska barn och unga med övervikt och fetma (procent)

Källa: Landstinget Västernorrland. Epibarn 2006.

Nära kopplat till övervikt är bristen på fysisk aktivitet. Skolidrott, fritidsaktiviteter och ett personligt ansvar för sin hälsa är viktigt men också de förändringar i barns och ungas närmiljö som lockar till och ger möjligheter för vardagsmotion. I föregående livsmiljöbokslut lyfte många föräldrar fram behovet av säkra gång- och cykelvägar i anslutning till skolorna. Bland annat har Sundsvalls kommun i infrastrukturplaneringen gett trafiksäkerhetsproblem längs skolvägar högsta prioritet. Arbetet har påbörjats under 2006 och fortsätter 2007 och 2008.¹⁶

Ett annat initiativ har tagits i Örnköldsviks kommun där man i översiktsplanen lyfter fram värdet av skolornas närnaturområden ur ett hälsoperspektiv. Dessa områden är viktiga lärmiljöer för barn och unga som ger möjlighet till utevistelse, fysisk aktivitet, naturkänsla och upplevelser. Översiktsplanen anger att skolans intresse i dessa områden väger tungt och att samråd med skolorna alltid måste ske vid planering som berör dessa områden.¹⁷

På fritiden har ungdomsidrotten stor betydelse. I genomsnitt sker 625 sammankomster per dag, varje dag året runt, anordnade av idrottsföreningar i länet. Varje sammankomst omfattar i genomsnitt åtta ungdomar vilket innebär att omkring 5000 ungdomar i länet varje dag deltar i någon idrottsaktivitet.¹⁸

Idrottsrörelsen har också engagerat sig i problemet med övervikt och fetma. Projektet ”Full fart i livet” sker i samarbete med skolhälsovården och idrottslärarna. Målet är att hos överviktiga ungdomar grundlägga goda vanor när det gäller mat och kontinuerlig fysisk aktivitet.¹⁹

För att främja möjligheter för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder att utöva idrott och motion utifrån sina egna förutsättningar finns verksamhet inom Västernorrlands handikappidrottsförbund. Genom kontinuerliga besök i länets skolor ges möjlighet för funk-

¹⁶ Sundsvalls kommun Eva Forslund

¹⁷ Översiktsplan Örnköldsviks kommun

¹⁸ Västernorrlands Idrottsförbund Årsredovisning 2006.

¹⁹ Ibid

tionshindrade unga att prova på olika idrotter. Exempelvis finns numera flera lag i rullstols-curling, fotbollslag för utvecklingsstörda, kälkhockey med mera. Förbundet har också sport-utrustning för uthyrning.²⁰

Tobak, alkohol och narkotika

Undersökningar om ungdomars drogvvanor görs regelbundet i länet. Vartannat år sker en totalundersökning bland länets niondeklassare²¹ och vartannat år bland gymnasieungdomar i årskurs 2 och 3.²²

Tobak

Det är färre ungdomar i Västernorrland som röker jämfört med riket. Andelen som uppger att de röker varje dag har kontinuerligt minskat och endast fem procent av flickorna och två procent av pojkarna i årskurs 9 uppger detta. Andelen som anger att de aldrig rökt har ökat både bland pojkar och flickor. Av pojkarna är det 45 procent och av flickorna 51 procent som anger att de aldrig rökt. Snus brukas varje dag av 14 procent av pojkarna och sex procent av flickorna.

I gymnasiet årskurs 2 har andelen som svarar att de röker varje dag eller nästan varje dag minskat och uppgår nu endast till några få procent. Däremot är andelen som röker i samband med fest mer än 20 procent. Var femte pojke och var tionde flicka uppger att de snusar varje dag.

Alkohol

Av ungdomarna i årskurs 9 uppger 56 procent av pojkarna och 62 procent av flickorna att de är alkoholkonsumenter. Andelen konsumenter har sjunkit sedan 2003 års undersökning med fem procentenheter bland pojkarna och tio procentenheter bland flickorna. Andelen alkoholkonsumenter är betydligt lägre i Västernorrland än i riket. Däremot är det fler i länet som uppger att de konsumerat hembränd sprit jämfört med riket. Även i gymnasiet årskurs 2 har andelen som inte konsumerar alkohol ökat liksom den grupp som anger den högsta konsumtionen.

Alkoholbruket bland ungdomar verkar således bli allt mer polariserat. De som dricker alkohol dricker mer än tidigare, samtidigt växer gruppen som inte dricker alls. Ett resultat av att vissa av ungdomarna har hög konsumtion är fler fall av alkoholförgiftning. Vid Barn- och ungdomskliniken, Sundsvalls sjukhus, var fyra ungdomar inlagda för alkoholförgiftning 1992. Antalet har kontinuerligt ökat och 2005 var det 61 ungdomar som behövde sjukhusvård.²³

²⁰ Västernorrlands handikappidrottsförbund, Elisabeth Byström.

²¹ Landstinget Västernorrland, *Drogvvanor årskurs 9 2005 Västernorrlands län. Ledningsstaben Hälsa- och sjukvård Rapport nr 8, 2006.*

²² Landstinget Västernorrland, *Drogvvanor årskurs 2 på gymnasiet 2006.*

²³ Landstinget Västernorrland. *Vårdstatistik.*

Narkotika

Under 1990-talet sågs en uppåtgående trend vad gällde andelen elever som provat narkotika. De senaste åren har andelen sjunkit och stabiliserats. År 2005 svarade fem procent av flickorna och fyra procent av pojkarna i årskurs 9 ja på frågan om de någon gång använt narkotika.²⁴ Andelen har sjunkit med en procentenhet sedan 2003. I gymnasiets årskurs 2 uppger elva procent av pojkarna och tolv procent av flickorna att de någon gång använt narkotika.²⁵

Psykisk hälsa

Även om de flesta barn och unga mår bra har dock många rapporter under de senaste 10 till 20 åren visat på en ökning av stressrelaterade problem och psykiska besvär/ohälsa.²⁶ Ökade tendenser till psykiska besvär/ohälsa finns hos båda könen men i högre grad hos flickor. Tidigare undersökningar i länet visar på ungefär samma nivå av stressrelaterade problem som landet i övrigt.^{27 28} Hösten 2005 gjordes 13 fokusgruppsintervjuer med 69 gymnasieungdomar i länet. I intervjuerna framkom att ungdomarna var oroliga över att allt fler unga mår dåligt psykiskt, är stressade och har dåligt självförtroende. De angav flera orsaker till detta, bland annat arbetsbelastningen i skolan, stress inför framtiden och utsatthet för kränkande behandling.²⁹

På nationell nivå bekräftas elevernas upplevelse genom den utredning som presenterades 2006 angående den ökade psykiska ohälsan bland unga.³⁰ De två huvudorsakerna till psykisk ohälsa som utredningen lyfter fram är skolans roll och arbetsmarknadens utveckling för ungdomar. Skolan har fått en ökad betydelse, dels genom prestationskrav men också tecken på att skolan inte motsvarar nya krav då många unga saknar fullständiga gymnasiebetyg eller slutar grundskolan utan godkända betyg. De arbeten som rationaliserades bort under 90-talet har för unga inneburit försämrade ekonomi, längre boende i föräldrahemmet och i vissa fall längre studier än önskvärt som alternativ till arbete.

Tandhälsa

Alla barn och unga har fri tandvård till 19 års ålder. Förbättringen av tandhälsan är ett exempel på hur en generell samhällsåtgärd kan ge stora hälsovinster. Utvecklingen av tandhälsa är viktig att följa då den är en tydlig social indikator. Utvecklingen bland barn och unga i Västernorrland under de tre senaste åren framgår av figur 3.2.

24 Landstinget Västernorrland, Drogvanor årskurs 9 2005 Västernorrlands län. Ledningsstaben Hälsa- och sjukvård Rapport nr 8, 2006.

25 Landstinget Västernorrland, Drogvanor årskurs 2 på gymnasiet 2006

26 SOU 2006:77 Ungdomar, stress och psykisk ohälsa. Analys och förslag till åtgärder.

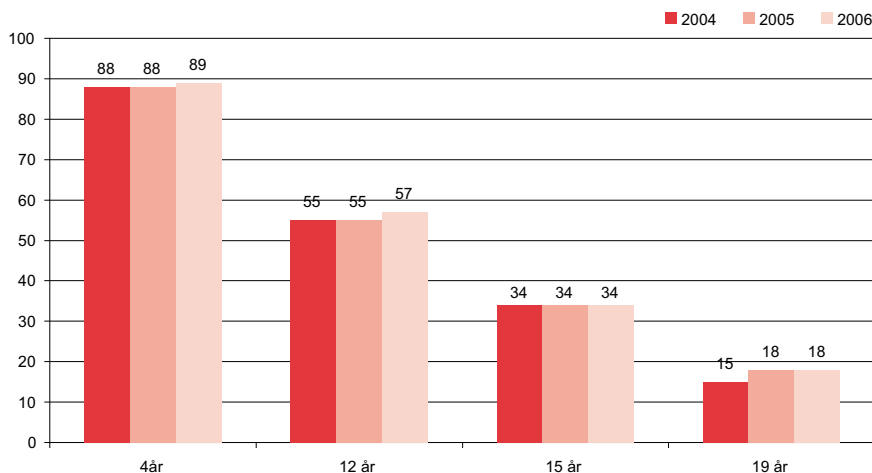
27 Att vara ung i Timrå. LUPP-undersökning 2005. Ljungberg E. 2006

28 Delaktighet, hälsa och framtid. Att vara ung i Örnsköldsviks kommun LUPP-projektet 2004. Westberg A. 2005.

29 Landstinget Västernorrland, Länsstyrelsen Västernorrland. Rapport 10:2006. "Lyssna på oss" Rapport från intervjustudie med gymnasieungdomar i Västernorrlands län hösten 2005. Evelina Landstedt

30 SOU 2006:77 Ungdomar, stress och psykisk ohälsa, analyser och förslag till åtgärder

Figur 3:2 Andel unga i Västernorrland som inte har haft hål i tänderna (procent)

Källa: Folk tandvården Västernorrland

Ekonomiskt och socialt utsatta barn

Barns hälsoutveckling såväl fysiskt som psykiskt påverkas av familjens ekonomiska villkor. Hälsoproblem är vanligare bland ekonomiskt utsatta grupper.³¹ Andelen barn som tillhör familjer med en inkomst under socialbidragsnormen är lägre i länet jämfört med riket; 5,2 procent respektive 7 procent.³² I 2004 års livsmiljöbokslut var andelen 5,3 respektive 7,5 procent.

Socialtjänstlagen kompletterades 1998 med formuleringar om barnets bästa. Utvecklingen med att införliva detta i vardagsarbetet gick de första åren sakta. Av de senaste årens tillsynsrapporter från länsstyrelsen³³ framgår att det utvecklats ett tydligare barnperspektiv i styrdokument och i riktlinjer för handläggning av försörjningsstöd/ekonomiskt bistånd i Västernorrlands kommuner. I flertalet av kommunerna har under 2006 också handläggare inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg fått utbildning kring barnperspektivfrågor.³⁴

När det gäller oro för barn och ungdom uppger fem av länets kommuner att anmälningar har ökat. Anmälningar behöver inte innebära att fler barn far illa utan kan vara ett tecken på ökad observans. Socialtjänsten bedömer utifrån dessa anmälningar behovet av utredning. Utredningsärenden kring barn har ökat i fyra kommuner.³⁵

31 Statens folkhälsoinstitut. *Folkhälsopolitisk rapport 2005*.

32 Statistiska centralbyrån, *Barn och deras familjer 2005. Demografiska rapporter 2006:3*

33 Länsstyrelsen Västernorrland. *Analys av socialtjänstens årsrapporter 2001-2005*

34 Länsstyrelsen Västernorrland. *Individ- och familjeomsorgsenkät 2006*

35 *Ibid*

De asylsökande barnen och ungdomarna som kommer utan vårdnadshavare har ökat under 2006 och varje vecka kommer cirka 30 barn till Sverige. I Västernorrland har Härnösand tio platser tillgängliga och Örnsköldsvik har erbjudit fem platser i familjehem eller liknade för ensamkommande barn.³⁶

36 Migrationsverket. Lägesrapport 2007-03-27 avseende kommunernas mottagande av ensamkommande barn

SOCIOKULTURELL MILJÖ

Med sociokulturell miljö avses den del av livsmiljön som handlar om sociala relationer, fritid, delaktighet och trygghet. Olika former av socialt kapital är betydelsefulla utvecklingsfaktorer för en region och dess invånare.

Sammanfattning

Länet erbjuder en god sociokulturell miljö. Här satsas mest i landet på kultur och länet har en föreningsaktiv befolkning. Valdeltagandet ökade 2006 i jämförelse med 2002. Västernorrland placerade sig på sjätte plats i en modifierad variant av Statistiska Centralbyråns jämställdhetsindex, vilket är en kontinuerlig förbättring jämfört med de tidigare livsmiljöboksluten. Befolkningen lutar i allmänhet på sina medmänniskor och fler än i riket går ut ensamma utan att vara rädda för överfall eller ofredande. Allt fler brott klaras upp. Samtliga kommuner arbetar för en ansvarsfull alkoholserving. Utmaningarna framöver ligger i att öka mångfalden och tillgängligheten i samhället samt att få fler västernorränningar att väga lagom mycket och att bli tillräckligt fysiskt aktiva.

Fritid och samhällsengagemang

Kultur

Forskningsrön visar, tillsammans med erfarenheter och goda exempel, att kulturen kan ha positiva effekter på folkhälsan. De positiva effekterna förklaras sannolikt av att kultur ger möjligheter till upplevelser, insikt, delaktighet och inflytande i samhället.¹ Dessutom kan kultur locka besökare och skapa arbetstillfällen. I alla dessa avseenden är kultur en viktig utvecklingsfaktor för länet. Västernorrlands kommuner och landsting satsade tillsammans 1 488 kronor på kultur per invånare år 2005, vilket är mest i landet. Till det kom även det statliga kulturstödet på 617 kronor per länsinvånare.² Samtliga kommuner i länet hade musikskolor år 2006, och de flesta även kulturskolor, där barn och ungdomar kan få lära sig att spela instrument alternativt utöva dans, sång eller teater.

I länet finns 53 bibliotek. Generellt ökar utlåningen av facklitteratur och AV-medier, främst cd och ljudböcker, medan en minskning kan ses för skönlitteratur. Sammanlagt finns 176 datorer på biblioteken, varav 117 med internetuppkoppling. Det ger en något högre datortäthet här än i riket. Utvecklingen av internetbaserade bibliotekstjänster såsom omlån, databassökningar och liknande går framåt och det innebär en ökad tillgänglighet och service utöver öppettiderna. Många, inte minst invandrare, uppskattar bibliotekens utbud av tidningar och tidskrifter i olika ämnen och språk. Västernorrland ligger på riksgenomsnitt när det gäller antal biblioteksbesök och antal aktiva låntagare per invånare, men det varierar en del mellan kommunerna. Barn är mer aktiva boklånare än vuxna.³ För funktionshindrade barn och unga finns en ”äppelhylla” på bibliotek i flera av länets kommuner. På äppelhyllan finns bland annat medier med teckenspråk, bliss, punktskrift, pictogram, digitala talböcker och talböcker på kassett för utlåning.

Ett gott exempel på att lokal och internationell kultur, besöksnäring och miljötankande kan gå hand i hand är den årliga musikfestivalen Urkult, arrangerad av föreningen med

1 Statens folkhälsoinstitut, *Kulturen - en viktig bestämningsfaktor för folkhälsan, rapport 2003:28.*

2 Statens kulturråd: *Kulturen i siffror 2006/3 - Kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*

3 Statens kulturråd: *Kulturen i siffror 2006/2 Folkbiblioteken 2005*

samma namn. År 2006 såldes närmare 6 000 biljetter, och 450 personer arbetade för att genomföra festivalen i Näsåker så bra och så ekologiskt hållbart som möjligt.⁴

Invigning av Urkult 2006. Foto: Oskar Norrgrann.

Sociala aktiviteter

Att delta i såväl formella som informella nätverk skapar ett socialt kapital. Särskilt viktig är den ömsesidighet som skapas inom nätverken, det vill säga att deltagarna litar på varandra. Forskning har visat att områden och regioner med stort socialt kapital har en bättre fungerande demokrati, en högre ekonomisk tillväxt och en bättre folkhälsa.⁵

Av befolkningen 16-84 år i Västernorrland har enligt den nationella folkhälsoenkäten 77 procent deltagit i samhällslivet på minst två sätt⁶ under det senaste året. Det är dock lite mindre än i övriga Norrland och likaså jämfört med riksgenomsnittet. Sett till Västernorrland är det män i åldrarna 30-44 år som deltar i samhällslivet i högst utsträckning medan männen och kvinnorna i den äldsta åldersgruppen deltar i minst omfattning.⁷

⁴ www.urkult.se, Agneta Edström

⁵ Putnam R. (2000) *Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*, Stockholm: SNS förlag samt (1993) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*, Stockholm: SNS förlag.

⁶ Flera av följande svarsalternativ var möjliga: studiecirkel/kurs på din arbetsplats, studiecirkel/kurs på din fritid, fackföreningsmöte, annat föreningsmöte, teater/bio, konstutställning, religiös sammankomst, sportutställning, skrivit insändare i tidning/tidskrift, demonstration av något slag, offentlig tillställning till exempel natklubbdansutställning eller liknande, större släkt sammankomst, privat fest hos någon, inget av ovanstående.

⁷ Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut: *Hälsa på lika villkor 2006*

Västernorränningar är medlemmar i fackförening, bostadsförening, pensionärsförening och kvinnorna även i politiska partier och friluftsföreningar i högre utsträckning än riksgenomsnittet, medan både kvinnor och män i länet i mindre omfattning är medlemmar i miljöorganisationer och föräldraföreningar.⁸ Västernorränningarna är mest aktiva i Sverige när det gäller att delta i studieförbundens verksamheter.⁹

Ett samhällsnyttigt, och socialt viktigt frivilligarbete utförs av bland annat Svenska Röda Korset i Västernorrland som idag utgörs av 7 590 medlemmar fördelade på 39 lokalföreningar runt om i länet. Varje år har Röda Korset kontakt med minst 10 000 västernorränningar, många av dem flera gånger. Mycket av arbetet i Västernorrland har fokuserats på att ge stöd till människor som flytt undan krig och förföljelse. Under år 2005 fick 3 475 personer i Västernorrland kontinuerliga besök av Röda Korsets frivilligarbetare i sina hem eller på sjukhus och andra institutioner. Drygt 2 000 samtal ringdes till deras telefonjour i Örnköldsvik. Under 2006 samlade 700 insamlare i länet in cirka 1,5 miljoner kronor till välgörande ändamål. Röda Korsets första-hjälpen-grupper, bland annat bestående av ungdomar, finns till hands på idrottsevenemang, festivaler och andra platser där skador kan uppkomma.¹⁰

Ett sätt att underlätta för personer med funktionshinder att delta i fritidsaktiviteter, sociala aktiviteter och samhällsliv på lika villkor är rätten till ledsagarservice och kontaktperson, vilka beviljas av kommunerna utifrån behov enligt LSS.¹¹ En kontaktperson är värdefull för att utöka det sociala kontaktnätet och förebygga isolering. Länsstyrelsen har i sin tillsyn av kommunernas socialtjänst noterat att allt fler beslut som gäller ledsagarservice och kontaktpersoner också verkställs. I slutet av 2004 fanns 233 icke verkställda beslut gällande ledsagare och kontaktperson, men i slutet av 2006 hade den siffran sjunkit till 95 beslut. En av orsakerna till att beslut inte är kontinuerligt verkställda är kommunernas svårigheter att hitta och matcha lämpliga kontaktpersoner och ledsagare till funktionshindrade personers individuella behov och önskemål.¹²

Ett syfte med socialtjänstens insatser för äldre är att de ska kunna ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra och kunna leva ett självständigt liv, vilket uttrycks i socialtjänstlagen.¹³ Länsstyrelsens verksamhetstillsyner av äldreomsorgen i länet har visat att sociala och aktiverande insatser dock tenderar att prioriteras ned i biståndsbeslut såväl som i verkställighet då resurserna inte räcker till.¹⁴

Idrott, fysisk aktivitet och kroppsvikt

I länet fanns 759 idrottsföreningar med verksamhet inom totalt 63 olika idrotter år 2006¹⁵, vilket gör länet till det femte idrottsföreningstätaste i Sverige¹⁶. Idrotten i Västernorrland har

8 www.regionfakta.com

9 Kulturrådet: Studieförbunden 2005. Rapport 2006:1

10 Röda Korset, Region Södra Norrland, Tord Pettersson.

11 Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

12 Socialkonsulent Christina Nordahl Sahlin, Vårdsavdelningen, Länsstyrelsen Västernorrland

13 SFS (2001:453) Socialtjänstlag

14 Länsstyrelsen Västernorrland. Årsrapport Socialtjänsten 2005 Vårdsavdelningen rapport 2006:6

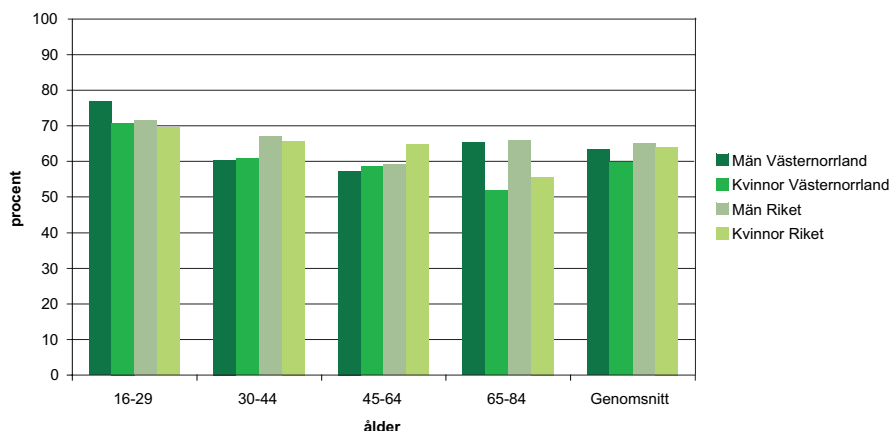
15 Västernorrlands idrottsförbund, Mats Hamberg

16 Glesbygdverket: Sveriges gles- och landsbygder 2006, del 2

cirka 300 anställda, 20 500 ideella ledare, och den engagerar mellan 100 000 och 110 000 länsinvånare. Omsättningen inom idrotten i länet är drygt 1 miljard kronor per år. Idrotten genererar många positiva förebilder för barn och ungdomar och skapar goda förutsättningar för fysisk aktivitet. Att titta på idrottsevenemang och sporttillställningar är också, vilket framgår av undersökningen ”Hälsa på lika villkor”, en vanlig fritidssysselsättning bland västernorrälänningar. I länet finns bland annat Timrå IK och de svenska mästarerna Modo Hockey i elitserien i ishockey, Örnsköldsviks SK damer i elitserien i innebandy, Sundsvall Dragons och Sundsvall Saints i basketligorna, curlinglaget Annette Norberg och en mängd individuella idrottare, exempelvis världens bästa döva damidrottare 2006, simmerskan Anna Polivan-chuk.¹⁷

Det är angeläget att öka andelen i befolkningen som är fysiskt aktiva minst 30 minuter per dag. Länets unga vuxna är i högre grad fysiskt aktiva minst 30 minuter per dag i jämförelse med riket. Ser man till den totala befolkningen så är dock västernorrälänningarna tillräckligt fysiskt aktiva i mindre utsträckning än befolkningen i riket totalt (se figur 4.1)¹⁸

Figur 4.1 Andel fysiskt aktiva minst 30 minuter per dag 2006

Källa: Landstinget Västerbotten och Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006

Brist på fysisk aktivitet har på befolkningsnivå ett samband med förekomsten av övervikt och fetma¹⁹, som i sin tur har samband med en rad andra hälsoproblem. Männerna i åldrarna 45 till 64 år är den åldersgrupp som är fysiskt aktiva i minst utsträckning, samtidigt som 70 procent av dem är överviktiga eller feta (figur 4.2). I Västerbotten har generellt en högre andel av befolkningen övervikt eller fetma, jämfört med riket. Särskilt gäller detta befolkningen över 30 år.²⁰

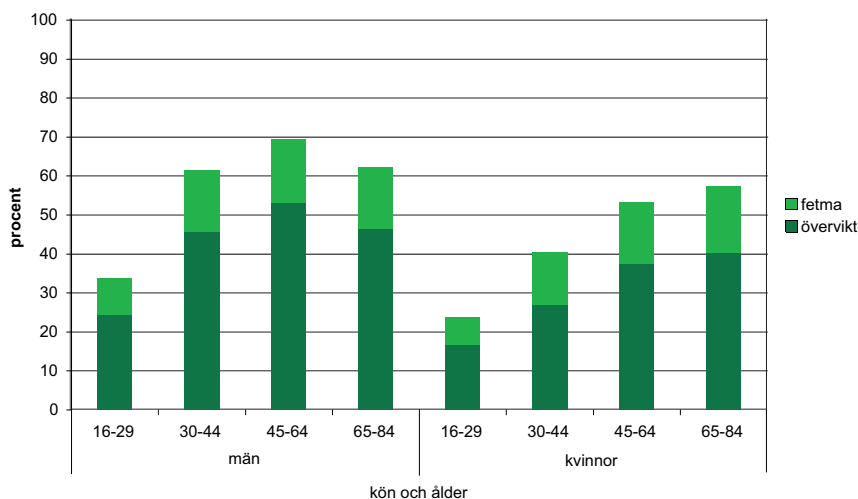
¹⁷ Västerbottens idrottsförbund, Mats Hamberg

¹⁸ Landstinget Västerbotten och Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006

¹⁹ BMI Body Mass Index (kroppsmasseindex) är kroppsvikten i kilo delat med längden i (meter i kvadrat), BMI=kg/m². För vuxna räknas vanligen BMI under 20 som undervikt, 20-24,9 som normalvikt, BMI 25-29,9 definieras som övervikt och över 30 som fetma.

²⁰ Landstinget Västerbotten och Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006

Figur 4.2 Andel vuxna med övervikt eller fetma i Västernorrland 2006

Källa: Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006

Valdeltagande och politiskt fritidsengagemang

I samtliga av länets kommuner ökade valdeltagandet i riksdagsvalet 2006, jämfört med 2002 års val. I genomsnitt röstade 81,5 procent av väljarna i länet. Härnösands kommun stod för den åttonde största ökningen i landet (+3,41 procentenheter), vilket kan hänga samman med den lokala folkomröstning som samtidigt genomfördes i kommunen. Även valen till kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige engagerade en högre andel väljare i Västernorrland år 2006 än 2002.²¹ Fyra personer i åldrarna 18-21 år valdes in som ledamöter i kommunfullmäktigen och landstingsfullmäktige i länet.²²

Ett gott exempel på ungdomar som engagerar sig i viktiga lokala frågor är Sollefteås Ungdomsdelegation, som under 2006 bland annat deltagit i framtagandet och utformningen av kommunens ungdomspolitiska visionsprogram på ungdomars språk, och instiftat en fond för ungdomars idéer.²³

²¹ www.val.se

²² *Ibid*

²³ Sollefteå kommuns Ungdomsdelegation

Lika villkor och rättigheter

Att arbeta för mänskliga rättigheter och lika villkor för alla innebär att ta ett helhetsgrepp och är större än att enbart arbeta mot diskriminering av olika orsaker. Att tillvarata och tillgodose mänskliga rättigheter utgör basen för ett socialt hållbart samhälle.

Jämställdhet

Det övergripande målet för den nationella jämställdhetspolitiken, som antogs av riksdagen 2006, är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. En förutsättning för att kunna uppnå detta är att kvinnor och män har samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter inom livets alla områden.²⁴ Arbete har pågått under 2006 för att utifrån det övergripande nationella målet och dess delmål utarbeta regionala jämställdhetsmål för Västernorrlands län.

Tabell 4.1 Jämställdhetsindex Västernorrland 2006

	Män	Kvinnor	Rang
Andel 25-64 år med eftergymnasial utbildning	25	33	14
Andel förvärvsarbetande 20-64 år	79	76	5
Öppet arbetslösa, procent	6	4	19
Medelinkomst 20-64 år, tkr	254	196	5
Ojämn könsfördelning på näringsgrenar	44	44	13
Föräldrapenning, andel dagar	20	80	8
Tillfällig föräldrapenning (2004)	37	63	12
Ohälsotal 20-64 år	41	61	7
Andel unga vuxna	51	49	9
Landstingsfullmäktigeledamöter (val 2002)	58	42	19
Kommunstyrelseledamöter (2003)	61	39	3
Egna företagare med minst 2 sysselsatta (2004)	78	22	11
Rangordning i förhållande till samtliga 21 län			6

Källa: Statistiska centralbyrån, jämställdhetsindex. Modifierat av länsstyrelsen.

En modifierad form av Jämställdhetsindex (se tabell 4.1) visar på en positiv utveckling i och med att länet 2006 placerade sig på sjätte plats i riket. I 2004 års livsmiljöbokslut var placeringen sjunde och i 2002 års bokslut åttonde.

Av undersökningen "Hälsa på lika villkor" framgår att färre kvinnor i Västernorrland under 2006 upplevt sig kränkta på grund av kön, i jämförelse med riket. Skillnaderna gäller främst kvinnor i åldrarna 30-44 år och kvinnor över 65 år.²⁵

²⁴ www.regeringen.se

²⁵ Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006

Ett gott exempel på jämställdhetsarbete ”för framtiden” är genuspedagogerna i Sollefteå kommuns förskolor och grundskolor. I Sollefteå ses jämställdhet som ett medel att uppnå en likvärdig utbildning för både pojkar och flickor och som ett sätt att stärka barnens självbild. Målet är att barnen ska göra sina val utifrån sina egna förmågor och intressen snarare än utifrån könsstereotypa mönster. Att Sollefteå blivit så framgångsrikt i sin satsning beror både på att de arbetar strategiskt, i nätverk, och att genuspedagogerna är en resurs för samtliga skolor i kommunen.²⁶

Mångfald

I länet bedrivs ett aktivt mångfaldsarbete utifrån ett brett mångfaldsbegrepp, som avser de olikheter hos befolkningen som gäller etnisk bakgrund, religion, fysiskt eller psykiskt funktionshinder, kön, sexuell läggning, ålder och/eller social ställning. Målet är att bidra till ett öppnare samhälle och till att alla länets invånare ska få samma möjligheter att kunna medverka till länets utveckling. Ålder som diskrimineringsgrund finns i ett EU-direktiv för arbetslivsområdet, och väntas införlivas i svensk lagstiftning under 2008. Det framstår som särskilt viktigt att ungdomar som vill komma in på arbetsmarknaden i länet har möjlighet att göra detta på lika villkor.

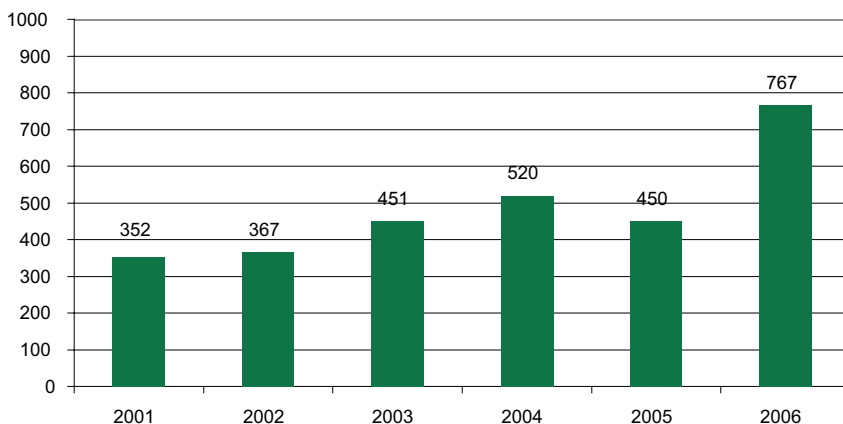
För att öka den etniska mångfalden har 16 regionala myndigheter och organisationer tillsammans tagit fram ”Överenskommelse om samverkan för bättre introduktion och integration av invandrade i Västernorrland”, vilken är en revidering av tidigare överenskommelse från 2004. Syftet är att asylsökande, flyktingar och andra invandrade ska kunna ta tillvara och utveckla sina resurser och därmed bidra till tillväxten och livsmiljön i länet. Invandring var en viktig tillväxtfaktor under den industriella expansionen i Västernorrland och är även nu nödvändig för en ekonomiskt och socialt hållbar utveckling. I länet finns exempelvis en rik språkkompetens, med mer än 40 språk representerade.²⁷

Under 2006 ökade flyktingmottagandet i alla kommuner i länet (figur 4.3). En bidragande orsak kan vara den tillfälliga asyltagning som gällde under 2005-2006.

²⁶ Muntlig uppgift genuspedagog Ulrika Auno, Sollefteå kommun

²⁷ Överenskommelsen finns för nedladdning på Länsstyrelsens Västernorrlands webbplats

Figur 4.3 Antal mottagna flyktingar i Västernorrland 2001-2006

Källa: länets kommuner och "Överenskommelsen om samverkan för bättre introduktion och integration av invandrade i Västernorrland"

Av den nationella folkhälsoenkäten "Hälsa på lika villkor" framgår att färre i Västernorrland under 2006 upplevt sig behandlade eller bemötta på ett sätt så att de känt sig kränkta, i jämförelse med riket. Bland dem som dock har upplevt detta är det fler västernorrländska män 16-29 år som anger orsaken²⁸ som ålder och/eller etnisk bakgrund, än motsvarande i riket. Av de västernorrländska kvinnor som uppgett att de blivit kränkande bemötta är det bland de unga och de äldsta en högre andel än i riket som anger orsaken som ålder.²⁹ Personer som upplevt att de blir kränkande bemötta besvärar i högre grad till exempel av låg självskattad hälsa, nedsatt psykiskt välbefinnande, ångest, stress och/eller sömnstörningar än de som inte upplevt detta.³⁰

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL) genomförde under 2006 en rikstäckande kommunundersökning för att kartlägga mätbara yttre förutsättningar³¹ för homosexuella, bisexuella och transpersoner att leva ett gott liv. Den visade att Västernorrland är det enda länet där samtliga kommuner har gett ekonomiskt stöd till regionens RFSL-avdelning de senaste två åren. Samtidigt är frekvensen i länet av anmälda brott med homofobiskt motiv per 100 000 invånare bland de högre i landet, och undersökningen ger ganska lågt betyg till den västernorrländska allmänhetens attityd till homosexuella.³² Det är också vanligare i Västernorrland totalt sett att uppleva sig kränkt till följd av sin sexuella läggning, än det är i riket.³³

28 Orsaker till kränkning kunde vara ett eller flera av följande svarsalternativ kön, ålder, sexuell läggning, funktionsbinder, religion, etnisk bakgrund, annan orsak, vet ej

29 Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006

30 Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006. Nationella data.

31 Kartläggningen avser fem områden: Skolan, kommunens verksamhet och personal, HBT-sambällets infrastruktur, frekvensen brott med homofobiskt motiv samt allmänhetens attityd till homosexuella.

32 RFSL:s kommunundersökning 2006 – kartläggning av HBT-personers situation i landets kommuner

33 Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006

Det finns fortfarande mycket kvar att göra för att öka samhällets tillgänglighet för funktionshindrade, men ett gott exempel på en allmän plats för fritid och friluftsliv är naturreservatet vid Smitingen i Härnösand som under 2006 gjorts mer fysiskt tillgängligt med bland annat ramper och rastplatser.³⁴ Vid utgången av år 2010 ska alla enkelt avhjälpta hinder på allmänna platser och i offentliga lokaler i Sverige vara undanröjda så att dessa miljöer blir tillgängliga för rörelsehindrade personer och de med nedsatt orienteringsförmåga.³⁵

Tillit och trygghet

Av den nationella folkhälsoenkäten ”Hälsa på lika villkor” framgår att närmare 90 procent av länets befolkning i åldrarna 16-84 år uppger att de har någon att dela sina innersta känslor med och anförtrö sig åt. Generellt uppger fler kvinnor än män att de känner någon sådan person. Det är värt att notera att en sjättedel av de unga männen i länet upplever att de inte har någon alls att anförtrö sig åt.³⁶

Tre fjärdedelar av västernorrlänningarna anser att man kan lita på de flesta människor. Den yngsta åldersgruppen i undersökningen är de som i minst utsträckning svarar ja på frågan. Av dem anser 59 procent av kvinnorna, och 64 procent av männen att de flesta människor i allmänhet är pålitliga. Unga västernorrlänningar är därmed mer tillitsfulla än unga i landet som helhet. Det är större skillnad mellan män och kvinnors upplevda trygghet om man ser till hur många som ofta eller ibland avstår från att gå ut ensamma, av rädsla för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad (figur 4.4). Det är dock en större andel av befolkningen i riket än i Västernorrland som upplever en rädsla för att gå ut ensamma. För kvinnornas del är skillnaden fyra procentenheter.³⁷

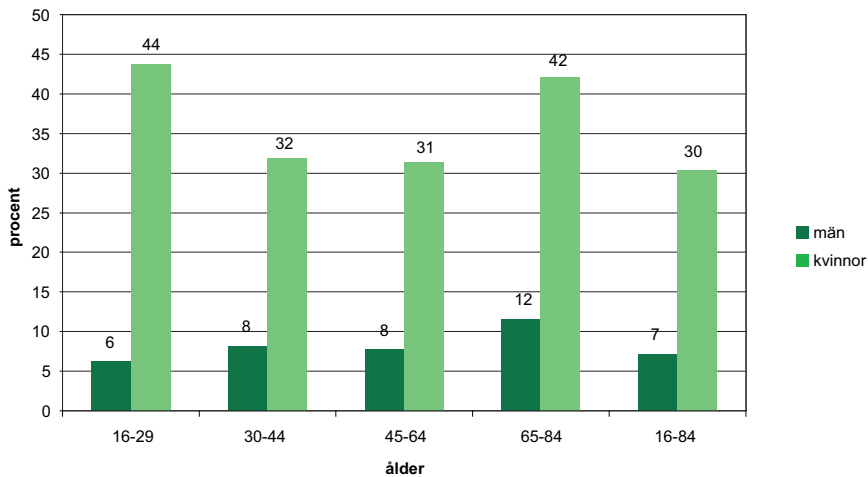
³⁴ Tidningen Ångermanland 060718

³⁵ Regeringens proposition 2000/01:48 Tillgänglighet till offentliga lokaler och på allmänna platser

³⁶ Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006

³⁷ Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006

Figur 4.4 Andel västernorränningar som under 2006 avstått från att gå ut av rädsla för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad

Källa: Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut: Hälsa på lika villkor 2006

Brottlighet och brottsförebyggande arbete

Grannsamverkan är ett bra sätt att öka tryggheten och den sociala sammanhållningen tillsammans med sina grannar och närboende. I Västernorrland finns många grannsamverkansområden med positiva erfarenheter. Exempelvis begås färre brott i dessa bostadsområden än på andra platser.³⁸

Andelen uppklarade brott i Västernorrland 2006 var 35 procent i genomsnitt, vilket är fyra procentenheter bättre än 2005, och en procentenhet bättre än riket.³⁹ Andelen uppklarade brott varierar dock mellan olika brottstyper, vilket också framgår av tabell 4.2. Framsteg inom tekniska hjälpmedel, nya arbetsmetoder och omfördelning av resurser har medfört att polisen klarar upp allt fler brott.⁴⁰

38 Polismyndigheten i Västernorrlands län

39 Brottsförebyggande rådet www.bra.se Sveriges officiella statistik

40 Sundsvalls tidnings nätupplaga www.st.se 2007-02-27 "Sundsvallspolisens nya taktik – tjuvarnas skräck"

Tabell 4.2 Antal anmälda, och andel upklarade, bostadsinbrottsstöder i Västernorrland 2004 och 2006

	Antal 2004	Andel upklarade	Antal 2006	Andel upklarade
I bostad, fritidshus m.m. totalt	1 102	4	951	7
I bostad (lägenhet, villa)	340	10	278	14
Villa, radhus o.d.	254	11	184	14
Fullbordat inbrott	213	11	140	12
Försök till inbrott	41	7	44	18
Lägenhet	86	7	94	15
Fullbordat inbrott	81	7	82	16
Försök till inbrott	5	-	12	8
I källare och på vind	302	2	268	6
I fritidshus	460	2	405	4

Källa: Brottsförebyggande Rådets officiella brottsstatistik, www.bra.se

Tabell 4.3 visar att det jämfört med riket anmäldes något färre bilstölder och grova kvinnofridskränkningar i länet 2006, räknat per 100 000 invånare. Antalet anmälda inbrottsstöder sjönk i länet i jämförelse med livsmiljöbokslutet 2004, medan fler per 100 000 invånare anmälde misshandel och andra våldsbrott.

Tabell 4.3

Exempel på anmälda brott per 100 000 invånare	Västernorrland 2004	Riket 2004	Västernorrland 2006	Riket 2006
Våldsbrott sammanlagt	912	957	1060	1079
Misshandel, grov misshandel	778	746	893	847
Grov kvinnofridskränkning	16	23	17	26
Våld mot tjänsteman	42	50	50	47
Inbrottsstöder totalt	1404	1326	1094	1094
Stöld, tillgrepp av bil	414	524	359	402

Källa: Brottsförebyggande rådets officiella brottsstatistik; www.bra.se

Alkohol

De flesta vuxna västernorrälänningar konsumerar alkohol i låg eller måttlig utsträckning. Cirka tolv procent av befolkningen i åldrarna 16-84 år är dock riskkonsumenter av alkohol⁴¹. En högre andel män än kvinnor är riskkonsumenter av alkohol. Det är också vanligare med riskkonsumtion i de yngre åldrarna: i åldersgruppen 16-29 år är i genomsnitt 27 procent av kvinnorna och 29 procent av männen riskkonsumenter av alkohol.⁴²

Alkohol är en bidragande omständighet vid många olyckshändelser, våld och brott i ett flertal miljöer. Försäljningen av alkohol stiger i länet. Siffrorna på total försäljning från Systembolaget 2006 är de högsta sedan statistiken började föras 1984. I jämförelse med 2005 ökade försäljningen av öl med sju procent och vin med fem procent medan spritförsäljningen däremot inte ökade alls totalt sett i länet.⁴³ För trafikrelaterade alkohol- och narkotikabrott, se även kapitlet om infrastrukturell miljö.

Restaurangnäringen och dess kultur har ett ansvar när det gäller att skapa förståelse bland allmänheten för ett ansvarsfullt bruk av alkoholdrycker. Antalet serveringstillstånd per 10 000 invånare över 15 år, ökade i länet mellan 2004 och 2005 från 13,9 till 14,1. Det är likvärdigt med riksgenomsnittet.⁴⁴ I takt med att antalet serveringstillstånd ökar, ökar också risken för alkoholrelaterat våld och skador.

Länets kommuner samarbetar sedan 2006 med länsstyrelsen i projektet ”Ansvarsfull alkoholserving”, vilket syftar till att minska det alkoholrelaterade våldet i krogmiljö. Metoden innebär ett strukturerat och målmedvetet arbete för att inte servera alkohol till minderåriga eller märkbart berusade gäster. Arbetet bygger på utbildning, samverkan med branschen och förbättrad tillsyn. Örnsköldsviks kommun är ett exempel där man sedan flera år tillbaka arbetar framgångsrikt med metoden.⁴⁵

41 Riskkonsumtion av alkohol kan innebära både att dricka sådana mängder vid samma tillfälle att man blir berusad, och att dricka mindre mängder men ofta. Mängden alkohol som medför en riskfylld konsumtion är lägre för kvinnor än för män. AUDIT-testet definierar riskkonsumtion som 6 poäng för kvinnor och 8 poäng för män och finns exempelvis på www.beroendecentrum.se

42 Landstinget Västernorrland: Vårdcentralrapport 2006

43 Systembolaget, www.systembolaget.se, Försäljning per län och kommun 2006.

44 www.fhi.se Databas Alkoholutvecklingen i siffror.

45 Statens folkhälsoinstitut 2006. ”Ansvarsfull alkoholserving – en metod som förebygger alkoholrelaterade skador i restaurangmiljö”

BOENDEMILJÖ

Med boendemiljön avses bostad, bostadsområde och service. Enligt Statens folkhälsoinstitut är en god bostad i ett tryggt bostadsområde en av de allra viktigaste förutsättningarna för en god folkhälsa.

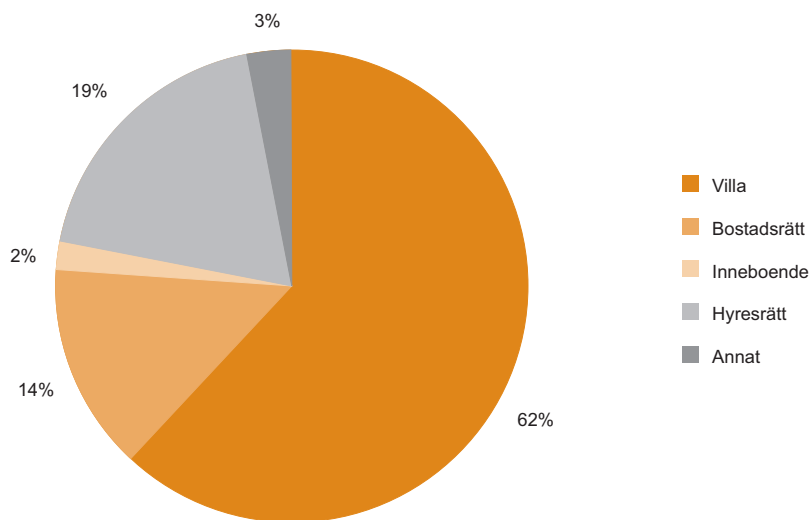
Sammanfattning

Boendemiljön i länet är i många avseenden attraktiv. Att äga sin bostad är vanligast, och boendekostnaderna är lägre än i riket. Villaägarna i länet är de mest miljömedvetna. Färre i Västernorrland jämfört med övriga Norrland har långa avstånd till dagligvarubutik, vårdcentral och skola. Västernorrländska barn vårdas i högre utsträckning än andra barn på sjukhus för skador, vilka vanligen uppkommer i boendemiljön.

Bostad och bostadsområde

Villa eller radhus är den vanligaste boendeformen i Västernorrland. Enligt undersökningen "Liv och Hälsa i Norrland 2003" bor 62 procent i villa eller radhus, 19 procent i hyresrätt och 14 procent i bostadsrätt. Västernorrmlänningar med svensk bakgrund bor i villa eller radhus i större omfattning än dem med utländsk bakgrund, 67 respektive 44 procent. Omvänt bor individer med utländsk bakgrund i större omfattning i hyresrätt, 39 respektive 13 procent. Skillnaderna mellan länet och övriga Norrland är små men en något större andel i länet äger sin bostad.

Figur 5.1 Boendeformer i Västernorrland

Källa: Landstinget Västernorrland Liv och Hälsa i Norrland 2003

En undersökning av Vi i Villa har visat att villaägarna i Västernorrland är de mest miljömedvetna i Sverige. Här är det bland annat vanligare att källsortera sitt avfall, låta tvätten lufttorka och spara el.¹

¹ Vi i Villa, villapanelen, Villaägarna om miljön, Rapport mars 2007

Boendekostnad och bostadsmarknad

Hyran per lägenhet är betydligt lägre i länet än i riket, trots att bostadsytorna per lägenhet inte skiljer så mycket. Den genomsnittliga bostadsytan i länet är 65 kvadratmeter i genomsnitt mot rikets 68 kvadratmeter. Den genomsnittliga hyran per lägenhet i januari 2006 uppgick till 4 035 kronor i länet och till 4 552 kronor i riket, en skillnad på närmare 6 200 kronor per år. Den genomsnittliga hyran per kvadratmeter bostadsyta uppgick till 764 kronor i länet och 824 kronor i riket.²

Det är även relativt billigt att köpa egen bostad i Västernorrland. Medelpriset för köp av småhus under 2005 var i länet ungefär hälften mot riket, 692 000 jämfört med 1 414 000 kronor. Motsvarande siffra för Stockholms län var 3 070 000 kronor.³ Medianpriset för bostadsrätter var under 2005 i länet 100 000 kronor, det vill säga ungefär en femtedel jämfört med medianpriset i riket på 525 000 kronor. Medianpriset i Stockholms län var 1 120 000 kronor. Köpesumman under 2003 för ett fritidshus i Västernorrland uppgick i medeltal till 528 000 kronor och i hela riket till 916 000 kronor.⁴

Länsstyrelsen gör på uppdrag av Boverket en årlig bostadsmarknadsenkät i länet. Under 2006 såg bostadsmarknaden i länets kommuner olika ut, vilket framgår av tabell 5.1. Nybyggnationer i länet görs främst i Sundsvall och Örnsköldsvik.

Tabell 5.1 Bostadsmarknaden i länets kommuner 2006

Kommun	Högskola	Läget på bostadsmarknaden Januari 2006	Brist på centralorten innerstaden	Förväntad utveckling 2006-2007	Rivningar p.g.a. uthyrnings-svårigheter 1998-2005	Kan komma att rivas 2007-2008
Härnösand	H	Balans	-	Ingen förändring	452	0
Kramfors	-	Överskott	-	Överskott minskar	185	100
Sollefteå	-	Överskott	-	Ingen förändring	231	0
Sundsvall	H	Balans	Ja	Ingen förändring	308	0
Timrå	-	Överskott	-	Överskott minskar	141	0
Ånge	-	Överskott	-	Ingen förändring	145	25
Örnsköldsvik	H	Bostadsbrist	Ja	Brist ökar	67	0

Källa: Boverkets bostadsmarknadsenkät 2007

När man talar om ”hotspots” på bostadsmarknaden betecknar det i allmänhet attraktiva områden - i första hand ett naturnära boende. Barnfamiljer, återvändare och seniorer bosätter sig i de mindre orterna och den tätortsnära landsbygden bland annat för att uppleva trygga

² Statistiska centralbyrån, statistikdatabasen.

³ Statistiska centralbyrån, Fastighetsprisstatistik 2005.

⁴ Statistiska centralbyrån, Överlåtelsepriser på bostadsrätter 2004-2005.

miljöer.⁵ Lantmäteriets fastighetsindelning är ett verktyg för att utveckla boende på landsbygden. Detta genom att skapa en fastighetsstruktur som möjliggör kombination av bostad med näringsverksamhet, fritidsintressen och en upplevelse av god livsmiljö.⁶ I livsmiljöbokslutet 2004 tillfrågades barnfamiljer om hur nöjda de var med boendemiljön. Över 90 procent var då nöjda eller mycket nöjda. Ovanstående förklaringsfaktorer till hotspots på bostadsmarknaden är inte desamma som skapar attraktiva boendemiljöer i de större städerna. Där är istället förklaringarna mer traditionella såsom en stark arbetsmarknad och tillgång till högre utbildning samt forskning.⁷ Antalet fritidshus som används som permanentboende har ökat. År 2005 användes 2 830 fritidshus, det vill säga tolv procent av det totala antalet i länet, som permanenta bostäder.⁸

Boende för olika målgrupper

Alla högskolekommuner i länet har bostadsgaranti för sina studenter. Inga nya studentbostäder förväntas byggas i länet under 2007, eftersom båda högskoleorterna Härnösand och Sundsvall hade tillräckligt antal studentbostäder under åren 2005 och 2006. I Örnsköldsvik fanns det under år 2005 tillräckligt antal studentbostäder men under 2006 rådde viss brist.⁹

Andelen individer över 65 år ökar i länet liksom andelen ”äldre äldre”, det vill säga personer över 80 år. De flesta är relativt friska och pigga, och med en god grundservice främst i boendet klarar sig många utan assistans även vid hög ålder. Plusboende/serviceboende/seniorboende (begreppen varierar i kommunerna) är en relativt ny boendeform i länet för människor över 55 år som vill ha ett bekvämt och tryggt boende med möjlighet att köpa viss service. Dessa former av boende är oftast centralt belägna i fastigheter med gemensamma utrymmen och hissar. I länet planerades under 2006 nyproduktion av 36 seniorbostäder, ombyggnad av 40 befintliga seniorbostäder samt omvandling av 10 bostäder till seniorboende.¹⁰ Ett gott exempel på plusboende med stort utbud är Ängecenter i Härnösand, som 2006 fick ett hedersomnämmande då Sveriges Pensionärs Riksförbund utsåg årets bästa äldreboenden. Ängecenter var tidigare ett kommunalt servicehus.¹¹ I länet planeras under 2006-2007 nyproduktion av 66 lägenheter avseende bostäder i särskilda boendeformer för äldre eller funktionshindrade.¹²

När behov av stöd på grund av hög ålder eller funktionshinder uppstår ger socialtjänstlagen¹³ en möjlighet för dem som så önskar, att kunna bo kvar i sin invanda miljö. Behoven ska bedömas individuellt. Ansvariga för att utföra stödinsatserna är kommunernas hemtjänst.

5 Uppsala universitet. Institutet för bostads- och urbanforskning. På spaning efter ”hotspots” i norra sverige - en förstudie 2006.

6 Lantmäteriet 2006. En levande och hållbar landsbygd – en idébroschyr från lantmäteriet

7 Uppsala universitet. Institutet för bostads- och urbanforskning. På spaning efter ”hotspots” i norra sverige - en förstudie 2006.

8 www.scb.se

9 Boverket. Bostadsmarknadsenkät 2006

10 Boverket. Bostadsmarknadsenkät 2006

11 www.harnosand.se

12 Boverket. Bostadsmarknadsenkät 2006

13 SFS (2001:453) Socialtjänstlag

Vid behov av mer omfattande service och omvårdnad finns särskilda boendeformer. Överlag har länet god bostadsstandard i särskilda boenden. Ett problem är dock att antalet platser i länet minskar trots att det råder platsbrist.¹⁴ Sex av kommunerna i länet har under perioden 2000-2005 minskat utbudet av särskilt boende i relation till den del av befolkningen som är 80 år och äldre. Utbudet av hemtjänst för motsvarande grupp har ökat i tre kommuner och varit oförändrat i de övriga.¹⁵

Sund boendemiljö

Med sund boendemiljö avses i livsmiljöbokslutet både utomhus- och inomhusmiljön. Fysisk planering är ett viktigt instrument för att bidra till sunda boendemiljöer.¹⁶ Det finns dock faktorer som kan inverka negativt på både hälsa och miljö, och som därför bör undersökas och åtgärdas.

Buller och luftföroreningar

Den miljöstörning som berör flest människor i Sverige är buller. Cirka en miljon människor utanför storstadsområdena i Sverige utsätts för alltför höga bullernivåer utomhus vid sin bostad, enbart från trafiken.¹⁷ Till detta tillkommer buller från industrier, grannar med mera. I en studie från 1999 framkommer att nio procent av västernorränningarna störs av trafikbuller. Studien visar också att två procent av kvinnorna men i princip inga av männen i länet får sin sömn störd av trafikbuller.¹⁸ År 2003 uppgav 21 procent av länsinvånarna att de stördes av ljud i sitt bostadsområde.¹⁹

Luftföroreningar påverkar miljön samt boendemiljön. Koncentrationen av luftföroreningar riskerar att bli hög i tätbebyggda områden med trånga gatutrymmen och dålig luftomsättning.²⁰ I Sverige härrör de flesta besvär av luftföroreningar från bilavgaser och vedeldningsrök.²¹ År 2003 uppgav 19 procent av västernorränningarna att de stördes av luftföroreningar i sitt bostadsområde.²² Allt fler av länets hushåll och offentliga lokaler övergår från uppvärmning med olja till andra miljövänligare alternativ, vilket minskar utsläppen av luftföroreningar. Även vedeldning tros orsaka stora utsläpp av partiklar och kan vara en förklaring till att höga halter partiklar har uppmätts i mindre tätorter under vinterhalvåret.

Besvär av inomhusmiljön orsakas oftast av radon, fukt, otillräcklig ventilation och passiv rökning.²³ I en studie från 1999 angav 16 procent av västernorränningarna i åldrarna 19-81 år att de minst en gång per vecka besvärades av symtom som de ansåg berodde på inomhus-

14 Länsstyrelsen Västernorrland. Årsrapport Socialtjänsten 2005 Välfärdsavdelningen rapport 2006:6

15 Socialstyrelsen 2007: Vård och omsorg om äldre – lägesrapport 2006

16 www.fhi.se

17 Boverkets rapport, Buller. Delmål 3 – Underlagsrapport till fördjupad utvärdering av miljömålsarbetet, 2003

18 www.miljomal.nu

19 Landstinget Västernorrland, Liv och Hälsa i Västernorrland 2003

20 www.vv.se

21 Statens folkhälsoinstitut och Socialstyrelsen. Upplevda besvär av luftföroreningar, buller och inomhusmiljö Socioekonomisk analys baserad på Nationella Miljöhälsoenkäten. Rapport A 2005:12,

22 Landstinget Västernorrland, Liv och Hälsa i Västernorrland 2003

23 www.fhi.se

miljön i hemmet och/eller skolan eller arbetet. Vanliga symtom var bland annat trötthet, huvudvärk, irritation i ögonen och rinnande näsa. Situationen har sannolikt inte förändrats särskilt mycket sedan 1999.²⁴

Radon

En av de stora hälsoriskerna i inomhusmiljön är höga radonhalter, som kan härstamma från marken, byggnadsmaterialet och/eller hushållsvattnet.²⁵ Undersökningar visar att rökning tillsammans med höga radonhalter i bostaden kraftigt ökar risken för lungcancer.²⁶ Även passiv rökning tillsammans med radon kan höja risken, om än inte i lika hög grad.²⁷

Riktvärdet för radonhalt i bostäder och allmänna lokaler skärptes 2004 från 400 till 200 Becquerel per kubikmeter. Bilden av radonsituationen i länet är därför något oklar idag. Borne bör mäta och vid behov åtgärda höga radonhalter. Till sådana åtgärder kan man ansöka om radonbidrag hos länsstyrelsen. Antalet ansökningar har ökat de senaste åren, vilket tyder på att radonproblem i hemmen åtgärdas.

Fukt och mögel

Beräkningar utifrån en nationell miljöhälsoenkät som genomfördes 1999 visar att cirka 25 procent av Sveriges befolkning har fukt och/eller mögel i sin bostad. I Västernorrland var motsvarande siffra cirka 27 procent. Situationen har sannolikt inte förändrats särskilt mycket sedan 1999. Problemen med fukt och mögel härrör bland annat från byggfel och alltför korta byggtider. Fuktproblem kan ge komfort- och hälsoproblem i och med att fukt leder till tillväxt av kvalster, orsakar angrepp av mögel och/eller ger upphov till kemiska emissioner. Det är egentligen dessa faktorer som ger upphov till negativa hälsoeffekter. Barn och ungdomar är en riskgrupp för dammkvalsterallergi och därmed sammanhängande astmasymtom.²⁸

Passiv rökning

Tobaksrök är en betydande förorening i inomhusluften. En rökare andas in en fjärdedel av röken. Resten sprids och gör personer i omgivningen till passiva rökare. En längre tids exponering för passiv rökning medför samma hälsorisker som för en rökare. Personer som utsätts för passiv rökning kan få allvarliga hälsobesvär, särskilt personer med astma och andra luftvägsbesvär. Exponering för passiv rökning är också förenad med ökad hjärt- och kärlsjuklighet. Små barn är särskilt känsliga och riskerar att utveckla astma eller allergi. Cirka 20 till 30 procent av tidig astma bland barn orsakas av passiv rökning.²⁹

Enligt undersökningen ”Hälsa på lika villkor” utsätts nio procent av länets befolkning dagligen till några gånger per vecka för passiv rökning i hemmet, vilket kan jämföras med elva procent i föregående livsmiljöbokslut. Andelen som sällan eller aldrig utsätts är 89 pro-

²⁴ www.miljomal.nu

²⁵ www.fbi.se och www.ssi.se

²⁶ www.socialstyrelsen.se

²⁷ www.socialstyrelsen.se

²⁸ www.miljomal.nu

²⁹ www.fbi.se

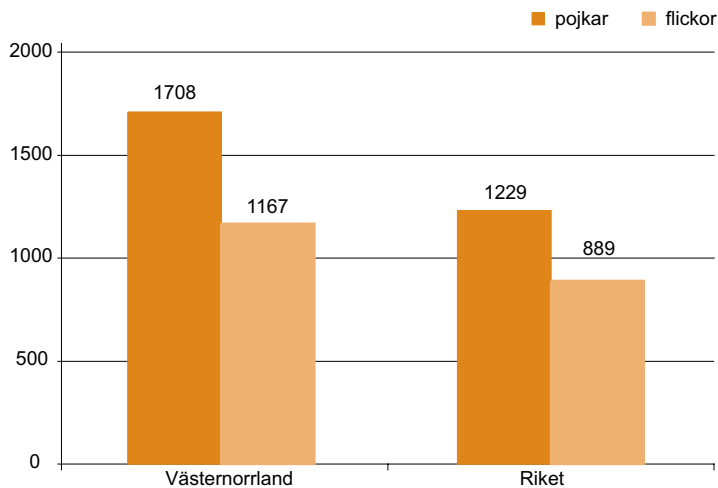
cent.³⁰ I föregående livsmiljöbokslut var motsvarande siffra 84 procent, vilket innebär att situationen förbättrats. Förhållandet är jämförbart med riket som helhet. Något fler män än kvinnor utsätts för passiv rökning i hemmet, vilket även gäller i övriga landet.

Säker boendemiljö

Fyra av fem olycksfall sker i hem-, skol- och fritidsmiljöer, resten i trafik- och arbetsmiljöer. Det skadeförebyggande arbetet inom arbets- och trafikmiljöerna har varit framgångsrikt nationellt sett, men motsvarande goda utveckling har inte skett inom bostads- och fritidsmiljöer. Riskutsatta grupper som särskilt bör uppmärksammas är äldre och barn. Fallolyckor inträffar till allra största delen i bostaden och dödligheten i höftfrakturer till följd av fallolyckor ökar bland äldre.³¹ Att förebygga olyckor och fallskador i boendemiljön är även betydelsefullt ur en samhällsekonomisk aspekt.

När det gäller barn drabbas pojkar oftare än flickor av skador. Vanligast är fall från möbler och trappor inomhus, och fall från lekredskap utomhus (gungor, rutschbanor och liknande). Barn 0-17 år från Västernorrland vårdas på sjukhus till följd av skador i högre utsträckning än barn från andra län. Västernorrland har den näst högsta frekvensen i landet räknat per 100 000 barn och år.³²

Figur 5.2 Antal barn 0-17 år per 100 000 barn och år, vårdade på sjukhus för skadehändelse. År 2000-2005

Källa: Socialstyrelsen, Epidemiologiskt centrum 2007. Statistik över skador bland barn i Sverige – avsiktliga och oavsiktliga – appendix 1.

30 Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut. Hälsa på lika villkor 2006

31 www.fbi.se

32 Socialstyrelsen, Epidemiologiskt centrum 2007. Statistik över skador bland barn i Sverige – avsiktliga och oavsiktliga.

Service

Västernorrland är ett stort län med en relativt liten befolkning. Länet har 11 invånare per kvadratkilometer jämfört med rikets 22. Fyra procent av länets befolkning är bosatta i glesbygd, det vill säga inom ett område med mer än 45 minuters bilresa till närmaste tätort med fler än 3 000 invånare. Inom tätortsnära landsbygd bor 29 procent av länets befolkning och 67 procent är bosatta i tätorterna.³³ Glest befolkade områden kan ha begränsad tillgång till service. I tabell 5.2 presenteras information om avståndet till grundläggande service för befolkningen i de fyra nordligaste länen samt i riket.

Tabell 5.2. Andel av befolkningen med långa avstånd till service (procent).

	År	Väster-norrland	Jämtland	Västerbotten	Norrbotten	Riket
Andel invånare med mer än 10 minuters bilfärd till dagligvarubutik	2001	3,1	5,8	5,2	3,9	1,4
	2006	4,3	7,6	6,9	5,1	1,7
Andel invånare med mer än 20 minuters bilfärd till vårdcentral	2001	3,2	8,1	6,0	8,2	1,2
	2006	3,5	11,1	6,5	7,8	1,6

Källa: Glesbygdsverket, Årsbok 2006, SCB befolkningsstatistik. Statistik bearbetad av länsstyrelsen.

Andelen med långa avstånd till dagligvarubutik och vårdcentral är lägre i Västernorrland än i övriga norrlandslän, men högre än i riket. Andelen med långt avstånd till dagligvarubutik har ökat i samtliga norrlandslän och i riket som helhet. Även gruppen med långt avstånd till vårdcentral har blivit större, förutom i Norrbottens län där andelen invånare med långa avstånd till vårdcentral minskat något. Antalet elever i årskurs 1-6 med mer än två mil till närmaste skola har ökat i Västernorrland. Bilden är likartad i riket och i övriga norrlandslän, undantaget Norrbotten där antalet minskat.

Tabell 5.3 Antal elever i årskurs 1-6 (7-12 år) med mer än två mil till närmaste skola.

År	Västernorrland	Jämtland	Västerbotten	Norrbotten	Riket
2001	56	213	338	254	1064
2005	84	275	346	182	1856

Källa: Glesbygdsverket, Årsbok 2006, SCB befolkningsstatistik. Statistik bearbetad av länsstyrelsen.

³³ Länsstyrelsen Västernorrland, Landsbyggsanalys Västernorrlands län, 2007:4

NATUR- OCH KULTURMILJÖ

Naturmiljö är den yttre miljö som omger oss och som inte är skapad av människan, men som i varierande grad kan vara påverkad av människor. Med kulturmiljö avses av människan påverkade miljöer med historiska och geografiska samband. Kulturarvet är de traditioner och värderingar som övertagits från tidigare generationer.

Sammanfattning

Västernorrland präglas av höga natur- och kulturmiljövärden. Landskapets särdrag, med skogen och de kraftrika älvarna som mynnar ut i Bottenhavet har gett unika förutsättningar för länets utveckling. På detta vilar länets basindustri men även framtidsnäringar kopplade till turism och upplevelser. För medborgarna som bor i länet är kultur- och naturmiljön både en källa till rekreation, studier, jakt och kunskap om det förflutna. Miljön är i stort god även om det fortfarande finns utmaningar att anta, bland annat när det gäller föroreningar i luft och från tidigare industriell verksamhet. Arbetet med kulturarv kännetecknas av en tydlig strategi och de områden som särskilt värnas är maritima kulturmiljöer, älvdalarnas kulturlandskap och industrisamhällets kulturarv. Västernorrlands unika natur- och kulturresurser, en gedigen kunskap inom skiftande ämnesområden samt en hög ambitionsnivå ger exklusiva konkurrensfördelar att värna och nyttja.

Naturmiljö

Naturen som resurs

Naturen är och har under lång tid varit en betydande resurs i länet. Skogen och vattnet har bland annat lagt grunden till länets starka skogs- och energiindustri. Naturen är även en viktig tillgång för länsinvånarna. År 2002 uppgav 96 procent av länsinvånarna mellan 18 och 84 år att de såg naturen där de bor som en positiv del i livsmiljön.¹ En undersökning från 2006 visar dessutom att 89 procent av västernorränningarna instämmer helt eller ganska mycket i att god kvalitet på vatten, luft och mark ger en bättre livsmiljö och ökar länets attraktionskraft.²

Cirka 18 procent av länsinvånarna mellan 13-69 år angav år 2000 att de vistas ute i naturen minst en gång i veckan. Många tar även tillvara det som naturen har att erbjuda genom till exempel jakt och fiske. Idag finns det cirka 13 000 jägare i länet, varav knappt sex procent är kvinnor och sex procent 25 år eller yngre.³ Dessa jägare faller tillsammans i genomsnitt 9 500 älgar per år. Antalet fritidsfiskare beräknas i Västernorrland uppgå till 70 000 personer.⁴

Regionala miljömål

Riksdagen har fastställt 16 miljö kvalitetsmål som syftar till att alla stora miljöproblem i Sverige ska vara lösta inom en generation, det vill säga till år 2020. Dessa mål har anpassats till Västernorrlands län genom bred samverkan. De regionala miljömålen, som fastställdes 2003, reviderades under 2006.

Västernorrland siktar på att bli ett hållbart miljölään. Det innebär att miljöaspekter ska

¹ Länsstyrelsen Västernorrland, befolkningsenkät för livsmiljöbokslut 2002

² Miljömedvetenhet och miljösyn. Redovisning och analys av enkätundersökning riktad till boende i Västernorrlands län, Inregia AB på uppdrag av Länsstyrelsen Västernorrland, 2006

³ Jägareförbundet, muntlig uppgift

⁴ Länsstyrelsen Västernorrland, Fakta om Västernorrlands län 2006

vägas samman med ekonomiska och sociala faktorer. Miljödriven tillväxt är ledord i detta arbete. Ambitionen är att de regionala miljömålen ska bidra till att både lösa miljöproblem och att fungera som en positiv drivkraft för länsutveckling i termer av ekonomisk tillväxt och god livsmiljö. Fem av länets 16 miljömål har getts en mer offensiv utformning. Dessa mål är *Begränsad klimatpåverkan*, *Giftfri miljö*, *Levande sjöar och vattendrag*, *Geologisk mångfald* och *God bebyggd miljö*.

I jämförelse med den nationella bedömningen av målpuffyllelse (tabell 6.1) ser läget något positivare ut i Västernorrland. På regional nivå kan tolv av miljö kvalitetsmålen nås med ökade resurser och fler förändringar. Två mål, *Levande skogar* och *Ett rikt växt- och djurliv* har ännu inte bedömts och *Giftfri miljö*, blir svårt att klara. Länets eget miljö kvalitetsmål *Geologisk mångfald* kommer troligtvis att nås.

Tabell 6.1 Jämförelse av miljömålsbedömningar på regional och nationell nivå, sommaren 2006.

Miljö kvalitetsmål	Regional bedömning	Nationell bedömning
Begränsad klimatpåverkan	Gult	Röd
Frisk luft	Gult	Röd
Bara naturlig försurning	Gult	Röd
Giftfri miljö	Röd	Röd
Skyddande ozonskikt	Gult	Gult
Säker strålmiljö	Gult	Gult
Ingen övergödning	Gult	Röd
Levande sjöar och vattendrag	Gult	Gult
Grundvatten av god kvalitet	Gult	Gult
Hav i balans samt levande kust och skärgård	Gult	Gult
Myllrande våtmarker	Gult	Gult
Levande skogar	Ej bedömt	Röd
Ett rikt odlingslandskap	Gult	Gult
Geologisk mångfald	Grön	Grått
God bebyggd miljö	Gult	Gult
Ett rikt växt- och djurliv	Ej bedömt	Röd
Storslagen fjällmiljö	Grått	Gult

Röd färg indikerar att målet är svårt att nå. Gult att målet är möjligt att nå men ytterligare förändringar/åtgärder krävs. Grön färg visar att de nuvarande förhållandena är, om de säkerställs och fattade beslut genomförs i väsentliga delar tillräckliga för att målet ska kunna nås. Grått markerar att målet ej finns på denna nivå.

Av västernorränningarna uppger 53 procent att de är ganska mycket eller mycket intresserade av miljöfrågor.⁵ Yngre (18-44 år) är mindre intresserade än äldre (65-84 år), liksom lägre utbildade i jämförelse med högutbildade. Länsinvånarnas miljöintresse i vardagen tar sig främst uttryck genom att alltid eller ofta hantera kemikalier varsamt, 86 procent, källsortera avfall, 73 procent, och spara in på el och värme, 68 procent. De tre miljöåtgärder som västernorränningarna anser är viktigast att prioritera inom länet är att:

- Minska spridningen av miljögifter
- Minska utsläpp och aktiviteter som orsakar försurning av mark, sjöar och vattendrag
- Säkra tillgången till dricksvatten av god kvalitet

Mark

Västernorrland är Sveriges ytmässigt femte största län med en areal på cirka 22 000 kvadratkilometer. Skogsmarken utgör 74 procent av ytan medan tre procent är jordbruksmark och två procent är bebyggd mark. Av Sveriges totala areal är 53 procent skogsmark, åtta procent jordbruksmark och tre procent bebyggd mark.⁶ I länet finns Skuleskogens nationalpark och 117 naturreservat. Andelen skyddad mark i form av naturreservat understiger 0,8 procent av länets totala yta av produktiv skogsmark.⁷

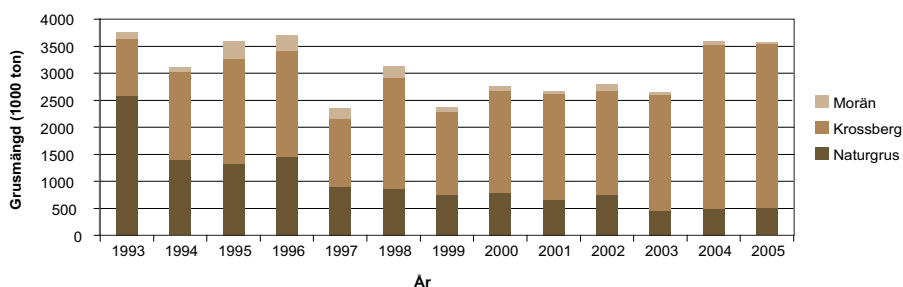
Länet är geologiskt sett mycket omväxlande med många bildningar med vetenskapliga och för samhällsutvecklingen höga skyddsvärden, vilket manifesteras i bland annat Världsarvet Höga Kusten. Klimatförhållandena varierar kraftigt till följd av den brutna topografin med hög kust och djupa älvdalar, vilket tillsammans med geologin ger förutsättningar för ett rikt växt- och djurliv. Variationen i geologin representerar en mängd värden som bör värnas samtidigt som den ger exploateringsmöjligheter. Exempelvis är naturgrus en ändlig resurs, varför uttaget bör minimeras. I Västernorrlands län är naturgrusanvändningen bland de lägsta i landet. Under år 2005 var uttaget av naturgrus i Västernorrlands län 512 627 ton. Det motsvarar 14 procent av den totala produktionen av naturgrus, morän och krossberg, vilket är klart mindre än riksgenomsnittet på 28 procent.

⁵ Miljömedvetenhet och miljösyn. Redovisning och analys av enkätundersökning riktad till boende i Västernorrlands län, Inregia AB på uppdrag av Länsstyrelsen Västernorrland, 2006

⁶ Länsstyrelsen Västernorrland, Fakta om Västernorrlands län 2006

⁷ Länsstyrelsen Västernorrland

Figur 6.2 Total utleverans av naturgrus, krossberg och morän från tillståndsgivna täkter i länet under åren 1993-2005.

Källa: Miljömålsportalen.

En lång industrihistoria har medfört att det idag finns förorenade områden i Västernorrland. Arbetet med att identifiera områden som kan vara förorenade har resulterat i att 2 642 områden pekats ut.⁸ Ett arbete fortgår med att undersöka och vid behov åtgärda dessa föroreningar. Områden saneras för att skydda människor och miljö, men även för att möjliggöra en återanvändning av dessa områden. Arbetet bidrar till en miljödriven tillväxt bland annat genom kompetensuppbyggnad hos konsulter och entreprenörer inom miljöteknikområdet.

Vatten

I Västernorrland finns cirka 4 000 sjöar, de tre stora älvarna Ljungan, Indalsälven och Ångermanälven samt en lång havskust. Cirka sex procent av länets areal är vatten, vilket kan jämföras med sju procent i riket.⁹ Fyra vattendrag är skyddade som naturreservat. Länets vattensystem är påverkade av vattenkraftsutbyggnader, rester av flottningsverksamhet och begränsande vägtrummor. Var tredje kilometer påträffas ett vandringshinder i länets mindre vattendrag. Att ta bort dessa hinder är viktigt för växt- och djurlivet. Vattendragen Lill-Mårdsjöbäcken, Vårsjöbäcken, Bärmsjöån och Maljan är nu restaurerade.¹⁰

Försurning innebär en kemisk förändring av miljön, vilket kan leda till skador på växter, djur och byggnader. Den mänskligt orsakade försurningen i länet beror till största delen på nedfall av svavel samt skogsbrukets virkesuttag. I länet har främst sjöar och vattendrag i den östra kalkfattigare delen drabbats av försurning.

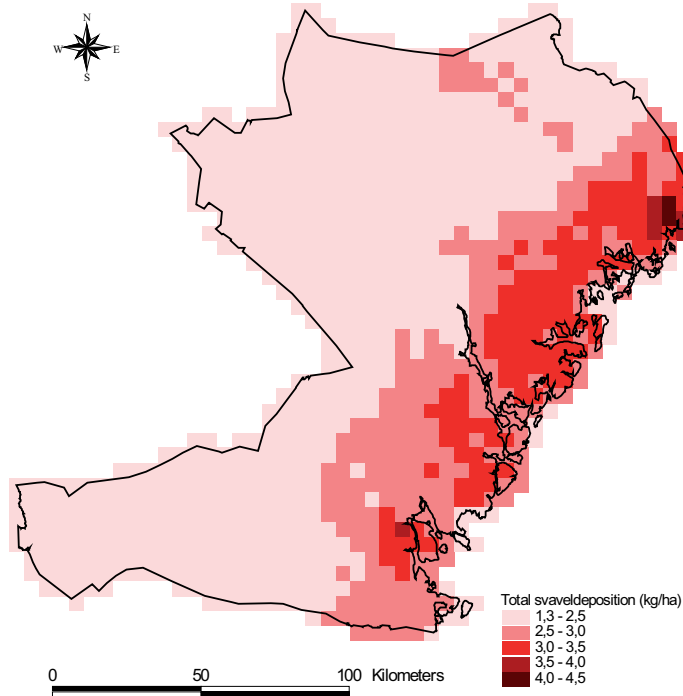
Utsläppen av svaveldioxid har minskat kraftigt och nedfallet av svavel har halverats sedan början av 1990-talet. I en del områden, främst längs länets kust, kan nedfallet fortfarande överskrida den kritiska belastningen, 2,5 kg svavel per hektar och år för skogsmark se figur 6.3. Nedfallet ligger i nivå med övriga norrlandslän och är betydligt lägre än i södra Sverige. Merparten av svavelnedfallet har utländskt ursprung.

⁸ Länsstyrelsen Västernorrland

⁹ Länsstyrelsen Västernorrland, Fakta om Västernorrland 2006

¹⁰ Länsstyrelsen Västernorrland

Figur 6.3 Svavelnedfall per hektar i Västernorrland 2003-2004

Med hjälp av modellsystemet MATCH, som bygger på historiska luft- och nederbördskemiska mätdata från stationer både i Sverige och angränsande länder kan en visuell karta simulera var den kritiska belastningsgränsen på 2,5 kg svavel per hektar under 2003-2004 överskreds i Västernorrlands län.¹¹

För att motverka de vattenkemiska och biologiska effekterna av försurningen kalkas regelbundet över 400 sjöar och cirka 800 kilometer vattendrag i länet. Genom att nedfallet av svavel minskat kan nu även kalkgivorna skäras ned. I ett stort antal sjöar och vattendrag, kan man idag se en tendens till förbättring av försurningsituationen.¹²

Luft

Luftföroreningar ger negativa hälso- och miljöeffekter. Marknära ozon och partiklar är de luftföroreningar som orsakar flest hälsoproblem. Utsläppen av kvävedioxid och svaveldioxid bidrar till försurning och marknära ozon orsakar bland annat skador på vegetation.

Under de senaste decennierna har luftkvaliteten i länets tätorter förbättrats och luften är relativt ren i jämförelse med andra delar av landet. Den mest påtagliga förbättringen står uppvärmning och industri för på grund av att de kraftigt minskat utsläppen av till exempel

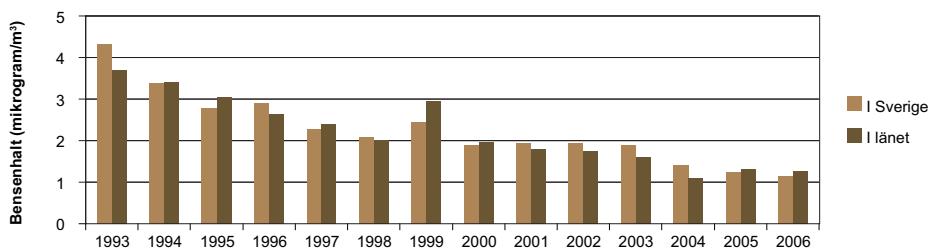
¹¹ Data SMHI. © Lantmäteriet, 2007. Ur GSD-Produkter ärende 106-2004/188-Y.

¹² Länsstyrelsen Västernorrland

svaveldioxid. Luftföroreningar orsakar dock fortfarande miljö- och hälsoproblem i Väster-norrland. Lokala problem uppträder till följd av förhöjda halter av partiklar och kväveoxider men under perioder kan höga halter av bens(a)pyren, ozon och kolväten också förekomma.¹³

Bensen är en av de flyktiga kolväteföreningar som kan frigöras vid förbränningsprocesser. Den huvudsakliga källan är biltrafiken, eftersom bensin innehåller bensen. Ämnet frigörs även vid vedeldning. Halten av bensen i luften minskar i länet och i landet som helhet. Den främsta orsaken till det är katalytisk avgasrening för bilar och minskad bensenhalt i bensin.

Figur 6.4. Bensenhalt som årsmedelvärde i bakgrundsluft, per år från 1993-2006

Halt som inte bör överskridas enligt miljömålen är 1,0 µg/m³ per år i genomsnitt. För de orter där data finns endast för vinterhalvår har korrigering till årsmedelvärde gjorts.¹⁴

Klimat

Halterna av koldioxid och andra växthusgaser ökar i atmosfären, vilket påverkar klimatet. I Väster-norrland uppgick de totala utsläppen av växthusgaser till cirka 1 850 000 ton koldioxidequivaler per år 2001. Utsläppen är ungefär jämnt fördelade mellan industri, transporter och övriga källor.¹⁵ I Väster-norrland vidtas en mängd åtgärder för att utsläppen av växthusgaser ska minska, främst i form av konvertering till biobränslen men även insatser för att utveckla kommunikationer samt minska och effektivisera transporter.

SMHI:s statistik visar att klimatet blivit både varmare och blötare de senaste 15 åren. För hela landet handlar det om en temperaturökning på nästan en grad och det är framförallt vintermånaderna som blivit varmare. De största förändringarna har uppmätts vintertid längs Norrlandskusten där medeltemperaturen ökat 2,2 grader. Under de närmaste åren kan Väster-norrland bli direkt berört av klimatförändringar genom en ökad och mer ojämnt fördelad nederbörd, vilket i sin tur kan orsaka ras, skred och översvämningar.

¹³ Länsstyrelsen Väster-norrland

¹⁴ Miljömålsportalen, www.miljomal.nu

¹⁵ Modell och metod för beräkning av utsläpp till luft i Väster-norrlands län, Energikontoret Väster-norrland, 2006

Kulturmiljö

Invånarnas intresse för kulturarv

En regional opinionsundersökning utförd på uppdrag av Länsstyrelsen Västernorrland redovisar ett stort intresse för länets historia och kulturarv.¹⁶ I studien från 2005 svarar 81 procent att de i hög grad är intresserade av länets historia och kulturarv. Detta kan jämföras med en nationell opinionsundersökning utförd på uppdrag av Riksantikvarieämbetet som också redovisar ett stort intresse för kulturarvsfrågor hos medborgarna. I studien från 2002 svarar 69 procent av rikets befolkning (18-74 år) att de minst en gång per år åker särskilt för att besöka en kulturmiljö, ett museum eller en kulturbyggnad.¹⁷

För att möta detta intresse är det viktigt att öka tillgängligheten. Av de statsbidrag som länsstyrelsen fördelar till kulturmiljövård gick år 2006 drygt 20 procent till denna insats.

Under de senaste åren har de medel som avsatts för information och tillgängliggörande ökat kraftigt.¹⁸

Arbetet med kulturarv sker i samverkan

Aktivt kulturarvsarbete förutsätter engagemang och delaktighet hos många människor, föreningar, organisationer och institutioner. Inte minst de ideella föreningarna gör en betydelsefull insats för kulturarvet. Ansvaret att skydda och vårda kulturmiljön delas av alla.¹⁹ I länets strategiska kulturarvsprogram, ”Kulturarv nu”,²⁰ har strategier formulerats för hur arbetet med länets kulturarv ska bedrivas och samverkan och delaktighet är grundläggande för att nå positiva resultat.

Länsstyrelsen ansvarar för tillsynen av skyddade kulturmiljöer i regionen, hanterar statliga medel samt samordnar det regionala utvecklingsarbetet. Länsmuseet är en mötesplats och kunskapsbas för allmänhet, skolor, föreningar och myndigheter. Landstinget arbetar regionalt med olika kulturverksamheter. Därtill arbetar länets kommuner med kulturarvsfrågor. I Sundsvall, Sollefteå och Örnsköldsvik finns även större kommunala museer. Arkiv, bibliotek och universitet är liksom hembygdsrörelser, föreningar och Svenska kyrkan andra viktiga aktörer.

Utveckling av länets kulturarv

I ett utvecklingsperspektiv är kulturarvet en viktig resurs, bland annat som grund för människors val av arbets- och bostadsort och som utgångspunkt för besöksnäringen.²¹

I länets kulturarvsprogram som antogs 2006 finns tre prioriterade områden, de maritima

16 SKOP (2005) Medborgarenkät till 500 länsinvånare

17 Statistiska centralbyrån (2002) Vad betyder kulturmiljön för dig?

18 Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöanslaget. En redovisning av 2003 års användning av anslaget.

19 SFS 1988:950, Lag om kulturminnen, 1§

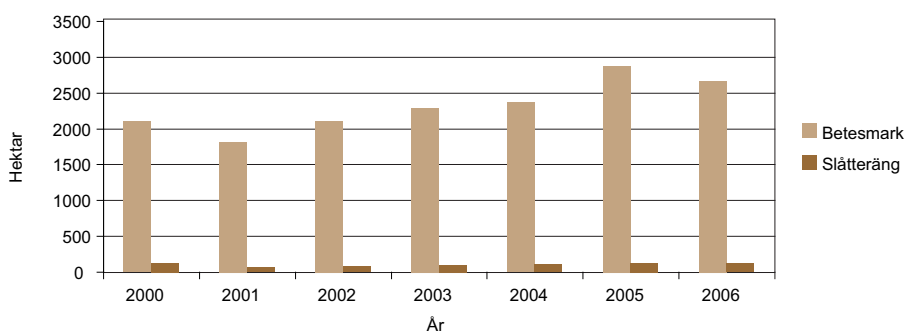
20 Kulturarv nu, strategiskt kulturarvsprogram för Västernorrland. Utsikter 2007-2010. Antaget 2006.

21 I det regionala tillväxtprogrammet är kulturutveckling och kulturarv en egen åtgärd inom insatsområde 2, Västernorrland – Attraktivt och funktionellt. Kulturarvsrelaterade avsnitt återfinns även inom insatsområde 3, Prioriterade kluster och innovationssystem, åtgärd 3.4 Besöksnäringen.

kulturmiljöerna, älvdalarnas kulturlandskap och industrisamhällets kulturarv.

Älvdalarnas kulturlandskap längs länets stora älvar, i första hand Ljungan, Indalsälven och Ångermanälven med biflöden, har givit naturgeografiska förutsättningar för utvecklingen av bebyggelse. Det är längs älvdalarna med dess rika fiske och bördiga jordbruksmark som transporter har löpt och människor har blivit bofasta. Vid Nämforsen i Sollefteå kommun kan man idag, genom hållristningar och fynd från boplatser, få en bild av stenåldersmänniskornas föreställningsvärld och älvens betydelse för dem. Området utgör en viktig kulturmiljö även ur ett internationellt perspektiv och är dessutom ett välbesökt turistmål.

Figur 6.5 Areal slätteräng och betesmark med miljöstöd i Västernorrlands län.²²

Källa. Miljömålsportalen

Slätterängar och betesmarker är värdefulla inslag i odlingslandskapet. Under 1900-talet minskade arealen kraftigt i landet som en följd av strukturrationaliseringen inom jordbruket. År 2006 var arealen betesmark cirka 2 700 hektar i länet. Från 2001 till 2005 ökade arealen, men minskade under 2006, troligtvis till följd av administrativa faktorer. Arealen slätteräng låg 2006 på 125 hektar; sedan lägstanivån 2001 har arealen fördubblats. Odlingsrösen och öppna diken är exempel på sådant som bör bevaras i odlingslandskapet. Markägare kan få ersättning för att vårda kulturvärden i landskapet och en del av lantbrukets byggnader.

Människor har i alla tider nyttjat Bottenhavets tillgångar och därmed skapat olika typer av maritima kulturmiljöer. I området Höga Kusten, Kramfors och Örnsköldsviks kommuner har landhöjningen varit kraftigare än på någon annan plats i världen. Området utsågs av detta skäl till geologiskt världsarv av UNESCO 2001. Genom landhöjningen kan man idag hitta maritima kulturmiljöer många mil från havets nuvarande kust. Exempel på det är Nämforsen som för 6 000 år sedan låg i Ångermanälvens mynningsvik.

Kuststäderna och fiskelägena är exempel på maritima kulturmiljöer som ännu idag präglar länet. Längs länets kuststräcka finns många äldre fiskelägen, varav åtta är riksintressen. Flera fiskelägen har välbevarade kapell som har rötter i det så kallade fjärrfisket som etablerades

²² Miljömålsportalen, www.miljomal.nu

Sandvikens fiskeläge. Foto: Barbro Hårding.

redan under medeltiden. Sandvikens fiskeläge, på norra Ulvön i Örnsköldsviks kommun, blev länets andra kulturreservat 2005.²³ Miljön präglas av timrade kokhus och sjöbodrar från 1700-talet.

Industrisamhällets kulturarv präglas av den dramatiska samhällsomvandling som inleddes med sågverksepoken. Inflyttningen av arbetskraft medförde en kraftig befolkningsökning i länet. I spåren av denna inflyttning lades grunden till vår politiska och fackliga historia som manifesterats genom egna möteslokaler, bönhus och folkets hus.

Länets första kulturreservat, i sågverkssamhället Marieberg vid Ångermanälven i Kramfors kommun, illustrerar stora delar av länets industrihistoria. Reservatet syftar inte bara till att bevara utan också att skapa möjligheter för att utveckla ett kulturlandskap som präglats av den sågverksindustri som växte fram under 1860-talet och som i Mariebergs fall inte utvecklades förrän på 1970-talet.²⁴

Den stenhusbebyggelse som byggdes av borgarna i Sundsvall efter branden 1888 är ett annat spår av sågverksindustrin. Stenstaden är idag av riksintresse för kulturmiljövården och den inrymmer inte mindre än 27 av länets 65 byggnadsminnen.²⁵

23 För mer information om kulturreservatet se Länsstyrelsen Västernorrland Kulturreservat Sandvikens fiskeläge

24 För mer information om kulturreservatet, se Länsstyrelsen Västernorrland (2004) Kulturreservat Sågverkssamhället Marieberg.

25 Totalt finns 69 byggnadsminnen i länet varav 65 är i enskild ägo och fyra är statligt ägda.

Kulturlämningar

I Västernorrland finns ett betydande antal av staten skyddade kulturmiljöer. I tabellen nedan presenteras antalet riksintressen, byggnadsminnen, kyrkor, registrerade fornlämningar och kulturresevat i länet.

Tabell 6.2 Skyddade kulturmiljöer

	Antal
Riksintressen	53
Byggnadsminnen	69
Kyrkor	105
Registrerade fornlämningar	cirka 10 000
Kulturresevat	2

Källa: Länsstyrelsen Västernorrland

Spåren av det förflutna finns således runt omkring, i skogen, i det öppna landskapet och inne i städerna. De berättar om människor som levt före oss och om hur dagens samhälle vuxit fram.

I länet finns ett stort antal kända och okända fornlämningar från förhistorisk tid och kulturlämningar från historisk tid. Det moderna skogsbruket är ett hot mot många av länets forn- och kulturlämningar. För att förhindra att skogen ska förlora alltför mycket av sin historiska dimension behövs bättre kunskaper och skonsammare brukningsmetoder. År 1999 uppvisade sex procent av länets fornlämningar, i områden som anmälts för avverkning, stora (irreparabla) skador.²⁶ En uppföljning av avverkningsanmälningar åren 1999 till 2002 som genomfördes 2004 tyder på att skadorna har ökat. Av berörda kända fornlämningar hade 36 procent utsatts för åverkan.²⁷

Mångkulturåret 2006

Mångkulturårets syfte var att förbättra arbetet inom landets kulturverksamheter med att spegla och införliva den etniska och kulturella mångfald som finns i det moderna Sverige. Syftet var också att på ett bestående sätt öka alla invånares möjligheter att delta i kulturlivet och att skapa ett samspel mellan olika kulturtraditioner.

Mångkulturåret 2006 innebar bred samverkan mellan myndigheter och organisationer med satsningar på en mängd aktiviteter runt om i länet. Som exempel kan nämnas utställningen ”*Dubbelseende*” på Läns museet och nationaldagsfirande i länets kommuner med mångkulturell inriktning. Kommunala naturvårdsprojekt med fokus på mångfald har startats. Ett två dagar långt arrangemang med inriktning på mångkulturell tillgänglighet genomfördes under hösten.

²⁶ *Angaria AB*

²⁷ *Uppföljning av avverkningsanmälningar som berört fornlämningslokaler i Västernorrlands län 1999-2002. Besiktningar gjorda maj – oktober 2004.*

ARBETSMILJÖ

Med arbetsmiljö avses i första hand den miljö som den förvärvsarbetande vistas i på arbetet, men också arbetsmarknadens struktur och förhållanden. Många arbeten ställer idag krav på högre utbildning, vilket också är en viktig faktor för länsutvecklingen.

En god arbetsmiljö har både hälso- och tillväxtfrämjande effekter.

Sammanfattning

Länets näringslivsstruktur kännetecknas av ekonomiskt starka basnäringar inom industri, skog och energi samt av en betydande offentlig sektor. Näringslivet har ett traditionellt könsmönster, med flertalet män inom industri och tillverkning och flertalet kvinnor inom tjänstesektorn i allmänhet och i den offentliga sektorn i synnerhet. Ungdomar från Västernorrland väljer i hög utsträckning mittuniversitetet för högre studier. Nyföretagandet ökade med 20 procent mellan 2000 och 2005, vilket sannolikt bidragit till att Västernorrland blev utsett till 2006 års betaste entreprenörlän av ALMI. När det gäller den psykosociala arbetsmiljön kan det konstateras att de allra flesta i länet trivs mycket eller ganska bra på arbetet, och ser det som meningsfullt. Arbetsrelaterade besvär är något vanligare i länet än i riket. För framtiden är det angeläget att komma tillrätta med orsaker till arbetshinder, samt att matcha in fler grupper och i synnerhet ungdomar på länets arbetsmarknad.

Näringslivsstruktur

Förvärvsarbete

Förvärvsarbete är den enskilt viktigaste källan till inkomster och försörjning för individen, men också en viktig förutsättning för att delta i samhällslivet. Antalet förvärvsarbetande 16 år och äldre med arbete i länet uppgick under åren 2004 och 2005 till omkring 111 400 personer. Av dessa går ungefär 36 000 förvärvsarbetande i pension under perioden 2004 till 2015. Enligt den senaste upprättade arbetskraftsprognosen av länsstyrelsen i samarbete med länsarbetsnämnden beräknas länet få ett arbetskraftsbehov som överstiger antalet sökanden med totalt cirka 11 000 personer under perioden (undantagna rationaliseringar). För att möta det förväntade underskottet på arbetskraft krävs en bättre matchning mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. För att klara detta är ökade utbildningsinsatser viktiga, men även arbetet med att stärka länets attraktiva miljöer för boende, arbete, företagande och fritid är centrala komponenter. Vidare är det angeläget att underlätta för bland annat långtidsarbetslösa att komma in på arbetsmarknaden. Det finns resurser bland utrikes födda, unga, bland funktionshindrade och äldre. Därtill kan utbudet ökas om utslagningen från arbetsmarknaden i form av övergångar till sjuk- och aktivitetsersättning (förtidspensionering) och långtids-sjukskrivningar kan begränsas genom arbetsmiljöförbättringar och effektivare rehabilitering.

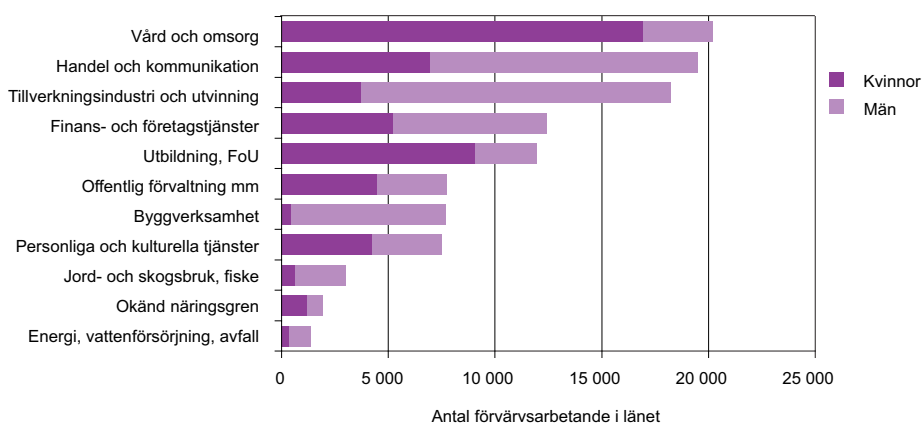
I slutet av 2006 arbetade 803 personer med funktionshinder och nedsatt arbetsförmåga på Samhall i Västernorrland. De bedriver verksamhet i alla kommuner, främst inom tjänstesektorn men även med tillverkningsindustri. Exempelvis har 35 personer städtjänster på IKEA. Samhall i Västernorrland tillhör de främsta av Samhallsregionerna i landet när det gäller att hitta nya jobb till sina anställda. Under 2006 övergick 46 av dem till den reguljära arbetsmarknaden, vilket mer än väl uppfyllde målet på 44 personer. Allt mer av Samhalls verksamhet integreras i andra företags lokaler vilket också underlättar en övergång till reguljär arbetsmarknad.¹

¹ Torsten Engström, personalchef Samhall AB, region Sundsvall

Näringsgrenar

De enskilt två största näringsgrenarna i Västernorrland är Vård och omsorg med 20 180 förvärvsarbetande och Handel och kommunikation med 19 470 personer sysselsatta. Inom den tredje största branschen Tillverkningsindustri och utvinning arbetar 18 200 personer. Näringslivsstrukturen uppvisar ett traditionellt könsmonster. Inom Utbildningssektorn samt Vård och omsorg är kvinnornas andel 76 respektive 84 procent. Förhållandet är omvänt i industrinäringarna där andelen män inom Byggverksamhet uppgår till 94 procent och inom Tillverkningsindustri och utvinning med närmare 80 procent. Jämnast könsfördelning finns inom personliga och kulturella tjänster med 57 procent kvinnor och 43 procent män.

Figur 7.1 Antal förvärvsarbetande, 16 år och äldre, 2005

Källa: Statistiska centralbyrån, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS)

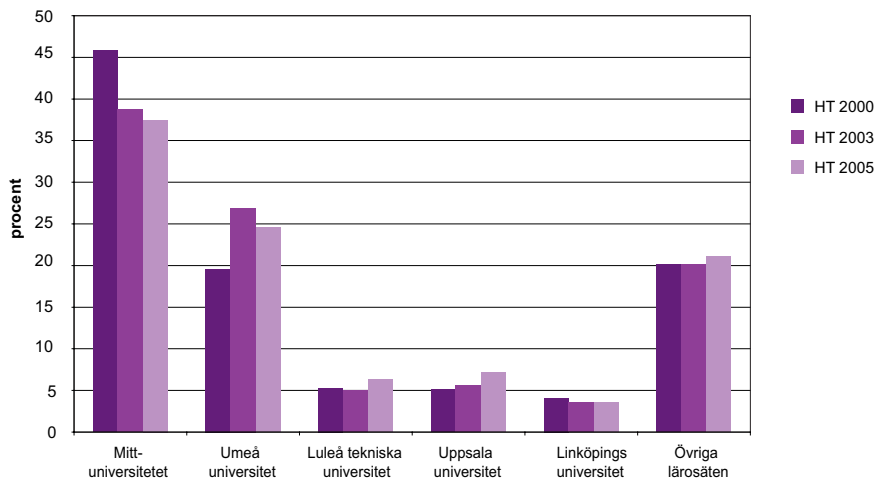
Ett differentierat näringsliv fritt från könsrelaterade och etniska barriärer är fördelaktigt såväl utifrån ett livsmiljö- som ett näringslivsperspektiv. Det ger individer ett större urval av arbetsgivare att välja mellan och stärker samtidigt företagets konkurrenskraft då den samlade tillgången av kunskaper och erfarenheter ökar med ett mer heterogent utbud av arbetskraft.

Högre utbildning

Kunskapssamhällets utveckling gör att allt fler arbeten kräver någon form av eftergymnasial utbildning. Universiteten är viktiga för länets livsmiljö genom att de förser länet med välutbildad arbetskraft och knyter an forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs med näringsliv och entreprenörer.

Mittuniversitetet och Umeå universitet är de två lärosäten som attraherar merparten av studerande från länet. Höstterminen 2005 var andelen av länets nybörjarstudenter yngre än 34 år som valde Mittuniversitetet 38 procent medan andelen som valde Umeå universitet var drygt 25 procent.

Figur 7.2 Valda lärosäten bland studenter från Västernorrland 2000, 2003 och 2005

Källa: Högskoleverket, databas för regional rekrytering

Mittuniversitetet har tre campus i länet men också en omfattande distansutbildningsverksamhet som möjliggör även för icke traditionella studenter att bedriva akademiska studier.² Generellt är studenterna på mittuniversitetet äldre än riksgenomsnittet när de börjar studera, med en medianålder på 23,8 år jämfört med 22,3 år. Mittuniversitetet är också ett lärosäte som i högre utsträckning än riksgenomsnittet för svenska lärosäten attraherar kvinnliga studenter och de med arbetarbakgrund, men som i mindre omfattning har studenter med utländsk bakgrund.³

Campus Härnösand präglas av lärarutbildning och utbildningar inom humaniora. Där studerar en fjärdedel av de cirka 15 000 studenterna. I Sundsvall, som lockar en tredjedel av studenterna, finns en stor andel tekniska och naturvetenskapliga utbildningar liksom journalist- och vårdutbildning. Mittuniversitetets utbildningar vid campus Örnsköldsvik håller på att avvecklas, vilket berör ungefär 200 studenter främst inom vårdutbildning. Vid campus Örnsköldsvik bedrivs teknikforskning och där har ett resurscentrum för lärande utvecklats för att underlätta distansstudier.⁴

Forskningen vid Mittuniversitetet utgår från sex temabaserade forskningsprofiler: Digitala samhällen, Kulturarv demokrati och företagande, Lärande och bildning, Skogen som resurs, Turism, idrott och upplevelseteknologi samt Välfärdssamhällets utmaningar. Övergången till forskarutbildning var 2005 lägre vid mittuniversitetet (2,3 procent) jämfört med riksgenomsnittet för lärosätena (6,9 procent).⁵

² Mittuniversitetet: Sexton sidor om Sveriges yngsta universitet

³ www.hsv.se NU-databasen, Siffrorna avser år 2005

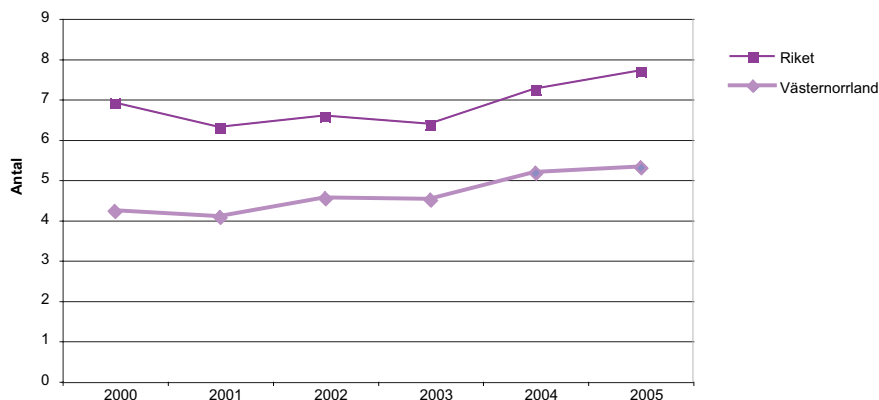
⁴ www.miu.se

⁵ www.hsv.se NU-databasen, Siffrorna avser år 2005

Nyföretagande

Under 2005 startades det 803 nya företag i Västernorrland, varav 33 procent startades av kvinnor. Av nyföretagarna 2005 var 22 procent 30 år eller yngre och tio procent hade utländsk härkomst. I riket var 34 procent kvinnor, 25 procent var 30 år eller yngre och 18 procent av utländsk härkomst. Av tradition har företagande i Västernorrland varit lägre än i riket i allmänhet. Majoriteten av de nya företagen i Sverige etableras i en storstadsregion. I topp år 2005 låg Stockholms län med 11,5 nya företag per tusen invånare, etableringsgraden för Västernorrlands län var 5,3 och riksgenomsnittet 7,7 företag per tusen invånare.⁶ Utvecklingen över de senaste åren är dock positiv och nyföretagandet har ökat med 20 procent mellan 2000 och 2005. En annan positiv utveckling är att antalet företagskonkurser minskat på senare år i Västernorrland, mellan 2004 och 2006 har företagskonkurserna minskat med 35 procent. I riket var minskningen 20 procent.⁷

Figur 7.3 Nyföretagande 2000-2005 per tusen invånare

Källa: ITPS, Länsstyrelsens bearbetning

Det finns ett positivt samband mellan inställningen till företagande och antalet företag som etableras i en region. Variationer i entreprenörskap är därför en förklaring till de regionala skillnaderna i nyföretagande. I Nuteks entreprenörskapsbarometer för 2006 framkommer det att unga i mellersta Norrland har en positiv inställning till företagande. Hela 80 procent av de unga mellan 18 och 30 år kan tänka sig att bli entreprenör. Riksgenomsnittet ligger på 74 procent och bara Stockholm har en högre andel, 81 procent. Västernorrland blev utsett till 2006 års hetaste entreprenörlän i ALMI-barometerns entreprenörindex där nyföreta-

⁶ Institutet för tillväxtpolitiska studier, ITPS, Nyföretagandet i Sverige 2004 och 2005

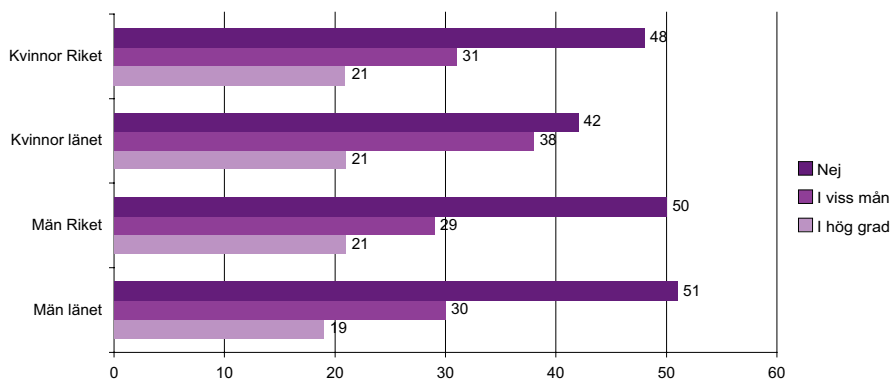
⁷ ITPS, Konkurser och offentliga ackord 2006

gande, innovationer och finansieringsbehov vägs in.⁸ Trots att Västernorrland har ett lågt nyföretagande så tyder detta på att möjligheterna för ett ökat nyföretagande i framtiden är större än tidigare.

Arbetsmiljö

Graden av fysisk ansträngning i arbetet är en del av den fysiska arbetsmiljön. I figur 7.4 redogörs för hur kroppsligt ansträngande de förvärvsarbetande i Västernorrland bedömer att deras arbete är. Av männen anser 19 procent att de i hög grad har ett kroppsligt ansträngande arbete. För kvinnor är motsvarande andel 21 procent.⁹

Figur 7.4 Andel med kroppsligt ansträngande arbete (procent)

Källa: Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljöundersökningen 2005. Länsstyrelsens bearbetning.

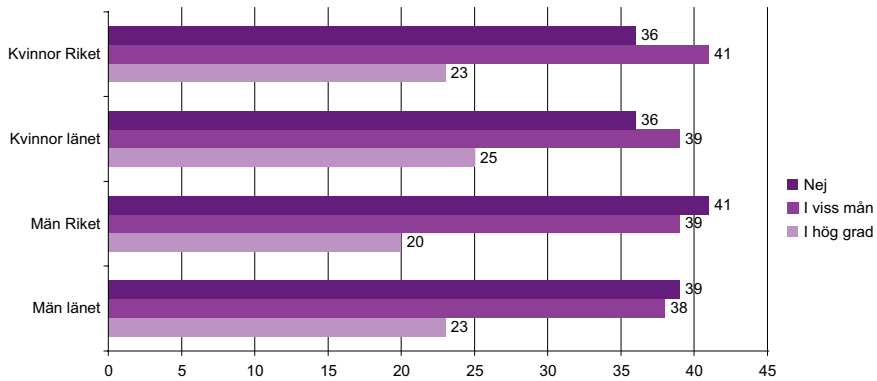
Av männen upplever 23 procent, och av kvinnorna 25 procent i hög grad att arbetsbelastningen är stor och att de har alldeles för mycket att göra.¹⁰

⁸ Almi Barometern, som genomfördes 17 oktober till 7 november 2006 innehåller frågor till cirka 300 affärsutvecklare i Almikongcernens 21 dotterbolag. Varje konsult har minst 50 pågående företagskontakter var. Svartfrekvensen var 77 procent.

⁹ Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljöundersökningen 2005

¹⁰ *Ibid.*

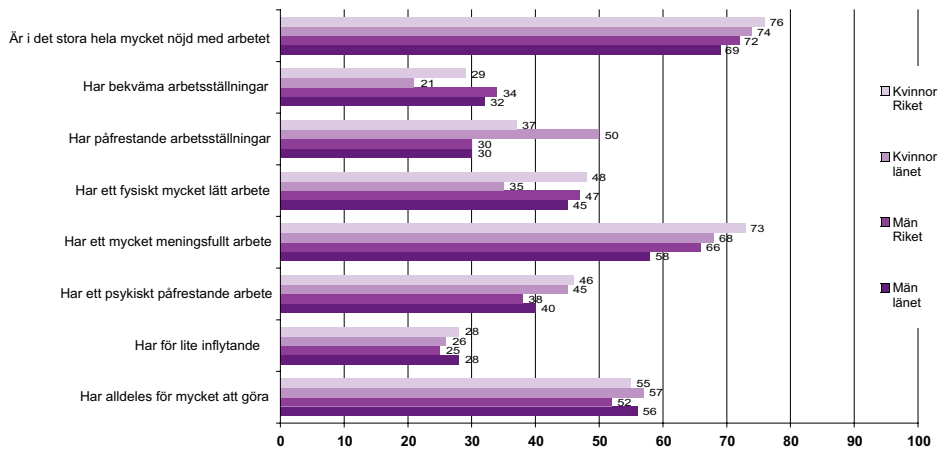
Figur 7.5 Andel som upplever att de har stor arbetsbelastning och alldeles för mycket att göra (procent)

Källa Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljöundersökningen 2005. Länsstyrelsens bearbetning

Hur Västernorrmlänningarna upplever sitt arbete redovisas i figur 7.6. De allra flesta: 69 procent av männen och 74 procent av kvinnorna, är i det stora hela mycket nöjda med sitt arbete. Detta ligger dock något lägre än siffrorna för riket.¹¹

Figur 7.6 Upplevelser av arbetet (procent)

Källa: Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljöundersökningen 2005. Länsstyrelsens bearbetning

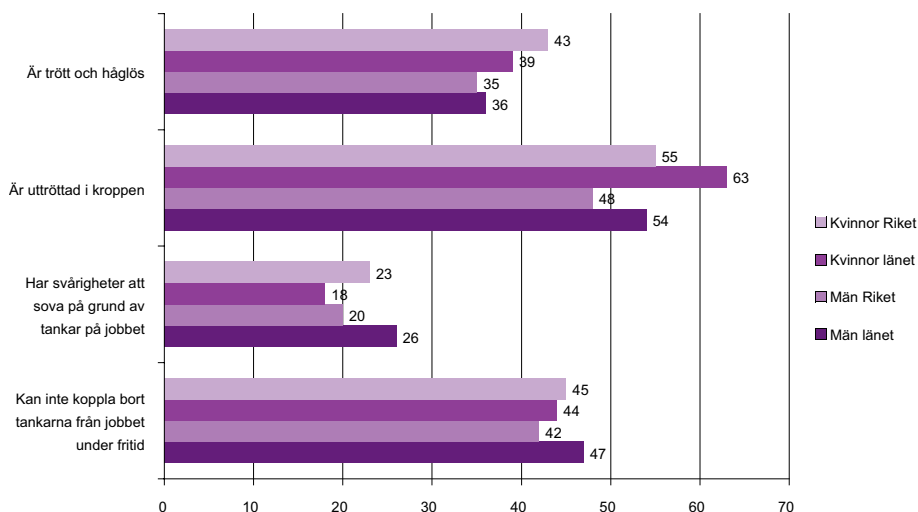
Lite drygt hälften av de svarande västernorrmlänningarna upplever att de har alldeles för mycket att göra på arbetet. En dryg fjärdedel känner också att de har för litet inflytande. I all-

¹¹ Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljöundersökningen 2005

mänhet ligger svaren från västernorränningarna i nivå med riket, för båda könen. Ett resultat som dock sticker ut från de övriga är att närmare hälften av kvinnorna i länet anger att de har påfrestande arbetsställningar, medan siffran för riket som helhet för kvinnor uppgår till drygt 35 procent. Omkring 40 procent av västernorränningarna anser att de har ett psykiskt påfrestande arbete. En tydlig skillnad mellan män och kvinnor kan också noteras vad gäller värderingen ett mycket meningsfullt arbete. Av de svarande i länet har betydligt fler kvinnor än män angett att de anser att de har ett mycket meningsfullt arbete.

Vad gäller arbetsmiljöförhållanden varje vecka (figur 7.7) så ligger siffrorna för kvinnor något högre än för män vad gäller återkommande trötthet och håglöshet samt fysisk trötthet. För männen är det däremot vanligare med svårigheter att sova på grund av tankar på jobbet samt att koppla bort tankarna från jobbet under fritid.¹²

Figur 7.7 Andel som angett konsekvenser av påfrestande arbetsmiljöförhållanden varje vecka (procent)

Källa: Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljöundersökningen 2005. Länsstyrelsens bearbetning

Passiv rökning

Näst hemmet är arbetsplatsen det vanligaste stället att exponeras för tobaksrök. Exponering för ofrivillig tobaksrök i arbetslivet har minskat kraftigt under de senaste tio åren. På grund av att hälsorisker och olägenheter är förbundna med bruk av tobak kom Tobakslagen 1993. I lagen finns bestämmelser om en rökfri arbetsmiljö. Lagen skärptes den 1 juni 2005, vilket innebar att serveringslokaler ska ha en rökfri arbetsmiljö. I och med det rökförbudet torde antalet som utsätts för passiv rökning på arbetsplatsen ha minskat. Länsstyrelsens bedömning

¹² *Ibid.*

utifrån kommunernas tillsyn av rökförbudet på serveringsställen 2006 är att lagen efterlevs mycket väl i länet.

Av undersökningen "Hälsa på lika villkor" framgår att fem procent av västernorränningarna varje dag utsätts för passiv rökning på arbetet. Situationen har förbättrats sedan föregående livsmiljöbokslut. Andelen män som dagligen utsätts är sex procent, vilket är dubbelt så mycket som andelen kvinnor. Situationen i Västernorrland är jämförbar med riket som helhet.¹³

Arbetshinder

Av länets befolkning i yrkesverksam ålder hade vid 2006 års början tio procent, 15 009 personer, sjuk- och aktivitetsersättning (tidigare förtidspension eller sjukbidrag). I februari 2006 var 6 822 personer sjukskrivna sedan minst en månad. Sjukskrivningsorsaker framgår av tabell 7.1. Den årliga tvärsnittsstudien i februari visar att antalet individer som varit sjukskrivna 30 dagar eller mer har minskat de senaste tre åren. Däremot ökar antalet individer per 1 000 med sjukersättning i samtliga åldersgrupper. Ökningen är störst bland kvinnor.

Tabell 7.1 Arbetshinder (sjukskrivningsorsak) för kvinnor och män i februari 2006 (procent)

Arbetshinder/sjukdom	Män	Kvinnor
Besvär i rörelseorganen	39	37
Psykiska besvär/missbruk	18	23
Stress, utbrändhet	6	14
Annan fysisk sjukdom	16	17
Hjärt- kärlsjukdom	11	3
Skador	7	3
Astma, hudsjukdom	2	2

Källa: Försäkringskassan 30-dagarsstudien 2006

Den vanligaste sjukskrivningsorsaken både bland män och kvinnor är besvär i rörelseorganen som utgör nästan 40 procent av samtliga sjukskrivningsorsaker. Sedan år 2000 har försäkringskassan följt utvecklingen av sjukskrivningar på grund av stress och utbrändhet. Denna orsak utgör en allt större andel av samtliga sjukskrivningar även om antalet individer som sjukskrivs av denna orsak minskat sedan 2004.¹⁴

Arbetsorsakade besvär

I Arbetsmiljöverkets statistik över arbetsorsakade besvär år 2006 kan utläsas att andelen samsatta västernorränningar som uppgett arbetsorsakade besvär uppgår till 31 procent av kvinnorna och 27 procent av männen. Motsvarande siffror för riket är 28 respektive 22

¹³ Landstinget Västernorrland och Statens folkhälsoinstitut. Hälsa på lika villkor 2006.

¹⁴ Försäkringskassan i Västernorrland 2006. Sjukskrivna 30 dagar eller längre i Västernorrlands län. H.Goine

procent. Här ligger Västernorrland alltså en aning högre än riksgenomsnittet. Vad gäller arbetsorsakade besvär på grund av stress eller andra psykiska påfrestningar anger tolv procent av kvinnorna och åtta procent av männen sådana besvär. Motsvarande siffror för riket är 13 respektive sju procent. Vad gäller sjukfrånvaro på grund av arbetsorsakade besvär under de senaste tolv månaderna uppgår siffrorna till tolv procent av kvinnorna och tio procent av männen, i jämförelse med rikets elva respektive åtta procent.¹⁵

15 Arbetsmiljöverket, Arbetsorsakade besvär 2006

INFRASTRUKTURELL MILJÖ

Den infrastrukturella miljön berör förutsättningarna för transporter och kommunikation. Tillgänglighet, trafiksäkerhet och ett miljövänligt transportsystem är av central betydelse för både medborgare och näringsliv.

Sammanfattning

*Till Västernorrland är det enkelt att ta sig via någon av länets tre flygplatser med reguljär inrikes-
trafik. Botniabanan kommer att skapa nya resmöjligheter längs Norrlandskusten och bidra till
regionförstoring. För resor inom länet finns kollektivtrafik, företrädesvis med buss. Bilen är dock
fortfarande det viktigaste transportmedlet, i synnerhet i länets glesbefolkade delar. Antalet dödade
i trafiken har minskat de senaste åren medan antalet svårt skadade har ökat. Antalet barn och
ungdomar som skadas eller dör i trafiken i vårt län är få. Arbete sker på många håll i länet för att
minska trafikolyckor. Vägtrafiken har en negativ miljöpåverkan men många insatser görs i länet
för att minska de negativa effekterna. Antalet miljöbilar har ökat med 63 procent det senaste
året. När det gäller informations- och kommunikationstekniken har en omfattande utbyggnad av
bredband skett i länet under senare år. Täckningsgraden i länets kommuner är mellan 71 och 100
procent.*

Vägtrafik

Personbilstrafik

Människan reser med bil av många olika anledningar och många av skälen är de samma som för femtio år sedan. Bilen behövs för att komma till arbetet och skolan, till affären och till släkt och vänner. Skillnaden från förr är främst att mer tid och resurser ägnas idag åt att pendla till arbete och utbildning. Förr fanns arbetsplatserna, skolorna och serviceinrättningar på närmare håll, ofta med gångavstånd.

Antalet personbilar i trafik i Sverige ökade med en procent under 2005 och uppgick vid årsskiftet 2005/2006 till 4 153 674 bilar. För Västernorrlands del har antalet personbilar i trafik ökat med 1 542 bilar sedan föregående livsmiljöbokslut. Västernorrland har 505 personbilar i trafik per tusen invånare, vilket är högre än riksgenomsnittet på 459 personbilar.¹

Bilnehavet skiljer sig åt inom länet. Beroendet av bil är, av naturliga skäl, mindre i länets tätorter än i de glesare delarna. I Sollefteå och Ånge är biltätheten störst, 550 respektive 541 bilar per tusen invånare.

Kollektivtrafik

Kollektivtrafiken utgör en grundläggande samhällsservice. En bra kollektivtrafik bidrar till ökad välfärd, bättre miljö och ökad tillgänglighet och trafiksäkerhet. Kollektivtrafiken har även stor betydelse för den regionala utvecklingen.

Antalet resor med kollektivtrafik i Sverige år 2005 uppgick till totalt 1 126 miljoner resor. Det är en ökning med 0,5 procent jämfört med 2004. Antalet resor per invånare i Västernorrland uppgick till 40 resor under 2005, vilket är en minskning från tidigare års bokslut då antalet var 42. Riksgenomsnittet är kvar på samma nivå, 124 resor per invånare. Kollektiv-

¹ SIKA, *Fordon i län och kommun vid årsskiftet 2005/2006 samt 2003/2004*

trafikens omfattning och betydelse beskrivs ofta i termer av utbudskilometer. År 2005 var antalet utbudskilometer i länet 14 511 000, vilket motsvarar 59 utbudskilometer per invånare. Riksgenomsnittet för 2005 låg på 74 utbudskilometer per invånare.

Linjetrafiken inom länet består av busstrafik inom respektive kommun samt längre linjer mellan kommuncentra. I detta nät ingår även tätortstrafiken i Sundsvall, Örnsköldsvik, Härnösand och Sollefteå. Såväl tider som biljettsystem är samordnade för att underlätta arbetspendling, skolskjutsar och övriga resor med kollektivtrafiken. Länsöverskridande kollektivtrafik bedrivs tillsammans med Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Den största länsöverskridande trafiken är busslinjen Norrlandskusten längs E4 mellan Sundsvall och Haparanda.²

I Västernorrland står kollektivtrafikens andel av det totala resandet för 14 procent. Resandet är högst i november och mars, då cirka 50 000 resor görs med buss och tåg varje vardag.³ Det är känt att män pendlar i större utsträckning än kvinnor men att resa kollektivt är vanligare bland kvinnor.

Trafiksäkerhet

Varje år dödas mellan 400 och 500 personer och flera tusen skadas allvarligt i vägtrafiken. Det är ett stort folkhälsoproblem i Sverige. Sedan nollvisionen etablerats i Sverige har antalet omkomna personer i polisrapporterade vägtrafikolyckor minskat. Tydliga resultat av nollvisionen är att vägmiljöerna i Sverige förändrats. Mitträcken och cirkulationsplatser har blivit mycket vanligare, liksom olika typer av fartdämpande åtgärder i tätorter. Antalet omkomna personer i polisrapporterade vägtrafikolyckor har i riket minskat med 48 procent mellan 1980 och 2005. År 2005 omkom 440 personer i trafiken i riket och 3 915 skadades svårt. I Västernorrlands län var antalet dödade sju och antalet svårt skadade 323 samma år. Enligt preliminära siffror för 2006 har antalet dödade i vägtrafiken i länet ökat till 18 och antalet svårt skadade minskat till 226.⁴

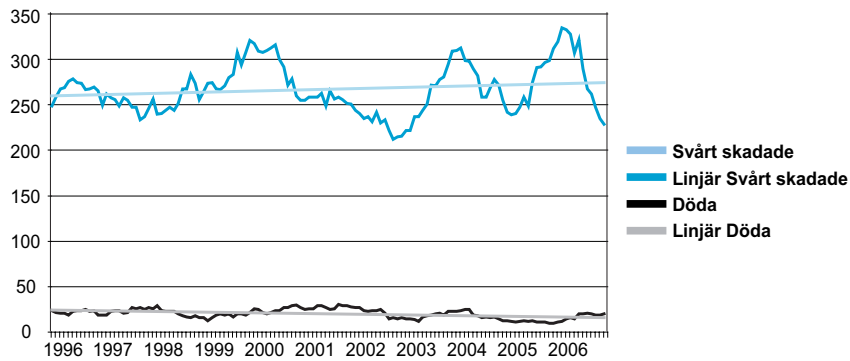
Av figur 8.1 framgår att antalet dödade i trafiken har minskat i länet sedan 1996 medan antalet svårt skadade har ökat.

² Länsstyrelsen Västernorrland, *Transportinfrastruktur och kommunikationer, inriktning 2010-2019 Västernorrland, Utkast 2007-04-02*

³ Västernorrlands läns Trafik AB, www.dintur.se

⁴ Vägverket, www.vv.se, under Trafiksäkerhet, statistik om trafiksäkerhet

Figur 8.1 Antal svårt skadade och dödade i vägtrafiken i Västernorrlands län⁵

Källa: Vägverket Region Mitt

Antalet barn som skadas svårt och dödas i trafiken i Västernorrland har minskat de senaste åren.⁶ Den nya lagen, om att barn upp till 15 år ska bära cykelhjälm, som trädde i kraft i juni 2005, kan vara en förklaring till minskningen. Andra insatser som gjorts för att minska skaderisker i trafiken är handlingsplanen *Skolskjutssäkerhet i Västernorrlands län* som bedrivs i samarbete mellan Västernorrlands läns trafik AB, NTF, Vägverket Region Mitt och länets kommuner. Handlingsplanen består av ett antal delprojekt som genomförs på regional eller lokal nivå och som samtliga syftar till att öka säkerheten.⁷ Varje år genererar idrotten i Västernorrland ett omfattande resande som dessutom tenderar att öka. Riksidrottsförbundet antog 2005 en policy för trafiksäkra och miljöanpassade transporter inom idrotten. NTF Västernorrland och Västernorrlands idrottsförbund har startat ett projekt, på uppdrag av Vägverket, med syfte att stödja och stimulera fler av länets föreningar att ansluta sig till Riksidrottsförbundets policy.⁸ Enligt statistik från Vägverket Region Mitt ökar antalet skadade och dödade bland unga med stigande ålder, se figur 8.2.

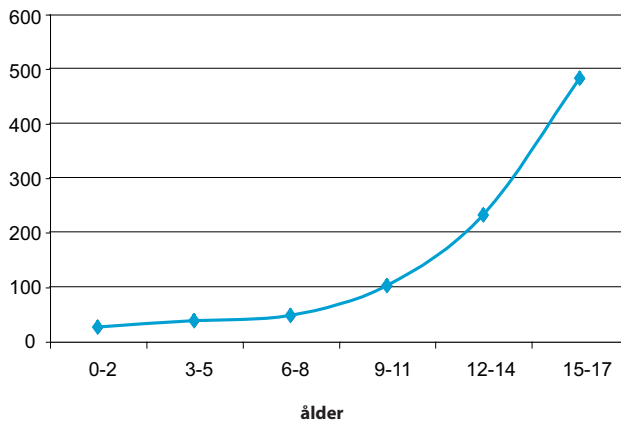
⁵ Antal döda och svårt skadade i trafiken per rullande tolv månadersperioder i Västernorrlands län 1996-2006 (för 2006 är uppgifterna preliminära). Hela vägnätet. Polisrapporterade trafikolyckor. Trendlinjen är ett medelvärde av kurvan.

⁶ Vägverket STRADA det nationella systemet för insamling av information om skador och olyckor i trafiken

⁷ NTF, www.ntf.se/vasternorrland, under Trafiksäkerhet i skolan

⁸ NTF, www.ntf.se/vasternorrland, under Säkra idrottsresor i Västernorrland

Figur 8.2 Antalet skadade och dödade barn och ungdomar i trafiken i Västernorrland 2003-2006 efter åldersklasser⁹

Källa: Vägverket Region Mitt, länsstyrelsens bearbetning

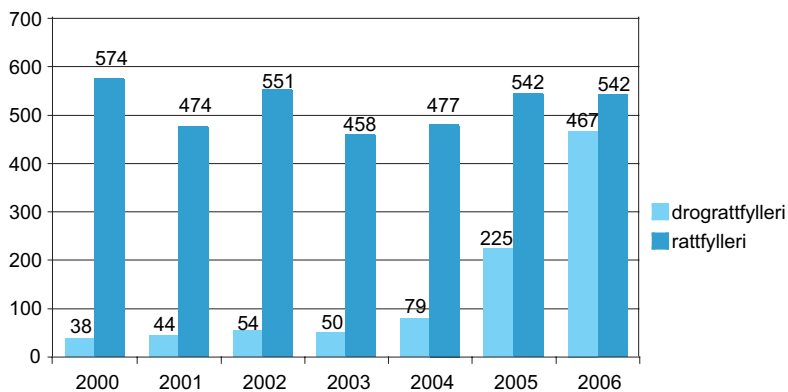
Polismyndigheten i Västernorrland har länge arbetat aktivt, och under de senaste åren blivit än bättre på att upptäcka drogpåverkade förare. Figur 8.3 visar tydligt hur antalet anmälda drograttfylleribrott ökat under de senaste två åren. Att drogpåverkade upptäcks i trafiken är inte bara positivt för trafiksäkerheten utan kan också leda till att annan brottslighet klaras upp.

Alkolås har på senare år utvecklats till ett värdefullt redskap för kvalitetssäkring av transporter som ett led i trafiksäkerhetsarbetet hos både företag och organisationer. Allt fler upphandlare av transporter och offentliga resor ställer krav på att alkolås används. Alkolås är inte bara en effektiv startspärr, de blir också ofta en del i företags och myndigheters arbetsmiljöarbete.¹⁰ Länsstyrelsen är ett exempel på en myndighet i länet som infört alkolås i sina tjänstebilar.

⁹ Antalet skadade avser både lindrigt och allvarligt skadade

¹⁰ Vägverket, Alkohol, droger och trafik 2006-6

Figur 8.3 Antal anmälda rattfylleri- och drograttfylleribrott i Västernorrland

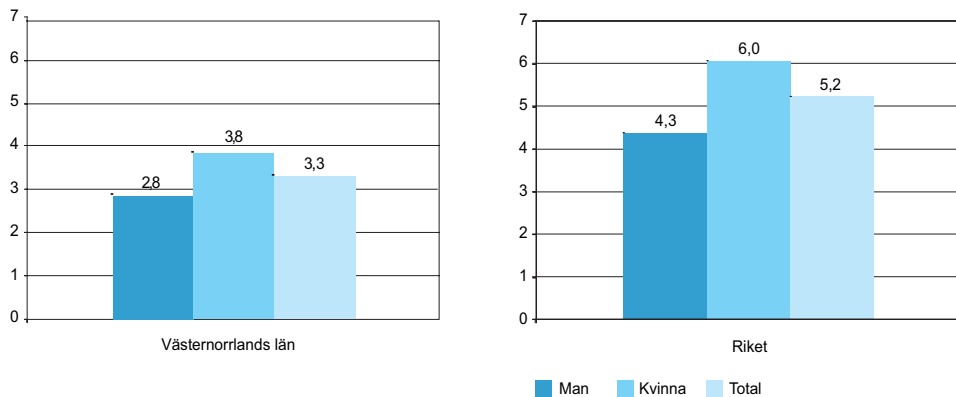
Källa: Brottsförebyggande rådet

Miljö

Vägfrikens utsläpp påverkar klimatet, bidrar till övergödning, försurning och bildning av marknära ozon. Bilarnas avgaser, buller och slitagepartiklar har även stora hälsoeffekter. Enligt Naturvårdsverkets utsläppsrapportering av växthusgaser har de totala utsläppen i Sverige år 2005 minskat med 3,9 procent sedan 2004. Transportsektorns utsläpp har dock ökat och de utgör cirka 30 procent av de totala utsläppen av växthusgaserna i Sverige. Synen på luftföroreningars skadeverkningar har skärpts avsevärt under det senaste decenniet, främst på grund av att undersökningar från ett flertal länder visat negativa hälsoeffekter även vid låga luftföroreningsnivåer. Miljökvalitetsmålet *Frisk luft*, syftar till att luften ska vara så ren att människors hälsa inte skadas. Första diagrammet i figuren 8.4 visar vuxna i Västernorrland som minst en gång per vecka under en tremånadersperiod våren 1999 kände sig besvärade av bilavgaser. Fler kvinnor än män i länet upplever besvär av bilavgaser. Andra diagrammet i figuren 8.4 visar motsvarande andel för riket.¹¹

¹¹ Miljömålsportalen, www.miljomal.nu

Figur 8.4 Besvär av bilavgaser i Västernorrlands län respektive i riket procent

Källa: Miljömålsportalen – länsstyrelsens bearbetning

Partiklar i luften från bland annat vägtrafiken har negativa hälsoeffekter. De flesta mätningarna av halter av partiklar i luften gäller PM10, det vill säga partiklar med en diameter upp till 10 mikrometer. Mätningar har gjorts under relativt kort tid och i begränsad omfattning och någon trend kan inte utläsas. I Västernorrland finns årsmedelvärden från tre orter för år 2006. Under perioden 2000 till 2006 ligger dock alla mätningar, utom en, under länsmålet på 15 mikrogram per kubikmeter som årsmedelvärde senast år 2020.¹²

Transporter av människor och gods medför miljöpåverkan lokalt och globalt. Projektet "Hållbara transporter – en framgångsfaktor för Västernorrland" startades 2004 och avslutades sommaren 2006. Projektet syftade till att genom regional samverkan öka kostnads- och miljöeffektiviteten i transportsystemet. Hållbara transporter har under projektperioden samverkat med 18 offentliga organisationer och 59 företag i aktiviteter som syftar till att minska transportkostnaderna, koldioxidutsläppen samt ge en bättre luftkvalitet. Projektets aktiviteter har bidragit till minskad bränsleförbrukning genom bland annat sparsam körning, ökat fokus på pendlarparkeringar och breddad användning av distansoberoende mötesteknik. En fortsättning på projektet påbörjades under hösten 2006 och i det nya projektet med utvecklade aktiviteter under 2006 och 2007 bjuds Banverket samt flera kommuner med i styrgruppen för att på så sätt stärka nätverket med fler aktörer.¹³

I Västernorrland fanns vid årsskiftet 2005/2006 totalt 753 miljöbilar i trafik, en ökning med 63 procent från året innan. Andelen miljöbilar i trafik i länet ligger på samma nivå som riksgenomsnittet, 0,6 procent.

¹² Miljömålsportalen, www.miljomal.nu

¹³ Västernorrlands energikontor, www.energikontoret.nu

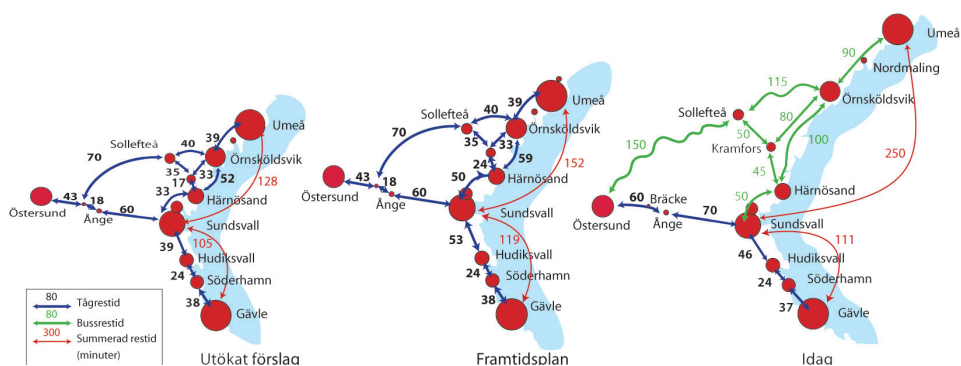
Järnvägstrafik

Med snabbtåg tar det omkring tre timmar och tjugo minuter mellan Sundsvall och Stockholm längs Ostkustbanan. Till och från Sundsvall finns anslutningar, företrädesvis med buss, till övriga kommuner. Från Ånge, Sollefteå och Örnsköldsvik, som ligger längs stambanan genom övre Norrland, finns förbindelser med nattåg till Stockholm och Göteborg samt Boden/Luleå. Mittlinjen mellan Sundsvall och Östersund, via Ånge, möjliggör pendling i öst-västlig riktning.

Botniabanan som byggs mellan Kramfors via Örnsköldsvik till Umeå och väntas vara klar 2010, kommer att knyta ihop städer och tätorter längs Norrlandskusten. Järnvägen möjliggör kraftigt minskade restider för arbetspendling med kollektivtrafik mellan de orter den förbinder. Utöver Kramfors och Örnsköldsvik berörs även Sundsvall, Timrå och Härnösands kommuner av satsningen eftersom ett nytt trafikstråk skapas när Ostkustbanan via Ådalsbanan knyts ihop med Botniabanan.

I figur 8.5 visas restiderna mellan Gävle och Umeå idag, de restider som förväntas följa med Botniabanans planerade utbyggnad enligt framtidsplan samt de restider som skulle gälla om ytterligare insatser görs för att förkorta restiden mellan Härnösand och Sundsvall samt mellan Sundsvall och Hudiksvall, i enlighet med länsstyrelsens utökade investeringsförslag.¹⁴

Figur 8.5 Järnvägstrafiken idag och i framtiden

Källa: Infracplan

Förutom att utbyggnaden av järnvägen skapar förutsättningar för större arbetsmarknader i länet så kan även belastningen på miljön minska genom att transporter kan överföras från väg till järnväg samt möjligheten till ett mer jämsättat pendlingsmönster öka.

¹⁴ Länsstyrelsen Västerbotten, *Infrastrukturinvesteringar 2004-2015. Kompletterande förslag till regeringen den 26 september 2003.*

Flygtrafik

Flygtrafik är i stora delar av landet avgörande för ett effektivt mellanregionalt resande, till exempel för möjligheten att resa till Stockholm över dagen. Västernorrland har tre flygplatser med täta förbindelser till Stockholm. Sundsvalls/Härnösands och Örnsköldsviks flygplatser är statliga medan Kramfors/Sollefteås flygplats drivs i kommunal regi.

Sedan förra bokslutet har passagerarfrekvensen för den inrikes trafiken minskat något på länets flygplatser vilket även är fallet för många av flygplatserna i landet. Att det totala resandet med flyg ökar beror på att utrikesresorna ökat den senaste tiden.

Tabell 8.1 Antal inrikespassagerare vid länets flygplatser 2006

	Ankommande	Avresande	Totalt
Sundsvall/Härnösand	162 427	162 749	337 661
Örnsköldsvik	63 905	63 993	127 898
Kramfors/Sollefteå	11 193	11 405	22 397

Källa: Luftfartsverket, www.lft.se, samt Kramfors-Sollefteå flygplats, muntlig uppgift

Tillgängligheten till länets flygplatser med bil är god i länet, i synnerhet i kustområdet. Res tiden för de boende i länet till närmaste flygplats ligger mellan 0 och 60 minuter förutom för boende i de inre delarna av länet. Att tillgängligheten är något sämre i inlandet är en naturlig följd av att länets befolkning är koncentrerad till kusten.

omkring 231 kilometer kommunal cykelväg i länet, varav mer än hälften finns i Sundsvall.¹⁵ Därtill finns 114 kilometer statlig gång- och cykelväg.¹⁶

Informations- och kommunikationsteknik

En annan viktig del av den infrastrukturella miljön är informations- och kommunikationsteknik. Tillgång till god mobiltäckning och IT-infrastruktur ses idag som en lika viktig förutsättning för en regions utvecklingsmöjligheter som tillgången till vägar, järnvägar och flygplatser.

Mobiltelefoni

Mobiltelefoni med hög täckningsgrad är viktig för människors livskvalitet och kanske främst för den trygghet som mobiltelefoner för med sig. Idag finns tre olika mobilsystem i Sverige. Första generationens mobila nät, 450-nätet, som är under avveckling men som täcker i princip hela befolkningen och hela landytan. GSM är ett digitalt nät som togs i drift 1992. I länet har GSM-nätet god befolkningsmässig täckning, men det finns stora delar av inlandet som saknar täckning. Tredje generations mobiltelefoni, som benämns 3G, byggs för fullt runt om i Sverige. Täckningen för 3G-nätet är dock fortfarande begränsad för stora delar av norra Sverige. Det är främst längs med kusten och kring kommunhuvudorterna i länet som täckning finns. Ett nytt digitalt NMT-nät ska ersätta det analoga 450-nätet. Nätet är en variant av 3G-nätet men med lägre kapacitet och bättre räckvidd. Senast den 1 juli 2007 ska det digitala nätet täcka 80 procent av landytan i varje enskilt län i Sverige.¹⁷

Bredband

Datakommunikationer via bredband och trådlös kommunikation är också viktiga för en god livsmiljö. En omfattande utbyggnad av bredband har skett under senare år i länet. I en enkätundersökning som Post- och telestyrelsen gjort framkom det att täckningsgraden¹⁸ i länets kommuner enligt kommunernas egna bedömningar är mellan 71 och 100 procent. Bäst täckningsgrad har Härnösand och Kramfors.

¹⁵ Uppgift från gatukontoren i länets kommuner. Vad som räknas som gång- och cykelväg varierar något från kommun till kommun.

¹⁶ Vägverket, Region Mitt. Muntlig uppgift 2005.

¹⁷ www.pts.se

¹⁸ Kommunerna fick frågan hur stor andel av hushållen i den egna kommunen som har möjlighet att få anslutning med hög, överföringskapacitet.

Tabell 8.2 Bredbandsnätets befolkningstäckning

	Täckningsgrad (%)	Antal operatörer 2006
Härnösand	91-100	≥ 5
Kramfors	91-100	≥ 5
Sollefteå	71-90	≥ 5
Sundsvall	71-90	≥ 5
Timrå	71-90	≥ 5
Ånge	71-90	≥ 5
Örnsköldsvik	71-90	≥ 5

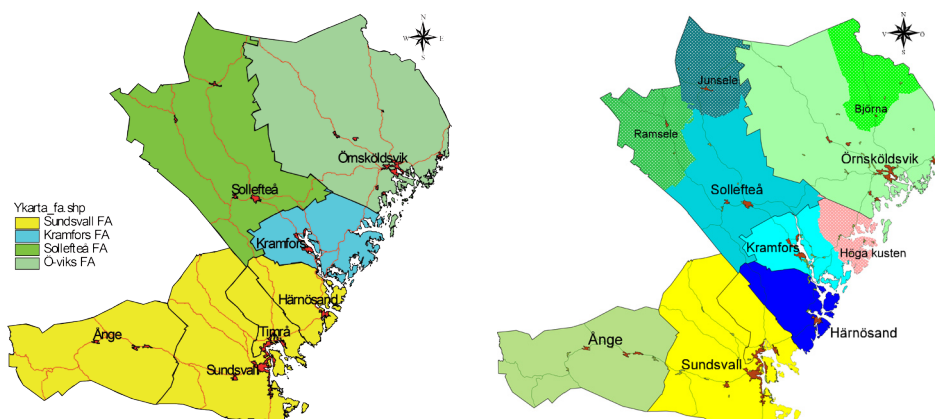
Källa: PTS, Bredband i Sverige 2006

Regionförstoring

Regionförstoring har fördelar både ur ett livsmiljö- och ett näringslivsperspektiv. För medborgaren ger regionförstoring ökade möjligheter att kombinera bostad och arbete. För företagen medför regionförstoring större utbud av arbetskraft.

Nutek delar in Sverige i 72 funktionella analysregioner. En FA-region är en region där människor kan bo och arbeta utan att behöva göra alltför tidsödande resor. I figur 8.7 visas länets fyra FA-regioner enligt Nuteks definition - Sundsvall, Kramfors, Sollefteå och Örnsköldsvik. Figur 8.7 visar de tio faktiska lokala arbetsmarknader som länsstyrelsens studie av pendlingsstatistik påvisar.

Figur 8.7 Lokala arbetsmarknader

Tabell 8.3 visar in- och utpendlingen för länet som helhet och för länets kommuner. Av länets förvärvsarbetande nattbefolkning pendlar 4,7 procent till arbete utanför länet. Av länets kommuner är pendlingen störst i Timrå, där hela 54 procent pendlar till arbete i en annan kommun. Minst andel pendlare har Örnsköldsvik, där sex procent pendlar över kommungränsen.

Tabell 8.3 Pendlare i den förvärvsarbetande delen av befolkningen bosatta i länet (2005)

	Inpendlare	Inpendlare %	Utpendlare	Utpendlare %
Västernorrland	4 764	4	5 130	5
Män	3 181	5	3 547	6
Kvinnor	1 583	3	1 583	3
Ånge	662	15	616	14
Män	444	18	405	17
Kvinnor	218	10	211	10
Timrå	1 810	22	4 359	54
Män	1 277	30	2 405	57
Kvinnor	533	14	1 954	51
Härnösand	1 927	18	2 159	20
Män	1 033	19	1 392	25
Kvinnor	894	17	767	14
Sundsvall	7 779	18	4 767	11
Män	4 610	20	3 125	14
Kvinnor	3 169	15	1 642	8
Kramfors	1 100	13	1 421	17
Män	744	17	890	20
Kvinnor	356	9	531	13
Sollefteå	945	11	1 158	13
Män	514	11	836	18
Kvinnor	431	8	322	6
Örnsköldsvik	1 384	5	1 493	6
Män	1 014	7	949	7
Kvinnor	370	3	544	5

Källa: Statistiska Centralbyrån, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik

Män i länet pendlar i större utsträckning än kvinnor, sex procent av männen och tre procent av kvinnorna pendlar över länsgräns. När det gäller pendling mellan länets kommuner är det könsbundna mönstret påtagligt i samtliga kommuner, med viss reservation för Timrå där

kvinnor och män pendlar i nästan lika stor utsträckning.

Regionförstoring är dock inte enbart positivt. Ett hot mot en social hållbar utveckling är att ökad restid gör det svårare att förena arbetsliv och privatliv. Regionförstoring riskerar också att förstärka det könsmissiga mönstret att kvinnor arbetar närmare hemmet med ett ökat ansvar för barn och hem som följd. Ökad arbetspendling och den ökade andelen transporter som regionförstoring för med sig är ett hot mot en ekologisk hållbar utveckling. En väl utbyggd och snabb kollektivtrafik, friare arbetsformer och ett målmedvetet arbete för att bryta traditionella könsroller är åtgärder som kan minska många av nackdelarna som en regionförstoring kan medföra.¹⁹

19 SOU (2003/04:19) Långtidsutredningen, bilaga 3, Regional utveckling

UNGA I FOKUS

Ungdomar är länets framtid. Det är viktigt att länet erbjuder en attraktiv livsmiljö för att fler unga ska välja att bo och verka i Västernorrland.

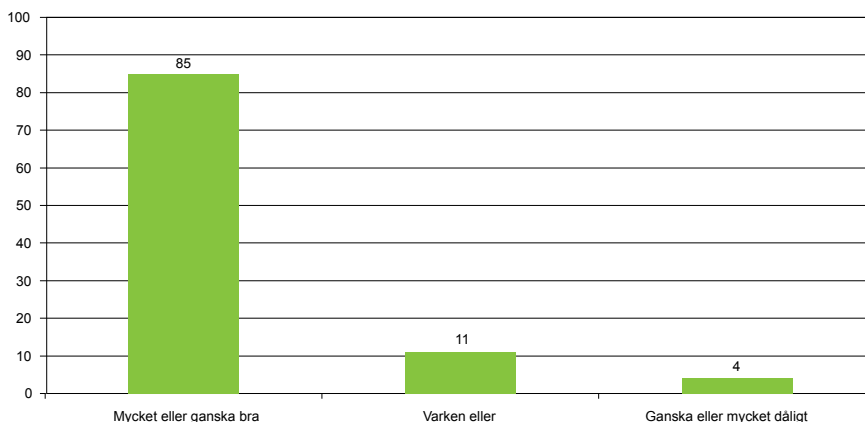
Sammanfattning

De allra flesta ungdomar trivs bra i länet, med livet i allmänhet, hemma och i skolan. De har mestadels positiva förväntningar på framtiden för egen del. Ungdomarna är i mångt och mycket nöjda med sin fritid. Närmare hälften av dem är föreningsaktiva. Tjejer efterfrågar i högre utsträckning mötesplatser för ungdomar, exempelvis kvällsöppna caféer. Tjejer har bättre matvanor. Killar anser att samhället är mer jämställt. Det är få ungdomar som inte har någon kompis och/eller vuxen som de känner förtroende för och kan prata med. Kollektivtrafiken framstår utifrån enkäten som ett område där det finns utrymme för förbättringar.

Trivsel och framtidstro

Av ungdomarna i årskurs 2 gymnasiet (17-18 år) svarar 85 procent att de trivs mycket bra eller ganska bra i länet. Det är ingen skillnad i uppfattning mellan könen. Andelen som uppger att de trivs ganska eller mycket dåligt är begränsad; fyra procent.

Figur 9.1 Hur trivs du att bo och leva i Västernorrland. (procent)

Resultatet kan jämföras med ungdomsstudien i livsmiljöbokslutet för 2002.¹ Då uppgav 74 procent av de tillfrågade att de trivdes mycket bra eller bra, medan åtta procent uppgav att de trivdes ganska eller mycket dåligt att leva och bo i Västernorrland.

Bokslutet 2004 fokuserade på barnfamiljers livsmiljö. Av barnfamiljerna uppgav 92 procent i att de trivdes mycket bra eller bra med att bo och leva i Västernorrland.

De variabler som flest ungdomar tycker är mycket viktiga för hur de trivs i länet är kompisar (detta svarar 77 procent av tjejerna och 70 procent av killarna) och jobbomöjligheter (67 respektive 59 procent). Tjejer ser även bostad, familj och släkt som mycket viktigt (63 pro-

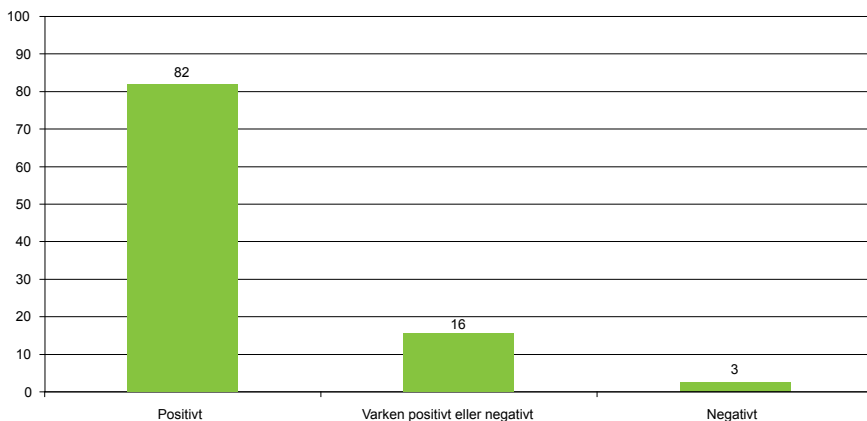
¹ Resultaten är inte helt jämförbara eftersom ungdomsstudien 2002 omfattande 24-åringar i länet. Därtill finns en viss variation i frågans svarsalternativ. År 2002 var svarsalternativen mycket bra, bra, varken eller, ganska dåligt, mycket dåligt. År 2006 var svarsalternativen mycket bra, ganska bra, varken eller, ganska dåligt, mycket dåligt.

cent), medan killarna på tredje plats efter jobb­möjligheter anger fritids­möjligheter som mycket viktigt (52 procent). Hälften av tjejerna och en tredjedel av killarna menar också att studiemöjligheter är mycket viktiga för trivs­eln.

Av tjejerna svarar tre fjärdedelar att de trivs med livet i allmänhet och att de trivs mycket eller ganska bra i skolan. Något fler av killarna, 80 procent, trivs med livet i allmänhet, medan en något mindre andel, 72 procent, trivs i skolan. Andelen som enligt enkäten trivs ganska eller mycket dåligt i skolan är sju procent för tjejer och åtta procent för killar, vilket är i nivå med jämförbara undersökningar. Det senare anknyter även till den andel som i enkäten uppger att de endast ibland, sällan eller aldrig känner sig trygga i skolan, vilken uppgår till elva procent av tjejerna och nio procent av killarna.

Framtidstron är stark bland länets unga. Av figur 9.2 framgår att 82 procent av ungdomarna ser positivt på framtiden för egen del. Det finns inte någon skillnad mellan könen. När 17-åringar tillfrågades i livsmiljöbokslutet 2002 var det 76 procent som instämde helt eller till stor del att framtiden såg ljus ut för dem själva, medan fyra procent menade att framtiden inte såg så ljus ut för egen del.

Figur 9.2. Hur ser du på framtiden för egen del. (procent)

Ungdomar har många val att göra när de går ut gymnasiet. I tabell 9.1 summeras de vanligaste valen killar och tjejer i länet i dagsläget tror att de kommer att göra när de tagit studenten.

Tabell 9.1 Vad ungdomar tror att de kommer att göra direkt efter gymnasiet (procent)

	Tjejer	Killar
Studera på högskola eller universitet	24	23
Jobba i kommunen eller i en kommun i närheten	19	21
Jobba någon annanstans	11	10
Åka ut och resa	22	8
Militärtjänstgöring	2	10
Ta det lugnt, sen får jag se vad jag ska göra	9	12
Övriga svarsalternativ	13	16

Närmare var fjärde svarar högre studier. Cirka 20 procent tror att de kommer arbeta i kommunen där de bor eller i en närliggande kommun, och 10 procent i en annan kommun. En liten andel tror att de kommer att studera på komvux, starta eget företag, bli arbetslösa eller vet inte alls ännu. Det finns också en grupp av både killar och tjejer som tror att de kommer att ta det lugnt ett tag till dess de har kommit på vad de vill göra.

Fritid

Nio av tio är nöjda med eller neutralt inställda till sin fritid. I jämförelse med tjejer är killar i något högre utsträckning nöjda.

Strax över hälften av ungdomarna är aktiva i minst en förening, varav de allra flesta inom idrotten. Endast två procent svarar att de deltar i en politisk eller samhällsrelaterad föreningsverksamhet, och fem procent uppger att de är aktiva inom någon kultur- eller hobbyrelaterad förening.

Ungdomarna fick i enkäten ange vilka former av mötesplatser för ungdomar som de skulle vilja ha mer av. Av tabell 9.2 framgår att killar och tjejer har liknande önskemål.

Tabell 9.2 Önskemål om former för mötesplatser för ungdomar (procent)

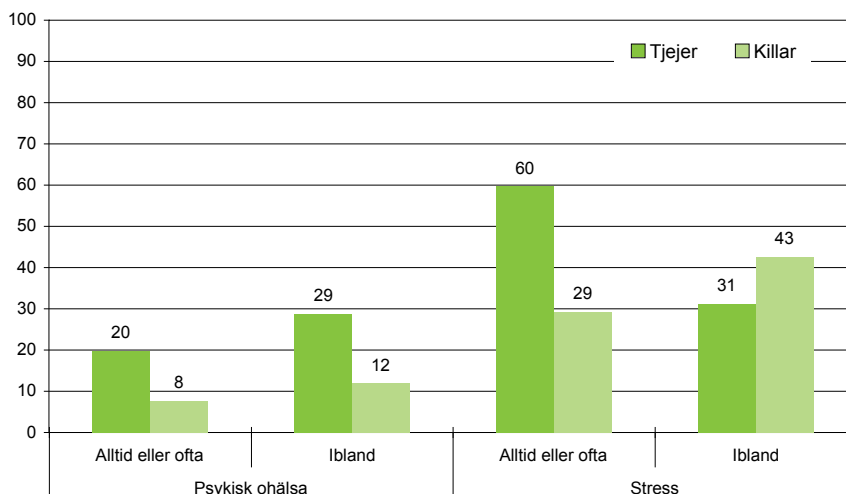
Tjejer	Killar
Kvällsöppna caféer (69)	Biljard/bowling/laserhall (40)
Uteställen, discon, konserter (52)	Uteställen, discon, konserter (35)
Biljard/bowling/laserhall (26)	Kvällsöppna caféer (30)
Träningslokaler (25)	Träningslokaler (28)
Ungdomshus med olika aktiviteter (16)	Garage eller liknande (15)

Sju av tio tjejer vill ha kvällsöppna caféer medan motsvarande andel för killar är en av tre. Av denna fråga framgår också att mer av föreningsliv i stort inte är något som önskas av mer än fyra procent. Elva procent är intresserade av lokaler och verksamheter som man själv kan forma.

Hälsa

De allra flesta av ungdomarna uppger att de i allmänhet mår ganska eller mycket bra. Andelen är större bland killar, 84 procent, än bland tjejer, 74 procent. Det är angeläget att på olika sätt fånga upp de ungdomar som uppger att de mår dåligt, vilket i enkäten uppgår till fem respektive åtta procent, samt att åtgärda orsakerna. Av tjejerna är det 20 procent och av killarna åtta procent som uppger att de alltid eller ofta inte mår bra psykiskt. Mönstret återkommer när det gäller stress. Av tjejerna uppger 60 procent att de alltid eller ofta känt sig stressade de senaste tre månaderna. Det är en dubbelt så stor andel som för killar. Se figur 9.3.

Figur 9.3. Upplevelse av psykisk ohälsa och stress (procent)

Svarsalternativen "sällan" och "aldrig" redovisas ej i figuren

Mat- och motionsvanor

Tjejer äter oftare frukt och grönsaker. Killar konsumerar däremot oftare "tomma kalorier" i form av chips, läsk, snabbmat och godis. Hälften av killarna äter exempelvis snabbmat minst varje vecka, medan andelen tjejer som gör detsamma uppgår till 25 procent.

Det är mestadels marginella skillnader mellan könen när det gäller att vara fysiskt aktiv i minst 30 minuter så att man blir varm och svettig. Av ungdomarna uppger närmare två tredjedelar (64 procent) att de är fysiskt aktiva i den omfattningen minst två gånger i veckan. Dubbelt så många killar som tjejer, sex respektive tre procent, säger att de aldrig är fysiskt aktiva i den omfattningen.

Tillit och trygghet

Ungefär 95 procent har minst en kompis som de känner förtroende för och som de kan prata med. Något fler killar (sex procent) än tjejer (fyra procent) uppger att de inte har någon pålitlig vän. Majoriteten av ungdomarna har också minst en vuxen som de känner förtroende för och kan prata med. Andelen som inte har någon vuxen att anförtro sig åt i sin omgivning är 13 procent.

Tjejer upplever i mindre utsträckning än killar att de är trygga utomhus, såsom i parker, på stan, samt på bussar och tåg. Av tjejerna avstår fyra av tio ofta eller ibland från att gå ut ensam, av rädsla för överfall, rån eller ofredande. Motsvarande siffra för killarna är en av tio.

Jämställdhet

Det är stora skillnader mellan killarnas och tjejernas upplevelse av jämställdheten² i samhället. Killarna har en påtagligt positivare bild än tjejerna har. Strax över hälften av killarna anser att makt och inflytande är jämnt fördelat i samhället, medan hälften av tjejerna har en helt annan bild av det. Även när det gäller villkor och förutsättningar i arbetslivet har killar och tjejer en rakt motsatt uppfattning. Den minsta skillnaden mellan könen uppfattningar om jämställdhet kan ses när det gäller tillgång till utbildning och möjligheter att utveckla intressen och talanger samt påståendet om samma ansvar för arbete med hem och barn. Se tabell 9.3.

Tabell 9.3 Påståenden om jämställdhet (procent)

Hur tycker du att följande påståenden stämmer med hur det är i samhället?		Stämmer mycket eller ganska bra	Stämmer ganska dåligt eller inte alls
Det är en jämn fördelning av makt och inflytande mellan män och kvinnor	Killar	54	17
	Tjejer	32	50
Män och kvinnor har samma möjligheter att vara ekonomiskt självständiga	Killar	55	13
	Tjejer	35	35
Villkor och förutsättningar i arbetslivet är lika för kvinnor och män	Killar	46	21
	Tjejer	21	47
Flickor/kvinnor och pojkar/män har lika tillgång till utbildning och möjligheter att utveckla intressen och talanger	Killar	80	4
	Tjejer	71	11
Män och kvinnor har samma ansvar för arbetet med hem och barn	Killar	61	13
	Tjejer	45	25
Alla lever i frihet från könsrelaterat våld	Killar	48	22
	Tjejer	27	45

I tabellen redovisas inte svaren för alternativet ”stämmer varken bra eller dåligt”

Ungdomarna fick också frågorna om de under de senaste tolv månaderna har blivit orättvist behandlade på grund av sitt kön respektive om de upplevt att de fått fördelar på grund av

² Frågorna om upplevelse av jämställdhet ställdes utifrån de nationella jämställdhetsmålen.

sitt kön. 66 procent av tjejerna och 81 procent av killarna upplever att de inte blivit orättvist behandlade på grund av sitt kön. Samtidigt uppger över hälften, 51 procent, av tjejerna att de minst en gång det senaste året fått fördelar på grund av sitt kön. Detta kan jämföras med 29 procent av killarna.

Boende

Merparten av ungdomarna, cirka 90 procent, trivs mycket bra eller ganska bra i hemmet för närvarande. I tabell 9.4 redovisas det som ungdomarna angett som viktigt eller mycket viktigt för sitt eget boende när det var/är dags att flytta hemifrån.

Tabell 9.4 Viktigt eller mycket viktigt i boendet vid flytt hemifrån (procent)

	Tjejer	Killar
Låg kostnad	97	93
Närhet till jobb och skola	90	80
Tillgång till bredband	79	88
Centralt till nöjen och service	87	74
Närhet till familj och vänner	79	70
Närhet till natur/grönområde	58	46
Att bo i lägenhet	59	41
Att bo i hus eller villa	18	25

I tabellen redovisas inte svarsalternativen ”varken viktigt eller oviktigt”, ”inte så viktigt” och ”oviktigt”

Låg kostnad är det som både flest killar och tjejer anger som mycket viktigt eller viktigt. Även närhet till jobb och skola samt närhet till nöjen och service är alternativ som många tycker är viktiga. Det framgår även att tillgången till bredband är betydelsefull.

Vardagsresor

I livsmiljöboks slutet 2004 var den infrastrukturella miljön, och framför allt kollektivtrafiken, den miljö som barnfamiljerna i länet var minst nöjda med. Ungdomar, särskilt de under 18 år, är i större utsträckning beroende av kollektivtrafik eller att få skjuts för transport till och från bland annat fritidsaktiviteter, nöjen och skola.

Av enkätsvaren framgår att 40 procent av killarna och hälften av tjejerna är ganska eller mycket missnöjda med kollektivtrafiken³ på den ort där de bor. Var fjärde tjej och kille uppger att de måste stanna hemma från aktiviteter på kvällar och helger en eller flera gånger i veckan för att de inte kan ta sig dit eller hem på något sätt.

³ Med kollektivtrafik avses både bussar och tåg, samt dessas priser, tidtabeller, kvalitet och så vidare.

SAMMANFATTANDE RESULTAT OCH FRAMTIDA UTMANINGAR

Bokslutet visar på många positiva delar i länets livsmiljö men också på ett antal utmaningar. Bedömningen är att livsmiljön totalt sett i länet har förbättrats sedan bokslutet 2004. Nedan summeras livsmiljöns delar samt identifieras exempel på områden där det är angeläget att stärka livsmiljön i länet.

Uppväxtmiljö

Uppväxtmiljön i länet har många positiva inslag. Unga trivs i länet och deras framtidstro är stark. Pappor fortsätter öka andelen av föräldraledigheten. Flertalet av länets kommuner ligger över eller i nivå med riksgenomsnittet när det gäller resurser i skolan. Merparten av de unga uppger att de trivs i skolan. Andelen elever i årskurs 9 som är behöriga till gymnasiet minskar. Andelen elever som fullföljt sin gymnasieutbildning varierar både mellan kommuner och över tid. Alkoholkonsumtionen bland unga är lägre än i riket. Andelen pojkar och flickor som inte konsumerar alkohol har ökat. De ungdomar som använder alkohol ökar däremot sin konsumtion. Att ungdomar använder tobak och narkotika är mindre vanligt i länet än i riket. De allra flesta av länets unga mår bra, men det finns i länet liksom i riket en ökad stress och psykisk ohälsa, särskilt bland tjejer.

För att ytterligare stärka uppväxtmiljön i länet är det angeläget att skapa förutsättningar för att vända den negativa utvecklingen av övervikt bland barn och ungdomar, att fler ska fullfölja gymnasieskolan samt att mäta vad stress och psykisk ohälsa, särskilt bland unga flickor står för.

Sociokulturell miljö

Länet erbjuder en god sociokulturell miljö. Nio av tio ungdomar är nöjda med sin fritid, killar i något större utsträckning än tjejer. I Västernorrland satsar kommun och landsting mest i landet på kultur. Länet har en föreningsaktiv befolkning. Jämställdheten har förbättrats sedan tidigare bokslut. Enligt en modifierad variant av Statistiska Centralbyråns jämställdhetsindex placerar sig länet 2006 på sjätte plats i riket. Av länets unga har killar en klart mer positiv bild av jämställdheten. Västernorrland är ett tryggt län. Folk litar i allmänhet på varandra och fler än i riket känner ingen rädsla för överfall eller ofredande. Allt fler brott klaras upp. Även om de flesta västernorränningar konsumerar alkohol i låg eller måttlig utsträckning så är alkohol en bidragande omständighet vid våld och annan brottslighet. Försäljningen av alkohol ökar i länet. För att öka tryggheten i krogmiljöer arbetar kommunerna i länet tillsammans med restaurangnäringen för en ansvarsfull alkoholserving. Under 2006 antogs en reviderad överenskommelse om samverkan för bättre introduktion och integration av asylsökande, flyk-

tingar och andra invandrade.

För att ytterligare stärka den sociokulturella miljön är det angeläget att skapa förutsättningar för att öka och bättre ta tillvara mångfalden som resurs samt att förbättra hälsan bland annat genom ökad fysisk aktivitet, förbättrade matvanor och minskad alkoholkonsumtion.

Boendemiljö

Boendemiljön i länet är i många avseenden attraktiv. Nio av tio barnfamiljerna är mycket nöjda eller nöjda med boendemiljön. Det är vanligast att äga sin bostad. Andelen fritidshus som används som permanentboende har ökat. Fler väljer kustnära boende på den tätortsnära landsbygden i närhet av länets städer. Boendekostnaderna är lägre än i riket i genomsnitt. Villaägarna i länet är de mest miljömedvetna i riket. Andelen av befolkningen med långa avstånd till dagligvarubutik, vårdcentral och skola är mindre än i övriga Norrlandslän. Västernorrländska barn vårdas i högre utsträckning än andra barn på sjukhus för skador, vilka vanligen uppkommer i boendemiljön.

För att ytterligare stärka boendemiljön är det angeläget att skapa förutsättningar för att bättre ta tillvara de attraktiva strandnära boendemiljöer som länet erbjuder, att finna nya lösningar för att upprätthålla en god servicenivå i glesbygd, samt att minska skador buller och luftföroreningar i boendemiljön.

Natur- och kulturmiljö

Västernorrland präglas av höga natur- och kulturmiljövärden. Landskapets särdrag, med skogen och de kraftrika älvarna som mynnar ut i Bottenhavet, har gett unika förutsättningar för länets utveckling. För länets invånare är kultur- och naturmiljön en källa till rekreation, studier, jakt och kunskap om det förflutna. En majoritet av invånarna uppger att de är mycket eller ganska intresserade av miljöfrågor. Miljön är i stort god även om det fortfarande finns utmaningar att anta. Miljömålsuppfyllelsen är bättre i länet än i riket, enligt den bedömning som gjordes 2006. Arbetet med kulturarv kännetecknas av en tydlig strategi och de områden som särskilt värnas är maritima kulturmiljöer, äldalarnas kulturlandskap och industrisamhällets kulturarv. Fyra av fem invånare uppger att de i hög grad är intresserade av länets historia och kulturarv.

För att ytterligare stärka länets natur- och kulturmiljö är det angeläget att skapa förutsättningar för att öka invånarnas och företagens miljömedvetenhet och användning av miljövänlighet som konkurrensfaktor, att minska klimatpåverkan, samt att öka tillgängligheten till kulturarvet.

Arbetsmiljö

Länets näringslivsstruktur kännetecknas av ekonomiskt starka basnäringar inom skog och energi samt av en betydande offentlig sektor. Näringslivet har ett traditionellt könsmonster, med flertalet män inom industri och tillverkning och flertalet kvinnor inom tjänstesektorn.

Andelen jobb ökade under 2006 och prognos för 2007 tyder på ytterligare netto tillskott av jobb. Ungdomar från Västernorrland väljer i hög utsträckning Mittuniversitetet för högre studier. Nyföretagandet har ökat med 20 procent mellan 2000 och 2005. År 2006 utsågs Västernorrland till årets hetaste entreprenörsrän av landets ALMI-organisation. När det gäller den psykosociala arbetsmiljön kan konstateras att de allra flesta i länet trivs mycket eller ganska bra på arbetet, och ser det som meningsfullt. Arbetsrelaterade besvär är något vanligare i länet än i riket.

För att ytterligare stärka länets arbetsmiljö är det angeläget att skapa förutsättningar för fler att etablera sig på arbetsmarknaden, särskilt unga, utrikes födda och funktionshindrade, att bryta upp de traditionella könsmonstren på arbetsmarknaden, samt att minska den arbetsrelaterade ohälsan.

Infrastrukturell miljö

Till Västernorrland är det enkelt att ta sig via någon av länets tre flygplatser med reguljär inrikes trafik. Botniabanan skapar nya resmöjligheter längs Norrlandskusten och bidrar till regionförstoring. För resor inom länet finns kollektivtrafik, företrädesvis med buss. Bil är dock fortfarande det viktigaste transportmedlet, i synnerhet i länets glesbefolkade delar. Antalet döda i trafiken har minskat de senaste åren medan antalet svårt skadade har ökat. Antalet barn och ungdomar som skadas eller dör i trafiken i länet är få. Insatser för att minska trafikolyckor görs på många håll i länet. Vägtrafiken har en negativ miljöpåverkan men många insatser görs i länet för att minska de negativa effekterna. Antalet miljöbilar i länet har ökat med 63 procent det senaste året. När det gäller informations- och kommunikationstekniken har en omfattande utbyggnad av bredband skett i länet under senare år. Täckningsgraden i länets kommuner är mellan 71 och 100 procent.

För att ytterligare stärka den infrastrukturella miljön är det angeläget att skapa förutsättningar för att maximera nyttan av Botniabanan, att utveckla hållbara transportsystem med en ökad andel miljöklassade fordon och effektiv kollektivtrafik, samt att färre skadas och förolyckas i trafiken.

BILAGA

Uppföljning av folkhälsans målområden i livsmiljöbokslutet

Människors hälsa har stark koppling till tillväxt och till ett hållbart samhälle. Den svenska folkhälsopolitiken utgår från elva målområden som fokuserar på de faktorer i samhället som påverkar folkhälsan; det vill säga livsvillkor, miljöer, produkter och levnadsvanor. Ansvaret för målen är fördelade mellan olika aktörer och nivåer i samhället.

Det övergripande målet för folkhälsoarbetet är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Särskilt ska folkhälsan förbättras i de grupper som är mest utsatta för ohälsa så att skillnaderna i hälsa minskar.

De nationella folkhälsomålen antogs av riksdagen 2003. Målområdena följer nedan, och bokslutet omfattar de markerade:

1. **Delaktighet och inflytande i samhället**
2. **Ekonomisk och social trygghet**
3. **Trygga och goda uppväxtvillkor**
4. **Ökad hälsa i arbetslivet**
5. **Sunda och säkra miljöer och produkter**
6. En mer hälsofrämjande hälso- och sjukvård
7. Gott skydd mot smittspridning
8. Trygg och säker sexualitet och en god reproduktiv hälsa
9. **Ökad fysisk aktivitet**
10. **Goda matvanor och säkra livsmedel**
11. **Minskat bruk av tobak och alkohol, ett samhälle fritt från narkotika och dopning samt minskade skadeverkningar av överdrivet spelande¹.**

Varje målområde har preciserats med mätbara indikatorer som gör det möjligt att beskriva och analysera folkhälsans utveckling över tid. Ett urval av de nationella indikatorerna har använts i livsmiljöbokslutet för att med fokus på västernorrländska förhållanden följa folkhälsopolitikens målområden. Dessutom följs ett antal av länsstyrelsen utvalda indikatorer för att mäta nivån och fördelningen av hälsa på regional nivå, exempelvis BMI hos barn. I tabellen nedan visas hur bokslutets faktorer anknyter till de nationella folkhälsomålen.

¹ Regeringens proposition 2002/03:35 Mål för folkhälsan

Målområden	Bestämningsfaktorer	Indikatorer	Sid.
1. Delaktighet och inflytande i samhället	Demokratisk delaktighet	Valdeltagande	38
	Jämställdhet	Jämställdhetsindex	39
	Diskriminering	Självupplevd diskriminering i form av kränkade behandling eller bemötande	41
	Socialt deltagande	Socialt deltagande	35
	Socialt stöd	Någon att anförtro sig åt	42
2. Ekonomisk och social trygghet	Arbetsmarknadsposition	Sysselsättning	17
		Ohälsotoalet	15
		Arbetslöshet	19
	Ekonomiska villkor	Andel barnfamiljer med låg ekonomisk standard, under socialbidragsnormen	30
	Utbildningsnivå	Andel personer i olika grupper med låg utbildningsnivå	16
	Tillgång till bostad	Bostadsmarknadsläget per kommun	49
	Trygghet i närmiljö	Trygg och säker omgivning - rädsla för överfall	43
3. Trygga och goda uppväxtvillkor	Barns och ungas kompetenser	Fullständiga betyg i grundskolan/ behörighet till gymnasiet	25
	Miljön i förskolan	Andel anställda i förskolan med högskoleutbildning	24
4. Ökad hälsa i arbetslivet	Arbetsmiljöfaktorer	Kroppsligt ansträngande arbete	72
		Påfrestande arbetsställningar	73
		Psykiskt påfrestande arbete	73
		Självskattad arbetsrelaterad ohälsa i form av besvär	74
		Meningsfullt arbete	73
5. Sunda och säkra miljöer och produkter	Luftföroreningar	Halter av partiklar, marknära ozon, kvävedioxid och bensen	51, 60, 83
	Buller	Trafikbuller	51
	Radon	Radon i bostäder	52
	Miljöer som kan relateras till skador	Barn vårdade på sjukhus för skada	53
		Döda och skadade i trafiken	79
9. Ökad fysisk aktivitet	Fysisk aktivitet	Andel vuxna fysiskt aktiva 30 minuter per dag	37
10. Goda matvanor och livsmedels-säkerhet	Energibalans	Andel vuxna med övervikt eller fetma	38
		Andel barn och unga med övervikt eller fetma	27
11. Minskat bruk av tobak och alkohol samt ett samhälle fritt från narkotika och doping	Tobaksbruk	Självrapporterat tobaksbruk bland ungdomar	28
		Självrapporterad exponering för tobaksrök i omgivningen	52, 74
	Skadlig alkoholkonsumtion	Självrapporterade alkoholvanor vuxna	45
		Självrapporterade alkoholvanor gymnasiet årskurs 2	28
		Självrapporterade alkoholvanor årskurs 9	28
Bruk av narkotika	Självrapporterad narkotikaanvändning, unga	29	

1 Källor till tidserier över radonhalter i skolor, förskolor och bostäder saknas enligt Statens folkhälsoinstitut: Folkhälsopolitisk rapport 2005

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. This includes not only sales and purchases but also any other financial activities that may occur during the course of the business. It is essential to ensure that all records are kept in a clear and organized manner, and that they are readily accessible at all times.

In addition to maintaining accurate records, it is also important to ensure that all transactions are properly documented. This means that every sale or purchase should be supported by a valid receipt or invoice. These documents should be kept for a period of at least six years, as they may be required for tax purposes or in the event of an audit.

Another key aspect of financial management is the regular review of the business's financial statements. This includes the balance sheet, the income statement, and the cash flow statement. By reviewing these statements on a regular basis, the business owner can gain a clear understanding of the company's financial health and identify any areas where improvements can be made.

Finally, it is important to ensure that the business's financial records are protected from theft or loss. This can be done by keeping records in a secure location, such as a locked filing cabinet or a secure server. It is also a good idea to make regular backups of all financial data, so that it can be recovered in the event of a disaster.

By following these guidelines, business owners can ensure that their financial records are accurate, complete, and secure. This will help them to make informed decisions about the future of their business and to avoid any potential legal or financial issues.

In conclusion, maintaining accurate financial records is a critical part of any business's success. By following the guidelines outlined in this document, business owners can ensure that their records are up-to-date, accurate, and secure. This will help them to make informed decisions about the future of their business and to avoid any potential legal or financial issues.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTERNORRLAND

871 86 Härnösand • Tel 0611-34 90 00

www.y.lst.se